

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

SÜNEN-İ EBÎ DÂVÛD'DA BÂB BAŞLIKLARIYLA
UYUMSUZ GİBİ GÖRÜNEN RİVÂYETLERİN BÂB-
HADİS BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

MEHMED DURUSU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. FİKRET KARAPINAR

KONYA-2024

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmed DURUSU		
	Numarası	18810601173		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/HADİS		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	SÜNEN-İ EBİ DÂVÛD'DA BÂB BAŞLIKLARIYLA UYUMSUZ GİBİ GÖRÜNEN RİVÂYETLERİN BÂB-HADİS BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmed DURUSU

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmed DURUSU		
	Numarası	18810601173		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Fikret KARAPINAR		
Tezin Adı	SÜNEN-İ EBÎ DÂVÛD'DA BÂB BAŞLIKLARIYLA UYUMSUZ GİBİ GÖRÜNEN RİVÂYETLERİN BÂB-HADİS BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ			

“SÜNEN-İ EBÎ DÂVÛD'DA BÂB BAŞLIKLARIYLA UYUMSUZ GİBİ GÖRÜNEN RİVÂYETLERİN BÂB-HADİS BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ” isimli çalışma *Sünen*'de bâblarıyla uyumsuz görünen hadislerin bâblarıyla olan bütünlüğünü incelemeyi hedeflemiştir. Birinci bölümünde mana itibarıyla bâblarıyla uyumsuz gibi görünen hadisler, ikinci bölümde *Sünen* rivâyetlerine ait nüshalar ve siyâk sibâk itibarıyla uyumsuz görünen hadisler ele alınmıştır. Toplam 62 hadisin incelendiği çalışmada Ebû Dâvûd'un bâb-hadis seçme yöntemine dair bulgulara işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ebû Dâvûd, Sünen, Bâb-Hadis Bütünlüğü, Bâb-Hadis Seçme Usûlü

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mehmed DURUSU		
	Student Number	18810601173		
	Department	Temel İslam Bilimleri / Hadis		
	Study Program	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Fikret KARAPINAR		
Title of the Thesis/Dissertation	THE EVALUATION OF THE CHAPTER-HADITH INTEGRITY OF THE HADITHS IN ABU DAWUD'S SUNAN THAT SEEM TO BE MISMATCHING THEIR CHAPTER HEADINGS			

The work, which is named "A CHAPTER-HADITH INTEGRITY EVALUATION OF THE HADITHS THAT SEEM TO BE MISMATCHING THEIR CHAPTER HEADINGS IN ABU DAWUD'S SUNAN", aims to evaluate the chapter-hadith integrity of the hadiths in Abu Dawud's Sunan, that seem to be mismatching their chapter headings. The first chapter contains hadith that seem to be mismatching their chapter headings in terms of their meanings, the second chapter contains hadiths that seem to be mismatching their chapter headings in terms of the riwayat of *Sunan* and siyaq sibaq. There have been analyzed 62 hadiths. Besides that, Abu Dawud's method of how he picks chapter headings and places hadiths under them will be pointed at.

Key Words: Abu Dawud, Sunan, Chapter Heading-Hadith Matching, Method of Picking Chapter Headings and its Hadiths.

İCİNDEKİLER

İCİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ	viii

GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı	1
2. Araştırmanın Metodu	1
3. Araştırmanın Kaynakları	3
4. Bâb-Hadîs Bütünlüğü ve Ebû Dâvûd'un <i>Sünen</i> 'ine Dair Yapılan Çalışmalar.....	5
5. Ebû Dâvûd'un Hayatı ve Sünen'i.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

METİN İTİBARIYLA BÂB BAŞLIKLARIYLA UYUMSUZ GİBİ GÖRÜNEN HADİSLERİN BÂB-HADİS BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1.1. Hutbe Lafızları	14
1.1.2. Hz. Peygamber'in (s.a) Abdesti	21
1.1.3. Kusûf Namazının Rükuları.....	24
1.1.4. İstiskâda Dua.....	29
1.1.5. İkinci Namazından Sonra Nafile Namaz Kılmanın Hükümü	31
1.1.6. İkinci Namazının Kazaya Kalması	34
1.1.7. Namaz Tesbihatını Taşlarla Yapmak	37
1.1.8. Tavafın Mahiyeti.....	39
1.1.9. Meleklerin Girmediği Ev	40
1.1.10. Orta Namazın Beyanı	41
1.1.11. Namazın Başlangıcı ve Sonu Nasıl Olur?	43
1.1.12. Hutbe Esnasında Uyuklama	47
1.1.13. Yeryüzünün Mescit Kılınması	48
1.1.14. Sehv Secdesi Hadîsi	50
1.1.15. Sonradan Müslüman Olanın Gusletmesi.....	52
1.1.16. Sabah Namazının Sünnetini Kısa Tutmak	54
1.1.17. Su İçme Âdâbı.....	57

1.1.18. Bebeğin Kulağına Ezan Okuma	59
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

EL-LÜ'LÜÎ VE İBN DÂSE RİVÂYETLERİ BAĞLAMINDA BÂB-HADÎS BÜTÜNLÜĞÜ SAĞLANAN HADÎSLER

2.2. EL-LÜ'LÜÎ VE İBN DÂSE RİVÂYETLERİ BAĞLAMINDA ELE ALINAN RİVÂYETLER..... 64

2.1.1. Namazdaki Tekbirler	66
----------------------------------	----

2.1.2. Eşlerarası İlişkinin Sınırları.....	71
--	----

2.1.3. İmamın Arkasında Kırâat	74
--------------------------------------	----

2.1.4. Eve Girerken Misvak Kullanmak	77
--	----

2.1.5. Yaralının Teyemmüm Etmesi	79
--	----

2.1.6. Eve Giriş ve Çıkış Sırasında Dua Etmek.....	80
--	----

2.2. HADÎSLERİN ÖNCE VE SONRASINA GÖRE BÂB-HADÎS BÜTÜNLÜĞÜ..... 82

2.2.1. Özür Nedeniyle Kırâatı Bırakma	83
---	----

2.2.2. Namazda Elleri Kaldırma	86
--------------------------------------	----

2.2.3. Duhâ Namazı	90
--------------------------	----

2.2.4. Namazda Ayak ve Ellerin Durumu	92
---	----

2.2.5. İstihâzede Gusül	93
-------------------------------	----

2.2.6. Guslü Tehir Etme	94
-------------------------------	----

2.2.7. Müşriklerin Mescide Girmesi.....	96
---	----

2.2.8. Kabeyi Görünce Elleri Kaldırmak.....	97
---	----

SONUÇ.....	101
------------	-----

KAYNAKÇA.....	104
---------------	-----

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
öl.	: Ölüm
r.a	: Radıyallahu anh
s.a	: Sallallahu aleyhi ve sellem
thk.	: Tahkik Eden

ÖNSÖZ

Müfessirler Kur'ân-ı Kerîm âyetleri arasındaki münasebeti incelemiş, bu konuda Kur'ân'a yöneltilen itirazlara cevap vermiştir. Kur'ân-ı Kerîm üzerinde gerçekleşen bu ameliyenin bir benzeri Peygamberimiz'in (s.a) hadîslerini kitaplaştıran âlimlerin eserleri hakkında gerçekleşmiştir. Muhaddisler ezberledikleri yüz binlerce hadîs arasından seçmelerde bulunmuş, hadîsleri çeşitli yöntemlere göre tasnif etmiş ve ana ve alt bölümlere yerleştirmiştir. Kitâb olarak isimlendirilen ana bölüm ve bâb olarak isimlendirilen alt bölümler ile barındırdıkları hadîslerin uyumu sorgulanmış ve ilgili itiraz ve soruları inceleyen özel eserler telif edilmiştir.

Bâb-Hadîs münasebeti cihetiyle ele alınan en meşhur eser belki Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh* adlı eseridir. Eserin hadîs ve bâbları arasında bir uyumun var olup olmadığı Buhârî'nin bâblandırma metodu bağlamında incelenmiştir. Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i de aynı zaviyeden tahlil edilmiş, şerhlerinde bazı hadîslerin bâbları ile bütünlük arz etmedikleri söylenmiş, bazen ilgili münasebeti sağlamak için kısa çözüm önerileri ve yorumlarda bulunulmuş, bazen ise sadece uyumsuzluğun varlığından bahsedilmiştir. Biz de çalışmamızda *Sünen-i Ebî Dâvûd*'un hadîslerini bâb-hadîs münasebeti cihetiyle inceleyip bâbları ile uyumsuz olduğu söylenen ve bizim uyumsuz göründüğünü tespit ettiğimiz hadîsleri bâb-hadîs bütünlüğü bağlamında değerlendirmeye çalıştık.

Çalışma giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, önemi, amacı, metodu, kullanılan kaynakları ve Ebû Dâvûd'un hayatı ve *Sünen*'ine yer verilmiştir. Birinci bölümde bâb başlığı ile metin itibarıyla münasebeti sağlanamayan hadîsler ele alınmıştır. İkinci Bölümde uyumsuz gibi görünen rivâyetlerin bir diğer kısmı *Sünen-i Ebî Dâvûd* rivâyetleri bağlamında incelenmiştir. Yine İkinci Bölümün hadîslerinin bazıları kendi buldukları veya farklı bâblarda zikredilen hadîsler ile değerlendirilerek bâbları ile olan uyumlarına dair çözümler sunulmuştur.

Mehmed DURUSU

Konya, 2024

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı

Muhaddislerin eserleri birçok açıdan ele alınmış, seçtikleri bâb ve hadîsler arasında bir münasebetin bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Bâb-hadîs bütünlüğü konusunun işlendiği en meşhur eser belki Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahih*'idir. Okumalarımız esnasında *Sünen-i Ebî Dâvûd* için aynı hususun varlığı dikkatimizi celb etti. Eseri bâb-hadîs bütünlüğü bağlamında okuyup şerhleri de aynı açıdan inceleme sonucunda bu düşünce pekişti. Nitekim şarihlerin bazı hadîslerin bâbları ile uyumsuz olduğunu belirttiği gözümüze çarptı. Bu okumalar sonucunda bizler de bazı hadîslerin uyumsuz görüldüğünü tespit ettik ve böylece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da uyumsuz olduğunu tespit ettiğimiz hadîsleri değerlendirmenin gerekliliğine dair bir kanaate vardık.

Konunun önemi ise *Sünen*'in hazırlanma süreci ile doğrudan ilgilidir. Zira Ebû Dâvûd *Sünen*'ini ezberlediği üç yüz bin hadîs arasından seçerek 20 yıl gibi uzun bir sürede oluşturmuş, bizzat kendisi bâb başlıkları belirlemiş, altlarına hadîsleri seçmiş ve talebelerine defaatle okuyup okutmuştur. *Sünen*'in böylesi bir süreçten geçmiş olmasına rağmen bâb-hadîs bütünlüğünde uyumsuzluklardan bahsedilmesi ilgili düşünce ve iddiaların irdelenmenin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu minvalde araştırmanın amacı söz konusu hadîslerin çeşitli zaviyelerden ele alınıp değerlendirilmesi şeklinde olmuştur.

2. Araştırmanın Metodu

Araştırmaya başlamadan önce *Sünen* şerhlerinde uyumsuz olduğu ifade edilen hadîsler tespit edilecektir. Daha sonra *Sünen* tarafımızca bâb-hadîs bütünlüğü bağlamında okunup uyumsuz görünen hadîsler not edilecektir. Akabinde ilgili hadîsler uyumsuzluk durumuna göre tasnif edilip içeriklerine göre başlıklandırılacak ve toplam iki bölümde ele alınacaktır. Ebû Dâvûd'un hayatı ve *Sünen*'i hakkında bilgilendirilmelere yer verildikten sonra çalışmanın Birinci Bölümüne başlanılacaktır. Birinci Bölümde metni itibarı ile bâbları ile uyumsuz olan hadîsler incelenecektir. Hadîslerin ele alınış sırasında hadîs eserlerindeki sıralamaya riayet edilmeyecek, önce

bâb başlığı ile hiçbir ilişki kurulamayan hadîslere yer verilip sonra bâb başlığının manasını dolaylı olarak ifade eden ama yine de uyumsuz görünen hadîsler değerlendirilecektir. İkinci Bölümde ele alınan hadîsler üçe bölünecek, birinci kısım *Sünen-i Ebî Dâvûd* rivâyetleri bağlamında, ikinci kısım önce ve sonralarındaki hadîsler bağlamında ve üçüncü kısım söz konusu hadîslerin mutavvel hallerine göre değerlendirilecektir. Önce ve sonraki hadîslerden kastedilen, incelenen hadîsten önce veya sonra zikredilen hadîslerdir. Bu kısma *Sünen*'in tamamı dahil edilip sadece bir önce ve bir sonraki hadîs(ler)le sınırlı tutulmayacaktır. Dolayısıyla bazen incelenen hadîsin bâbındaki hadîsler yoluyla bâb-hadîs münasebeti incelenecek, bazen diğer bâb yahut bölüm (kitap)larda bulunan hadîsler yoluyla çözüm bulunmaya çalışılacaktır. Hadîslerin mutavvel hallerinden kasıt ise Ebû Dâvûd tarafından metninin sadece bir kısmı aktarılan hadîslerin metni uzun olan halleridir. Söz konusu hadîslerin uzun halleri için *Kütüb-i Sitte*'ye başvurulacaktır. İkinci Bölümde de mutat hadîs sıralamasına riayet edilmeyecektir.

Başlıklarıyla uyumsuz olduğu düşünülen hadîslerin ele alınış şekli şu şekilde olacaktır: Önce hadîslerin Arapça metinleri tümüyle verilip tercümesi yapılacak, isnad sahabî ravisinden başlatılacaktır. Tercümelerde Hüseyin Kayapınar ve Necati Yeniçel'in *Süneni Ebî Dâvûd Terceme ve Şerhi* adlı çalışmalarından istifade edilecek, bazı hadîsler tarafımızca tercüme edilecektir. Akabinde hadîslerin hangi bâb altında yer aldıklarına değinilip bâb-hadîs bütünlüğünün var olup olmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bâbları ile hangi açıdan uyumsuz oldukları ifade edildikten sonra hadîslerin değerlendirilmelerine geçiş yapılacaktır. Hadîslerin değerlendirilmesi çeşitli şekillerde gerçekleştirilecektir: önce ve sonralarında zikredilen bâb ve hadîslere bakılarak, şerhlere başvurularak, *Sünen-i Ebî Dâvûd* rivâyetlerindeki bâbların isim farklılıklarını göz önünde bulundurularak, *Kütüb-i Sitte* ve çeşitli hadîs kaynakları aracılığı ile tariklerdeki farklılıklar ve ziyadeler incelenerek ve Ebû Dâvûd'un bâb-hadîs seçim usûllerinin tespit ve uygulamasına çalışılarak. Ebû Dâvûd'un bâb-hadîs seçim usûllerinden kastedilen *Sünen* şerhleri ve *Sünen* hakkında yapılan çalışmalardan esinlenerek ve *Sünen*'i okumamız esnasında tespit ettiğimiz Ebû Dâvûd'un bir hadîsi bir bâb altına hangi ölçü ve amaca göre yerleştirdiği hususudur. *Sünen-i Ebî Dâvûd* rivâyet farklılıkları Ebû Dâvûd'un iki râvisi el-Lü'lûî (öl. 333/945) ve İbn Dâse'ye (öl.

346/958) ait rivâyetler nezdinde incelenecektir. el-Lü'lû ve İbn Dâse tarafından aktarılan rivâyetlere Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr İmadu'd-Dîn b. Abbâs tarafından tahkik edilen ve Beyrut'ta 8 cilt olarak *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd* ismiyle basılan eser vasıtasıyla ulaşılabilecektir. Söz konusu eserde ele alınan rivâyet nüshaları rûmuzları ile sıralanacaktır. Bâb isimlerinin ilgili râvilere ait rivâyet nüshalarına göre değişkenlik arz edip etmediği ifade edildikten sonra hangi nüsha ve bâba göre bâb-hadîs bütünlüğünün sağlandığı ifade edilecektir.

Tarafımızca aynı konuyla yahut amaçla zikredildiği düşünölen hadîsler bir başlık altında değerlendirilmeye tabi tutulacak ve bu nedenle bir başlık altında birkaç hadîse yer verilebilecektir. Çalışmanın dipnot ve kaynakçasında İSNAD Atıf Sistemi kullanılacaktır.

3. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamızın Ebû Dâvûd ve *Sünen*'i ile ilgili olduğu için muhtelif eserlerden yararlanacaktır. Ebû Dâvûd'un hayatı için Tabakât eserlerine başvurulacak, bâb-hadîs bütünlüğü konusu için *Sünen*'in şerhlerine ve fıkıh eserlerine müracaat edilecektir. Araştırmada kullanılacak bazı kaynaklar şöyle sıralanabilir:

a) Ebû Dâvûd'un Hayatı İçin Kullanılacak Tabakât Eserleri

Ebû Dâvûd'un hayatına dair bilgilere Tabakât türü eserlere başvurularak ulaşılabilecektir. Birincil olarak cerh ve ta'dîl konusunda ilk çalışmalardan biri kabul edilen İbn Ebû Hâtim er-Râzî'nin (öl. 327/938) *el-Cerh ve't-Ta'dîl* isimli eserine müracaat edilecektir. İkinci olarak Zehebi'nin (öl. 748/1348) sahâbe devrinden başlayıp hicrî 700'e kadar yaklaşık kırk tabakayı kapsayan *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ* isimli kitabı kullanılacaktır. Ayrıca aynı müellifin hadîs hafızlarını ele aldığı *Tezkiratü'l-huffâz* isimli eserinden istifade edilecektir. Son olarak da Tâcüddîn es-Sübkî'nin (öl. 771/1370) *et-Tabâkâtu's-Şâfiyye* ve hadîs âlimi Mizzî'nin (öl. 742/1341) *Tehzîbü'l kemâl fi esmâi'r-ricâl* isimli eserlerden yararlanacaktır.

b) Hadîslerin Değerlendirilmesinde Kullanılacak Hadîs Eserleri ve Şerhler

Bâbları ile uyumsuz gibi görünen hadîslerin başka tarikleri, lafız farklılıkları ve ziyadeleri *Kütüb-i Sitte*, Ahmed b. Hanbel'in (öl. 241/855) *Müsned*'i, Taberânî'nin (öl. 360/971) *Kitâbu'd-dua*'sı ve Beyhakî'nin (öl. 458/1066) *Sünen-i Kübrâ*'sı aracılığı ile tespit edilecektir. *Sünen*'deki hadîslerde tarafımızca anlaşılmayan hususlar, şarihlerin uyumsuz olarak nitelendirdikleri hadîslerin tespiti ve yaptıkları değerlendirmeler için şu şerhlere başvurulacaktır:

Aynî'nin (öl. 855/1451) *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd* isimli eseri. Aynî'nin ilgili eserinde *Sünen*'in sadece Kitâbu't-Tahâra, Salât, Cenâiz ve Zekât bölümleri ele alınmış, hadîslerin şerhinde ricâl bilgisi, kelime izahları ve kapalı olan ifadelerin açıklamasına yer verilmiştir.

Ayrıca Hindistanlı hadîs ve fıkıh âlimleri Azîmâbâdî'nin (öl. 1911) *'Avnu'l-Ma'bûd*'u ve Halîl b. Ahmed b. Mecîd Sehârenpûrî'nin (öl. 1927) *Bezlü'l-mechûd fî halli Sünen-i Ebî Dâvûd*'undan faydalanılacaktır. İlgili eserler uyumsuz görünen hadîslerin senetlerindeki ricâl bilgisi, *Sünen-i Ebî Dâvûd* rivâyetlerine göre farklılıkları, kelime izahları ve bâblarıyla münasebetleri bağlamında kullanılacaktır.

Sünen-i Ebî Dâvûd rivâyetlerine ait farklılıklar *Sünen* râvileri el-Lü'lûû ve İbn Dâse rivâyetlerine ait toplam 18 yazma eserinin tahkik edildiği *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd* isimli çalışma aracılığı ile ortaya konulacaktır. Bir heyet tarafından hazırlanan çalışma Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Din b. Abbâs'ın tahkiki ile Beyrut'ta neşredildi.

c) Fıkıh Eserleri

Hadîslerin bâb-hadîs bütünlüğünün değerlendirilmesi bazen mezheplerin ilgili hadîslerden istinbat ettikleri hükümleri bağlamında yapılacaktır. Bu minvalde Hanefî fıkıhı için el-Mevsilî'nin (öl. 683/1284) *el-İhtiyâr li ta'lîlî'l-Muhtâr* ile Zeylâî'nin (ö. 743/1343) *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik* isimli şerhi esas alınacaktır. Şafîî fıkıhı için İmâm Nevevî'nin (öl. 676/1277) *Ravdatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muttakîn* isimli eserinden istifade edilecektir. Mâlikî fıkıhı için ihtiyaç

duyulan bilgiler Sahnûn'un (öl. 240/854) *el-Mudevvenetu'l-kübrâ rivâyetu Sahnûn* isimli eserinden alınacaktır. Hanbelî fikhî için Muhammed b. Kudâme'nin (öl. 620/1223) *'Umdetu'l-fikh fi mezhebi'l-Hanbelî* adlı eseri esas alınacaktır.

4. Bâb-Hadîs Bütünlüğü ve Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ine Dair Yapılan

Çalışmalar

Hadîs literatüründe bâb-hadîs bütünlüğü konusu önem arz etmektedir. Bu minvalde Buhârî'nin *Sahîh*'i üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları Ahmed b. el-Müneyyir'in *el-Mütevârî alâ Ebvâbi'l-Buhârî*'si, Muhammed Zekeriyya el-Kandehlevî'nin *el-Ebvâb ve't-Terâcim li Sahîh'il-Buhârî*'si, Nevvâl Ömer Basead'ın *Menâhîcu'l-Îmâmi'l-Buhârî fi Terâcimi Sahîhihi*'si ve Enes Kaynar'ın "Buhârî'nin Bab Başlıklarıyla İlgili Çalışmalar Ve Bab Başlıklarındaki Kendi İfadelerinin Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans çalışmasıdır. Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i hakkında da çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'de yazılan ve Lütfü İmamoğlu'na ait, "Ebû Davud ve Süneni" isimli yüksek lisans çalışmasında *Sünen* incelenmiş, bâbların özellikleri 11 noktada sıralanmış ve bâb başlığı ile uyumlu olmadığı söylenen bir hadîse yer verilmiştir. Yine Türkiye'de yazılan ve Mehmet Dinçoğlu'ya ait, "Ebû Dâvûd'un Sünen adlı eseri, kaynakları ve tasnif metodu" isimli doktora tezi çalışmasında *Sünen*'in bölüm-bâb ilişkisi, bâb başlıklarında çevrenin ve olayların, inançların etkisi, bâb başlıklarının orijinalliyi, bâb başlıklarının nasıl ifade edildiği, bâb başlıklarının altına kaç rivâyetin yerleştirildiği ve Ebû Dâvûd'un hangi yöntemlere göre hadîsleri seçtiği ele alınmıştır. Ayrıca bir alt başlıkta bâbı ile uyuşmayan hadîslerden örnekler verilmiştir. Bizim araştırmamızda ise *Sünen*'deki hadîslerin bâb-hadîs bütünlüğü konusu müstakil olarak ele alınacaktır.

5. Ebû Dâvûd'un Hayatı ve Sünen'i

Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî'nin (öl. 275/889) isminin "Süleyman", babasının isminin ise "Eş'as" olduğuna dair fikir birliği vardır.¹ Doğum

¹ Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsi'l-'Arabî, 1371/ 1952) 4/101; Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmi, 1422/2001) 10/75-81; Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Mürî, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye) 2/224; Ebû'l-

yeri ve dedelerinin ismi hakkında ise çeşitli bilgiler zikredilmektedir.² İlgili isimlerdeki görüş farklılığının nedenine ilişkin bir bilgiye rastlanamamakla beraber, İmâm Nevevî *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât* isimli eserinde, Ebû Tâhir es-Silefî'nin, "Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân el-Ezdî" görüşünü en elverişli kabul edip, kalbinin en çok ona meylettiğini nakletmektedir.³

Ebû Dâvûd'un doğum yeri Sicistân olması sebebiyle "Sicistânî", Yemen'in Ezd kabilesine mensubiyetinden dolayı "Ezdî" olarak isimlendirilmiştir.⁴ Sicistân hakkında farklı bilgiler nakledilmiştir. Tâcüddîn es-Sübkî Sicistân'ın Hind beldelerine sınır/komşu şehir olduğunu söylemiş ve İbn Hallikân'ı o şehri Bağdat'ın bir köyü olarak görmesinden dolayı eleştirmiştir.⁵ Sicistân günümüzde bir tarafı Afganistan, bir tarafı İran sınırları içinde kalmış tarihî bir bölge olarak tarif edilmiştir.⁶

Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî, *Vefeyâtu'l-a'yân*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1972), 4/404-405; Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yusuf b. Abdîrahmân b. Yusuf el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983) 11/355; Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî, *Siyerü A'lami'n-nübelâ*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985) 13/204; Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Tabekâtu's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, (Dâru'l-hayâtî'l-kütübî'l-arabiyye, 1383/1964) 2/293; Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (Beyrut: Dâru Hicr, 1419/1998) 616-619.

² İbn Ebî Hâtim (öl. 327/938), Ebû Dâvûd'u, dedesinin "Şeddâd" büyük dedesinin "Amr" ismini taşıdığını söyleyerek "Süleyman b. el-Eş'as b. Şeddâd b. Amr b. Âmir" olarak tanıtmıştır (İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4/101-102). Âlimlerin bir kısmı dedesi ve büyük dedesinin ismini "İshak" ve "Beşîr" olduğunu söyleyerek Ebû Dâvûd'un "Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân" adına sahip olduğu ifade etmişlerdir. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 10/75; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, 4/404; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 11/356; ez-Zehabî, *Siyerü A'lami'n-nübelâ*, 13/203; es-Sübkî, *Tabekâtu's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, 2/293.

Mizzî (öl. 742/1341) ve Zehabî (öl. 748/1348) Hatîb el-Bağdâdî'nin (öl. 463/1071) *Târîhu Bağdâd* adlı eserinde "İbn Amr b. İmrân" isimlerini ziyâde olarak aktardığını bildirmektedir (el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 11/356; ez-Zehabî, *Siyerü A'lami'n-nübelâ*, 13/203). İmâm Nevevî (öl. 676/1277) ve Zehabî, Ebû Cafer Cemâlüddîn Muhammed b. Abdilaziz el-Hâşimî'den (öl. 649/1251) nakilde bulunarak, dedesinin adının "Bişr", büyük dedesinin adının ise "Şeddâd" olduğunu söylemektedirler (Nevevî, Ebû Zekerriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, 2/224; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 11/355; ez-Zehabî, *Siyerü A'lami'n-nübelâ*, 13/203). Muhammed b. Abdilaziz el-Hâşimî'nin aktardığı bilgiye göre Ebû Dâvûd'un ismi "Süleymân b. el-Eş'as b. Bişr b. Şeddâd" olarak kaydedilmektedir.

³ Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, 2/225 (Bu bilgiye Dr. Muhammed Muhammedî b. Muhammed Cemîl en-Nürîstânî'nin *el-Medhal ilâ Süneni'l-İmâmi Ebî Dâvûd* isimli eserinin dipnotundan erişilmiştir.)

⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4/101; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 10/75; Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, 2/224; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, 4/404; ez-Zehabî, *Siyerü A'lami'n-nübelâ*, 13/203; Sübkî, *Tabekâtu's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, 2/293; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 616.

⁵ Sübkî, *Tabekâtu's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, 2/293; İbn Hallikân'ın nakli için bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, 4/405.

⁶ Özgüdeni, Osman Gazi. "Sistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Ekim 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sistan>

Ebû Dâvûd hadîs literatürünün teşekkül ettiği tasnif döneminde hicrî 202 yılında doğmuş, Buhârî (öl. 256/870), Müslim (öl. 261/875), Tirmizî (öl. 279/892), Nesâî (öl. 303/915) ve İbn Mâce (öl. 273/887) ile aynı dönemi paylaşmış⁷ ve 73 yaşında Basra'da vefat etmiştir. ⁸ Ebû Dâvûd'un çocukluğu ve eğitime ne zaman başladığına dair kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak ilim tahsili için yapmış olduğu rihlelerin ve ders/hadîs dinlediği hocaların sayısına dayanarak erken yaşta eğitime başlamış olduğu söylenebilir. Şöyle ki, kaynaklarda kendisinin çok sayıda rihle yapan, kitaplar yazan, Iraklılar, Horasanlılar, Şâmlılar, Mısırlılar ve Cezîrelilerden ders dinleyen/hadîs yazan⁹ ve aralarında Yahya b. Ma'în (öl. 233/848), İshâk b. Râhûye (öl. 238/853) ve Ali b. Medîni'nin (öl. 234/848-49) de zikredildiği yaklaşık 300 hocaya sahip olan bir âlim olduğu ifade edilmektedir.¹⁰ Ebû Dâvûd'un ayrıca Ahmed b. Hanbel'den (öl. 241/855) furû' ile usûl konularında istifade ettiği belirtilmektedir.

Ebû Dâvûd'un, hadîste imam ve büyük fakîhlerden sayıldığı, hadîs ilmi, illetleri ve senetleri konusunda mahir olduğu zikredilmiştir. Maharetini gösteren diğer bir husus, Hz. Dâvûd'a (a.s) demirin yumuşatıldığı gibi kendisine de hadîslerin yumuşatıldığına dair yapılan benzetmedir. Yine kendisi hakkında yaşadığı zamanının öncü imamı, sahip olduğu ilmin derinliği geçilmez, dünyanın ilim, hıfz, ibadet, verâ ve itkân cihetiyle imamı ve ittifaken yaşadığı asrının Ehl-i Hadîs gibi sıfatlar verilmiştir.¹¹

Ebû Dâvûd'un sünnete ittibâ etme ve teslim olma ve kelâm ilmini terk etme hususunda selef âlimlerinin yolundan gittiği ifade edilmiştir. İlmin amelî boyutuyla da

⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 10/77,81; Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, 2/227; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, 4/405; ez-Zehebî, *Siyerü A'lami'n-nübelâ*, 13/204; Sübkî, *Tabekâtu's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, 2/294; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 619; M. Yaşar Kandemir *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin "Ebû Dâvûd es-Sicistânî" adlı maddede Ebû Dâvûd'un 203 yılında doğduğunu söyleyenlerin varlığından bahsetmiş, fakat bu görüşe dair bir kaynak tarafımızdan bulunmamıştır.

⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 10/77,81; Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, 2/227; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, 4/405; ez-Zehebî, *Siyerü A'lami'n-nübelâ*, 13/204; Sübkî, *Tabekâtu's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, 2/294; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 619.

⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 10/75; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 616.

¹⁰ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, (Hindistan: Dâiratu'l-me'ârif en-nizâmiyye, 1326)4/72; daha fazla hoca ismi için bk. el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâlî fi esmâi'r-ricâl*, 11/356.

¹¹ ez-Zehebî, *Siyerü A'lami'n-nübelâ*, 13/211-216.

yoğun bir ilişki içerisinde olduğu anlaşılan Ebû Dâvûd'un ibadet, iffet, verâ ve iyi bir insan olmada en yüksek dereceye sahip olduğu nakledilmiştir. Aynı zamanda kendisinin hem ilmin tahsili hem de öğretilmesi için çalıştığı, zamanın Basra Emîri Ebû Ahmed el-Muvaffak'ın bizâtihi gelip ilmini yaymak ve şehri (manen) imar etmek için rica etmesi üzerine Bağdat'tan Basra'ya taşınmayı kabul ettiği söylenmiştir. Bağdat'tan taşındığı halde oraya gidip gelmeyi bırakmadığı aktarılmış,¹² geldiği yere verdiği emeği devam ettirmeye gayret ettiği anlaşılmıştır.

Ebû Dâvûd, günümüze kadar etkileri devam edegelmiş âlimlerin yetişmesine sebep olmuştur. İbn Ebî'd-Dünyâ¹³ (öl. 281/894), Müslim'in *Sahîh-i Müslim* isimli kitabına kendisine ulaşan senetleri ortaya koyarak müstahrec yazan Ebû Avâne el-İsferâyînî (öl. 316/929) ve hadîs usûlüne dair ilk müstakil eser yazdığı söylenen er-Râmhürmüzî¹⁴ (öl. 360/971) bunlardan bazılarıdır.

Ebû Dâvûd'un çeşitli eserleri olduğu nakledilmekle¹⁵ birlikte aralarında en çok bilinenin *Sünen*'i olduğu söylenebilir. *Sünen*'in isimlendirilmesi hakkında Ebû Dâvûd'un *Risâletu Ebî Dâvûd ilâ Ehl-i Mekke*'de kullandığı şu ifadeler mesnet teşkil ettiği söylenmektedir:¹⁶ “Allah bana ve size kendisinden sonra herhangi bir çirkinlik ve cezanın bulunmadığı bir âfiyet versin. Siz, bana Sünen'de zikrettiğim hadîslerin zikredildikleri bâblar içerisinde en sahîh olup olmadıklarını sordunuz.”¹⁷, “Telif ettiğim Sünen'de metrûk ravilerden hiçbir hadîs yoktur.”¹⁸, “Sünen'e yerleştirdiğim hadîslerin çoğunluğu meşhûr (hadîsler)dir.”¹⁹ “Sünen'imde muttasıl olmayan hadîsler de vardır.”²⁰

¹² Zehebî, *Siyerü A'lami'n-nübelâ*, 13/209-16; Sübkî, *Tabekâtu's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, 2/296.

¹³ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 11/360.

¹⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 11/360.

¹⁵ Muhammed Muhammedî b. Muhammed Cemîl en-Nûristânî, *el-Medhal ilâ Süneni'l-İmâmi Ebî Dâvûd*, (Kuveyt: Mektebetu's-Şuûni'l-fenniyye, 1429/ 2008) 49-52.

¹⁶ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1438/ 2017), 43.

¹⁷ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Risâletu Ebî Dâvûd ilâ Ehl-i Mekke*, (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1405/ 1984), 24.

¹⁸ Ebû Dâvûd, *Risâle*, 26.

¹⁹ Ebû Dâvûd, *Risâle*, 29.

²⁰ Ebû Dâvûd, *Risâle*, 30.

Sünen'in birçok özelliği olmasıyla birlikte aralarında temayüz edenlerden bir tanesi hazırlık sürecidir. Ebû Dâvûd'un talebesi Muhammed b. Sâlih el-Hâşimî tarafından Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i Tarsus'ta 20 senelik bir süre zarfında hazırladığı aktarılmaktadır.²¹ Bu husus Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ini titizlikle hazırladığı ve ezberinde bulunan hadîsleri ilgili süre içerisinde seçip eserindeki bâb başlıkları altına yerleştirdiğini göstermektedir. Eseri bu sürede talebelerine okuyup okuttuğu gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda tüm bölüm ve bâb başlıklarını ve hadîsleri özenle seçtiği anlaşılmaktadır. Eserini Hz. Peygamber'den (s.a) yazdığı 500bin hadîsten oluşturması²² bunu teyit etmektedir. Bu minvalde Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ine sadece ahkâm hadîslerini aldığını, züht ve fedâilu a'mal ve hadîs literatüründe mevcut olan diğer konuları kitabına dahil etmediğini ifade etmesi²³ de önemlidir.

Sünen, isminden de anlaşıldığı üzere 'ale'l-ebvâb, yani bölümlere ve fıkıh konularına göre tertip edilmiştir. Ana bölümleri (kitap) ve alt başlıkları (bâb) hakkında önemli bir husus, söz konusu bölüm (kitap) ve bâb sayısında yazma nüshalarına göre farklılıkların bulunmasıdır.²⁴ Buna göre bazı yazma nüshalarında var olan bölüm ve alt başlıkları diğer yazmalarda mevcut değildir. Örneğin Mehmet Dinçoğlu'nun incelediği nüshalara göre bölüm sayısı 35 ila 40 arasında olup sıralamalarında da değişiklikler mevcuttur.²⁵ Dinçoğlu'nun tespitine göre alt başlıklar (bâb)ın sayılarında da farklılıklar vardır bu farklılıklar bir ihtimale göre Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ini çeşitli zamanlarda müstakil olarak talebelerine okuttuğundan kaynaklanmaktadır.²⁶ Bölüm ve alt başlıklarındaki sayı farkı aynı zamanda hadîslerin sayısına da yansımıştır ve dolayısıyla bazı nüshalarda bulunan hadîsler başka nüshalarda bulunmamaktadır. Bâb başlıkları ile ilgili başka bir konu altında zikredilen hadîsler ile olan münasebetleridir. *Sünen* şarihleri Ebû Dâvûd'un belirlemiş olduğu bâb başlıklarının bazı hadîsler ile uyum sağlamadığını ifade etmişler ve bu uyumsuzluğa çözüm aramaya

²¹ Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, 2/226.

²² ez-Zehebî, *Siyerü A'lami'n-nübelâ*, 13/209-210.

²³ Ebû Dâvûd, *Risâle*, 33-34.

²⁴ Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvud'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012) 251-252, 259-261.

²⁵ Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvud'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*, 251-252.

²⁶ Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvud'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*, 250, 259-261.

çalışmışlardır.²⁷ Bu minvalde bazı hadîslerin başka bölüm yahut bâb başlığı altında zikredilmesinin daha uygun olacağını ifade etmişler, bazı hadîsler için sadece bâbları ile uyumsuz olduğunu zikredip açıklamada bulunmamışlardır.

Sünen'in bazı özelliklerini aktarmaya çalıştıktan sonra şimdi uyumsuz görünen hadîslerin birinci kısmı ele alınacaktır.

²⁷ Örnek olarak: Sehârenpûrî, Halîl b. Ahmed b. Mecîd, *Bezlü'l-Mechûd fi halli Süneni Ebî Dâvûd*, (Azamgarh: Merkezu'sh-Şeyh Ebi'l-Hasen en-Nedvî li'l-buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1427/2006), 2/357, 5/252, 7/490, 8/662, 13/506; ayrıca bk. Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvud'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*, 262-263.

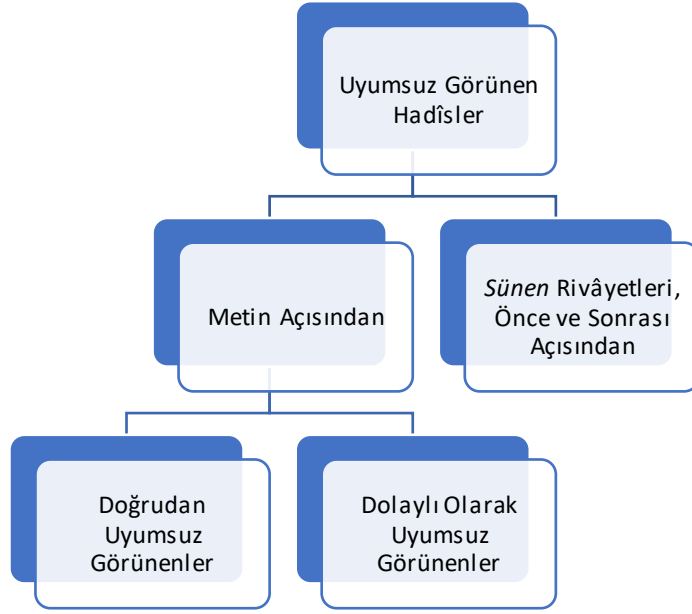
BİRİNCİ BÖLÜM**METİN İTİBARIYLA BÂB BAŞLIKLARIYLA UYUMSUZ GİBİ GÖRÜNEN
HADİSLERİN BÂB-HADİS BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

METİN İTİBARIYLA BÂB BAŞLIKLARIYLA UYUMSUZ GİBİ GÖRÜNEN HADİSLERİN BÂB-HADİS BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sünen müellifleri eserlerini fıkıh konularına göre tertip edip bâb başlıkları belirlemiş ve ilgili bâb başlıkların altına hadîsleri yerleştirmiştir. Eserlerde uygulanan tasniflerin bir nevi içtihat olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim her tasnif bir seçimdir ve her seçim bir çaba ve karar neticesinde yapılmaktadır. Tasniflerin diğer bir özelliği ise müellifin görüş, bilgisi ve tasnifi neden yaptığı hakkında fikir vermeleridir. Buhârî için kullanılan “Buhârî’nin fıkhi bâb başlıklarındadır” tespiti buna bir örnektir. Bununla birlikte sadece bölüm (kitap) ve alt bölüm(bâb)leri incelemek müellifin fikirleri ve tasnifindeki amacı anlayabilmek için yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle aynı zamanda bâblara yerleştirilen hadîsleri göz önünde bulundurmanın gerekli olduğunu söylemek doğru olacaktır. Zira bölüm ve alt bölüm seçimleri birer kalıp olup ilgili kalıbı hadîsler doldurulmaktadır. Netice itibarıyla müellifin söz konusu tasnifi neden yaptığını ve hadîsleri neden seçtiğini anlamamanın bölüm, alt bölüm ve hadîslerin birlikte incelenmesine bağlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Hadîs literatüründe “bâb-hadîs münasebeti” şeklinde meşhur olagelmüş konu yukarıda anlatılanlara bağlıdır. Zira hadîs eserlerini bölüm, alt bölüm ve hadîsler üçlüsü cihetiyle okunmadığında bazen ilgili eserlerin bölüm, alt bölüm ve hadîsleri arasında irtibat kurmak güç olup hadîs müelliflerinin bâb-hadîs seçimleri sorgulanabilmektedir. Konu *Sünen-i Ebî Dâvûd* özelinde değerlendirildiğinde şarihlerin bazı hadîslerin hiçbir şekilde bâbları ile bağlantılı olmadığı, bazılarının ise dolaylı olarak bağlantılı olduğu iddia ettiği tespit edilebilmektedir.

Sünen’in bâb-hadîs münasebeti hakkında söylenenler göz önünde bulundurularak *Sünen*’in tüm hadîsleri bâb-hadîs münasebeti bağlamında okunduğunda bazı hadîslerin ilk bakışta bâbları ile uyumsuz olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu hadîsleri ikiye bölmek mümkündür:

Hadîslerin birinci kısmı metni açısından bâbları ile uyumsuz görünenlerdir. Söz konusu hadîsler bâblarının manasını ya doğrudan ya da dolaylı olarak yansıtmamaktadır. Doğrudan yansıtmamalarından kasıt, bâbın manasını ifade eden hiçbir unsura sahip olmamalarıdır. Dolaylı olarak yansıtmamalarından kasıt ise, bâbın manasını kısmen ifade etmekle birlikte bâbı ile tamamıyla uyum sağlamayanlardır. Bu hadîsler Birinci Bölümde yer alacaktır. Hadîslerin ikinci kısmı bâbları ile uyumsuz görünüp *Sünen* rivâyetleri ve önce ve sonrası bağlamında uyumu sağlananlardır. Bunlardan ne kastedildiği İkinci Bölümde ayrıntılı bir şekilde anlatılacaktır.

Bu bölümde metni açısından bâbları ile uyumsuz görünen rivâyetler ele alınacaktır. Hadîslerin başlıkları içerdikleri manaya göre seçilecek, sıralamaları ise uyumsuzluk durumuna göre yapılacaktır. Yani *Sünen* eserlerine ait mutat sıralamaya riayet edilmeyip önce bâbları ile doğrudan uyumsuz olan rivâyetler zikredilip akabinde dolaylı olarak uyumsuz olanlara yer verilecektir. Hadîsler tercümeleriyle aktarılacak, senetleri sahâbî râvisinden başlatılacak ve senet tahliline sadece bâb-hadîs münasebeti için gerekli olduğunda değinilecektir. Hadîslerin bâblarıyla uyumsuzluk nedeni bildirildikten sonra bâb-hadîs bütünlüğünün tahlili yapılacaktır.

1.1.1. Hutbe Lafızları

Metni itibarıyla bâbı ile uyumsuz görünen rivâyetlerin ilk örneği Abdullah b. Mesud'dan (r.a) hutbenin başlangıcında kullanılan lafızlarla ilgili naklettiği şu hadîstir:

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كَانَ إِذَا تَشَهَّدَ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ نَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا بَيْنَ يَدَيْ السَّاعَةِ، مَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ، وَمَنْ يَعْصِهِمَا فَإِنَّهُ لَا يَضُرُّ إِلَّا نَفْسَهُ، وَلَا يَضُرُّ اللَّهَ شَيْئًا"

İbn Mesud'dan (r.a) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) hutbe irad ettiğinde şöyle derdi: *"Hamd, Allah'a mahsustur, ondan yardım dileriz, ondan bağışlanma dileriz ve nefislerimizin şerrinden Allah'a sığınırız, Allah kime hidayet ederse onu sapıtacak kimse yoktur, kimi de doğru yoldan ayırırsa onu doğru yola iletecek kimse yoktur. Ben şahadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şahadet ederim ki Muhammed onun kulu ve rasûludur, onu hak ile, müjdeleyici ve uyarıcı olarak kıyametten önce gönderdi. Her kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse doğru yola girmiştir, kim de Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse ancak nefisine zarar verir, Allah'a hiçbir zarar veremez."*²⁸

"Salât" bölümünün "Kişinin Bir Yay (Değneğe) Dayanarak Hutbe Vermesi" adlı bâbı altında zikredilen rivâyetin bâb ile kısmi uyum arz ettiği görünmektedir. Zira hadîsin içeriği bâb başlığında ifade edilen "yaya dayanma" hususunu içermemektedir. Hadîsin doğrudan bâb başlığının manasını yansıtmaması neden bu bâb altına yerleştirildiği sorusunu beraberinde getirmektedir. Bu ve bâbın daha sonraki hadîsler vasıtasıyla Ebû Dâvûd'un ilgili hadîsi neden bu bâb altına yerleştirdiğini anlamak mümkündür. Bâbın şu hadîsi bu hususu teyit etmektedir:

حدثني شعيب بن رزيق الطانفي، قال: "جَلَسْتُ إِلَى رَجُلٍ لَهُ صُحْبَةٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ، يُقَالُ لَهُ: الْحَكَمُ بْنُ حَزْنِ الْكَلْفِيِّ، فَأَنْشَأَ يَحْتَنِنًا، قَالَ: وَفُنْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ سَابِعَ سَبْعَةٍ - أَوْ تَاسِعَ تِسْعَةٍ - فَخَلْنَا عَلَيْهِ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زُرْنَاكَ فَادْعُ اللَّهُ لَنَا بِخَيْرٍ، فَأَمَرَ بِنَا، أَوْ أَمَرَ لَنَا بِشَيْءٍ مِنَ التَّمْرِ، وَالشَّانُ إِذْ ذَاكَ نُونٌ، فَأَقَمْنَا بِهَا لِيَامًا شَهْنًا فِيهَا الْجُمُعَةَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ

²⁸ Ebû Dâvûd, "Salat", 228/1097, Bâbu'r-Racul Yehtubu ala Kavs.

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ، فَقَامَ مُتَوَكِّنًا عَلَى عَصَا، أَوْ قَوْسٍ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثَى عَلَيْهِ، كَلِمَاتٍ خَفِيفَاتٍ طَيِّبَاتٍ مُبَارَكَاتٍ، ثُمَّ قَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّكُمْ لَنْ تُطِيفُوا - أَوْ لَنْ تَفْعَلُوا - كُلَّ مَا أَمَرْتُمْ بِهِ، وَلَكِنْ سَتُوا، وَأَبْشِرُوا».

Şuayb b. Ruzeyk et-Tâifî'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Kendisine “el-Hakem b. Hazn el-Kulefî” denilen, Rasûlullah (s.a) ile sohbeti olan bir adamın yanına oturdum ve o bize şöyle anlatmaya başladı: “Yedi veya dokuz kişiden biri olarak Peygamber’e (s.a) elçi olarak gittim ve onun huzuruna girip “Ya Rasûlallah! Biz seni ziyarete geldik, sen de bizim için hayır dua et” dedik. (Rasûlullah bizim için dua etti) ve bize birazcık hurma (getirilmesini) emretti. O zaman (maddi) durum biraz zayıftı. Biz Medine’de günlerce kaldık ve Rasûlullah ile cumada bulduk/cumayı kıldık. Rasûlullah bir bastona veya yaya dayanarak ayakta durdu, kısa, güzel, mübarek kelimelerle Allah’a hamd ve sena edip şöyle dedi: “*Ey insanlar! Siz emrolduğunuz her şeyi yapmaya güç yetiremezsiniz veya yapamazsınız, ama orta yolu tutunuz ve müjdeleyiniz!*”.”²⁹

İbn Hazn el-Külefî rivâyeti bâbın ilk hadîsidir. Râvînin Hz. Peygamber’in (s.a) Allah’a “kısa, güzel ve mübarek” kelimelerle hamd ve övgüde bulunduğunu ifade ettiği halde onları açıklamaması dikkat çekmektedir. Bu husus bâb-hadîs münasebeti açısından önem arz etmektedir. Nitekim İbn Hazn el-Külefî rivâyetinde beyan edilmeyen hamd ve övgü kelimeleri yukarıdaki Abdullah b. Mesud (r.a) rivâyetinde açıklanmaktadır. İki rivâyetin birlikte değerlendirilmesi sonucunda Ebû Dâvûd’un ikinci, yani Abdullah b. Mesud (r.a) rivâyetini birinci rivâyeti tamamlama amacıyla bu bâbın altına yerleştirdiği anlaşılmaktadır. Sübkî’nin bâbın ilk hadîsinde ifade edilen “kısa, güzel ve mübarek” kelimelerinin bir sonraki hadîste açıklandığını söylemesi bu ihtimali güçlendirmektedir.³⁰ Dolayısıyla başta bâbı ile uyumsuz görünen Abdullah b. Mesud (r.a) rivâyeti İbn Hazn el-Külefî rivâyetini açıklama maksadıyla aktarıldığı düşüncesiyle zikredildiği bâb ile uyumludur.

²⁹ Ebû Dâvûd, “Salat”, 228/1096, Bâbu’r-Racul Yehtubu ala Kavs.

³⁰ Mahmûd Hattâb es-Sübkî, *Menhelu’l-azbi’l-mevrûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd* (Kâhire: Metbe‘atu’l-İstikâme, 1353), 6/258; bir benzer uygulamayı Buhârî’nin *Sahîh*’inde görmek mümkündür. O hadîste geçen kelimeyi bâb başlığı vasıtasıyla açıklamaktadır. Bk. Enes Kaynar, *Buhârî’nin Bab Başlıklarıyla İlgili Çalışmalar ve Bab Başlıklarındaki Kendi İfadelerinin Değerlendirilmesi*, (İstanbul: 2016), s. 102.

Bâbın diğer hadîsleri Ebû Dâvûd'un bâb-hadîs seçimini belirli amaçlara göre yaptığını teyit etmektedir. İlgili rivâyetler şöyledir:

عَنْ يُونُسَ أَنَّهُ سَأَلَ ابْنَ شِهَابٍ ، عَنْ تَشْهَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ، فَفَكَرَ نَحْوَهُ ، قَالَ : " وَمَنْ يَعْصِيهِمَا فَقَدْ عَوَى . وَنَسَأَلُ اللَّهَ رَبَّنَا أَنْ يَجْعَلَنَا مِمَّنْ يُطِيعُهُ ، وَيُطِيعُ رَسُولَهُ ، وَيَتَّبِعُ رِضْوَانَهُ ، وَيَجْتَنِبُ سَخَطَهُ ، فَإِنَّمَا نَحْنُ بِهِ وَلَهُ . "

Yûnus'tan rivâyet edildiğine göre o, İbn Şihâb'a, Rasûlullah'ın (s.a) cuma günü (hutbede) yaptığı teşehhüdü (hutbenin başındaki Kelime-i Şehâdeti nasıl yaptığını) sormuş ve İbn Şihâb bir önceki rivâyetin bir benzerini zikretmiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Ve kim Allah ve Rasûlüne isyan ederse sapmıştır.*” İbn Şihâb şöyle dedi: “Biz Allah'tan, bizi O'na ve Rasûlüne itaat eden, rızasına ittiba edenler, gazabından uzak duranlardan kılmasını diliyoruz. Zira biz ancak ondan yardım ister ve ona aitiz.”³¹

Sübki bu ve bâbdaki bundan sonraki hadîslerin bâb ile mutabık olmadıklarını söylemiştir. Çözüm olarak Ebû Dâvûd'un bir konu hakkında bâb başlığı belirleyip bâb ile doğrudan alakalı olmayan başka konuları ek olarak zikretmesinin bir sorun teşkil etmeyeceği düşüncesini sunmuştur.³² Sübki'nin uyumsuz olarak nitelendirdiği hadîsler hakkında şunlar söylenebilir: Yûnus rivâyetinin İbn Mesud (r.a) rivâyetinde olduğu gibi yaya dayanarak hutbe irad etme ile ilgili bir hususu içermemesi nedeniyle bâbı ile doğrudan bağlantılı olmadığı doğrudur. Ancak İbn Mesud (r.a) rivâyetinde olduğu gibi Yûnus rivâyetinin de bir amaca binaen seçildiğini ifade etmek de yanlış olmayacaktır. Nitekim iki rivâyetin birbiriyle kıyası neticesinde Yûnus'tan aktarılan rivâyette Hz. Peygamber'in (s.a) hutbede hangi lafızları kullandığı sorulduğu, İbn Mesud (r.a) rivâyetinden farklı olarak: “*Ve kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse sapmıştır.*” cümlesi zikredildiği anlaşılmaktadır. Buna göre İbn Mesud (r.a) rivâyetinin bâbın ilk hadîsi olan İbn Hazn el-Külefî rivâyetinde kapalı olan bir ifadeyi açıklamak ve Yûnus rivâyetinin ilgili ifadeye dair nakledilen lafız farklılıklarını göstermek için aktarıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Ebû Dâvûd'un uyumsuz görünseler de ilgili hadîsleri Hz. Peygamber'in (s.a) bir defasında “*Kim Allah'a ve*

³¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 228/1098, Bâbu'r-Racul Yehtubu ala Kavı.

³² es-Sübki, *Menhel*, 6/263.

Rasûlüne itaat ederse doğru yola girmiştir, kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse ancak nefesine zarar verir, Allah'a hiçbir zarar veremez", diğer defasında "Ve kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse sapmıştır." buyurduğuna işaret etmek istediği söylenebilir. Netice olarak rivâyetlerin birlikte değerlendirilmesi bâb ve hadîsler arasında bir insicamın varlığını, müellifin mantıksal örgüsünü ve rivâyetlere vukufiyetini ortaya koymaktadır. Yukarıdaki değerlendirmeler Yûnus'tan rivâyet edilen hadîs ile yaya dayanarak hutbe irad etme bâbı arasında bütünlüğün var olduğunu göstermektedir.

Sübki'nin uyumsuz olarak değerlendirdiği bir sonraki hadîs şudur:

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، أَنَّ حَاطِبًا خَطَبَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "مَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يَعَصِيهِمَا"،
فَقَالَ: "فَمُ أَوْ أَذْهَبُ بِئْسَ الْخَطِيبُ أَنْتَ."

Adî b. Hâtim'den (r.a) rivâyet edildiğine göre bir hatip Nebî'nin (s.a) yanında hutbe irad etti ve "Kim Allah ve Rasûlüne itaat eder ve kim o ikisine isyan ederse" dedi ve (bunun üzerine Hz. Peygamber) şöyle buyurdu: "Kalk -veya git-, sen ne kötü bir hatipsin."³³

Adî b. Hâtim'den (r.a) aktarılan rivâyet bâbın diğer iki rivâyeti gibi görünüşte bâbı ile münasebeti sağlanamayan üçüncü rivâyettir. Yukarıda bahsedilen Ebû Dâvûd'un zihnindeki bâb-hadîs insicamı ve mantıksal örgüsü tespiti üç rivâyetin birlikte değerlendirilmesi ile pekişmektedir. Şöyle ki, İbn Mesud (r.a) ve Yûnus rivâyetlerinde Hz. Peygamber'in (s.a) Allah'ı ve kendisini bir zamir altında وَمَنْ يَعَصِيهِمَا (kim o ikisine isyan ederse) ifadesiyle zikrettiği ifade edilmektedir. Adî b. Hâtim'in (r.a) aktarmış olduğu rivâyette ise Hz. Peygamber'in (s.a) ismi verilmeyen bir hatibi Allah'ı ve Rasûlünü bir zamir altında birlikte anması nedeniyle "kötü" bir hatip olarak nitelendirdiği aktarılmaktadır. Hadîsler ve bâb arasındaki insicam ve münasebetin bu noktada ortaya çıktığı söylenebilir. Buna göre Ebû Dâvûd Adî b. Hâtim (r.a) rivâyetini Hz. Peygamber (s.a) hakkında caiz olan bir hususun (Allah'ı ve kendisini bir zamir altında zikretmek) başkaları için caiz olmadığını ve hadîsler arasında çelişkinin bulunmadığını göstermek için seçmiştir. Bu ihtimal Şevkânî'nin ilgili hadîse dair

³³ Ebû Dâvûd, "Salât", 228/1099, Bâbu'r-Racul Yehtubu ala Kavv.

yaptığı değerlendirmesi³⁴ ile teyit edilmektedir. Şevkânî, hadîsin Allah ve Resûlünün bir zamir altında zikredilmesinin cevazını gösterdiğinin ifade etmekte ve bunu İmam Buhârî'nin *Sahîh*'inde aktarılan "أَنْ يَكُونَ اللَّهُ تَعَالَى وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا" yani, "Allah ve Resûlünün kişiye o ikisi dışında her şeyden daha sevimli olması" hadîsi³⁵ ile delillendirmektedir. Sübkî bu konuda Suyûtî'nin yaptığı bir nakil de kayda değerdir. İlgili nakilde Allah ve Resûlünü bir zamirde birleştirerek zikretmenin Hz. Peygamber'in (s.a) hususiyetlerinden olduğu ve dolayısıyla başkası için caiz olmayacağı bildirilmektedir. Bu hususun başkaları için caiz olmamasının Allah ve Resûlü arasında bir denkliliği çağrıştırmaya ihtimalinden kaynaklandığı, ancak Hz. Peygamber (s.a) için bu ihtimalin mümkün olmadığından onun için caiz olduğu ifade edilmektedir.³⁶ Dolayısıyla Ebû Dâvûd'un Adî b. Hâtim'den (r.a) aktardığı rivâyetin zikredildiği bâb ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki değerlendirmeler *Sünen*'deki bâb-hadîs seçimiyle ilgili şunu göstermektedir: *Sünen*'deki hadîsler kapalı olan bir ifadeyi açıklama, ilgili ifadeye dair alternatifleri gösterme ve çelişkili gibi görülen itikâdî yahut fikhî bir meseleyi (Hz. Peygamber yaptığı halde Allah ve Resûlünü bir zamir altında zikretmenin başkası için caiz olmadığı) ortaya koymaya amaçlı zikredilebilmektedir. Ayrıca ilgili hadîslerin bâbları ile uyumuna dair hüküm vermeden önce hangi maksatla bâbın altına yerleştirildiklerini incelemek gereklidir.

Bâbın dördüncü hadîsinde yine kapalı olan bir hususa işaret edildiği ifade edilebilir. Söz konusu hadîs şudur:

عَنْ بِنْتِ الْحَارِثِ بْنِ النُّعْمَانِ، قَالَتْ: " مَا حَفِظْتُ قَافَ إِلَّا مِنْ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَخْطُبُ بِهَا كُلَّ جُمُعَةٍ." "

³⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *Neylu 'l-Evtâr*, (Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1413/1993), 3/314; ayrıca bk. es-Sübkî, *Menhel*, 6/260.

³⁵ Buhârî, *İmân*, 8.

³⁶ es-Sübkî, *Menhel*, 6/265.

Hâris b. en-Numân'ın kızı (Ümmü Hişâm)dan (r.a) rivâyet edildiğine göre, o şöyle demiştir: “Ben Kâf (sûresini) ancak Rasûlullah'ın (s.a) ağzından ezberledim. Onu her cuma hutbede okurdu.”³⁷

Sübki'nin ifade ettiği üzere Ümmü Hişâm'ın (r.a) rivâyeti de bâb başlığı ile uyumsuz görünmektedir. Nitekim rivâyette yaya dayanarak hutbe irad etmekten bahsedilmemektedir. Rivâyet bâbın geriye kalan rivâyetlerinden farklı olarak Hz. Peygamber'in (s.a) her Cuma hutbesinde Kâf sûresini okuduğunu bildirmektedir. Ebû Dâvûd'un Ümmü Hişâm rivâyetini ilgili farka işaret etmek için zikrettiği söylenebilir. Başka bir ifadeyle Ebû Dâvûd ilk üç rivâyet ile Hz. Peygamber'in (s.a) hutbede hangi cümleleri kullandığını, akabinde hutbede hangi âyetleri okuduğunu beyan etmektedir ve böylece bâb-hadîs münasebeti sağlanmaktadır. Ebû Dâvûd'un Ümmü Hişâm rivâyetini bu maksatla seçtiğini bâbın bir sonraki hadîsi pekiştirmektedir. Söz konusu hadîs şudur:

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، قَالَ: "كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَصْدًا، وَخُطْبَتُهُ قَصْدًا، يَفْرَأُ آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ وَيُنَكِّرُ النَّاسَ."

Câbir b. Semura'dan (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasulullah'ın (s.a) namazı ve hutbesi orta uzunlukta idi, hutbede Kur'an'dan birkaç âyetler okur ve halka öğüt verirdi.”³⁸

Câbir b. Semura'dan (r.a) rivâyet edilen hadîste Hz. Peygamber'in (s.a) namaz ve hutbesinin keyfiyeti ve hutbede okuduğu âyetler hakkında bilgiler verilmiştir. Câbir b. Semura (r.a) rivâyeti Ümmü Hişâm rivâyetiyle beraber değerlendirildiğinde Ebû Dâvûd'un bu iki rivâyeti neden seçtiği netlik kazanmaktadır. Buna göre Ebû Dâvûd Hz. Peygamber'in (s.a) hutbede sadece Kâf sûresini değil mutlak olarak birtakım

³⁷ Ebû Dâvûd, “Salât”, 228/1100, Bâbu'r-Racul Yehtubu a la Kavv.

³⁸ Ebû Dâvûd, “Salât”, 228/1101, Bâbu'r-Racul Yehtubu a la Kavv.

âyetler³⁹ okumaktadır. Dolayısıyla Ebû Dâvûd'un ilgili hadîsi hâs⁴⁰ olan "Kâf Sûresi" ifadesinin ta'mîmi (genelleştirilmesi) için aktardığını söylemek yanlış olmayacaktır.⁴¹ Başka bir ifadeyle Ebû Dâvûd'un Ümmü Hişâm ve Câbir b. Semura (r.a) hadîslerini zikrederek bir konuda yalnızca hâs olan ifadeyi barındıran rivâyetle yetinmeyip aynı zamanda aynı konuda 'âm⁴² olan rivâyete işaret etmektedir. Bu husus hem ilgili hadîslerin bâbları ile uyumlu olduğunu ve genel manada Hz. Peygamber'in (s.a) hadîsleri arasında bir insicamın varlığını göstermektedir.

Bu değerlendirmelerden Ebû Dâvûd'un hadîsleri seçerken hâs ve 'am tariklere yer verdiği anlaşılmaktadır.

"Yay (Değneğe) Dayanarak Hutbe Verme" bâbının hadîsleri göz önünde bulundurularak Ebû Dâvûd'un uyumsuz gibi görünen rivâyetleri şu amaçlarla zikrettiği ifade edilebilir:

1. "Kısa, güzel ve mübarek" kelimelerini izah ederek hutbede kullanılan lafızlara açıklık getirmek,
2. Hutbe lafızlarına ait tariklere işaret ederek metin farklılıklarını ortaya koymak,
3. İtikâdî bir mesele olan "Allah ve Rasûlünü bir zamir altında zikretmek" hususunu ortaya koymak,
4. Hz. Peygamber'in (s.a) hutbede kullandığı âyetlere dair rivâyet farklılıklarına işaret etmek,
5. Bir hadîsin hâs ve 'am tarikine yer vermek.

³⁹ Sübkî ilgili âyetlerin "ونادوا يا مالك ليقض علينا ربك", yani Zuhruf sûresinin 77. âyeti olduğunu söyleyip bu sonucu İmam Buhârî'nin Sahîh'indeki Hz. Peygamber'in (s.a) ilgili âyeti minberde okuduğuna dair rivâyetten elde ettiğini ifade etmiştir (Buhârî, Bed'ul-Halkı, 7). Yine Sübkî diğer bir âyetin "يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن إلا وأنتم مسلمون", yani Âl-i İmran sûresinin 102. âyeti olduğunu ifade etmiştir (es-Sübkî, *Menhel*, 6/267).

⁴⁰ Debûsî hâsı şöyle tarif etmektedir: "Hâsa gelince: Zatı ve manası ile sadece bir şeyi kapsayan lafızdır.", Debûsî Ebû Zeyd Abdullah (Ubeydullah) b. Muhammed b. Ömer b. İsa, *Takvîmu'l-edille fî usûli'l-fıkhi*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421/2001), 94.

⁴¹ Bir benzeri için bk. Enes Kaynar, *Buhârî'nin Bab Başlıklarıyla İlgili Çalışmalar ve Bab Başlıklarındaki Kendi İfadelerinin Değerlendirilmesi*, s. 99; bir benzeri için bk. Ayşegül Eroğlu, *İbnü'l-Müneyyir'in (Ö. 683/1284) hadis ilmindeki yeri*, s.70-71.

⁴² Gazzâlî 'âmı şöyle tarif etmektedir: "'Âm, tek bir açıdan iki yahut daha fazla şeye delalet eden lafızdır.", Gazzâlî, Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tüsî, *el-Mustasfâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1993) 224.

1.1.2. Hz. Peygamber'in (s.a) Abdesti

Sünen'de bâbı ile uyumsuz görünen diğer bir rivâyet Hz. Peygamber'in (s.a) abdesti ile ilgilidir. Söz konusu rivâyette İbn Abbâs (r.a) Hz. Peygamber'in (s.a) abdestini anlatmaktadır.

عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، قَالَ: "قَالَ لَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ: "أَتَحِبُّونَ أَنْ أُرِيَكُمْ كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ؟" فَدَعَا بِإِتَاءٍ فِيهِ مَاءٌ فَأَعْتَرَفَ عَرَفَهُ بِيَدِهِ الْيُمْنَى فَنَمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، ثُمَّ أَخَذَ أُخْرَى فَجَمَعَ بِهَا يَدَيْهِ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ، ثُمَّ أَخَذَ أُخْرَى فَغَسَلَ بِهَا يَدَهُ الْيُمْنَى، ثُمَّ أَخَذَ أُخْرَى فَغَسَلَ بِهَا يَدَهُ الْيُسْرَى، ثُمَّ قَبِضَ قَبْضَةً مِنَ الْمَاءِ، ثُمَّ نَفَضَ يَدَهُ، ثُمَّ مَسَحَ بِهَا رَأْسَهُ وَأُذُنَيْهِ، ثُمَّ قَبِضَ قَبْضَةً أُخْرَى مِنَ الْمَاءِ فَرَشَّ عَلَى رِجْلِهِ الْيُمْنَى، وَفِيهَا النَّعْلُ، ثُمَّ مَسَحَهَا بِيَدَيْهِ يَدٍ فَوْقَ الْقَدَمِ وَيَدٍ تَحْتَ النَّعْلِ، ثُمَّ صَنَعَ بِالْيُسْرَى مِثْلَ ذَلِكَ."

Atâ b. Yesâr'dan rivâyet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "İbn Abbâs (r.a) bize "Size Rasûlullah'ın (s.a) nasıl abdest aldığını göstermemi ister misiniz?" dedi ve içinde su bulunan bir kap istedi. Sudan sağ eliyle bir avuç su aldı, ağzına ve burnuna su verdi, sonra bir avuç daha su alıp iki elini birleştirip yüzünü yıkadı. Sonra bir avuç su daha alıp o su ile sağ kolunu yıkadı, sonra bir avuç daha su alıp onunla da sol kolunu yıkadı. Daha sonra bir avuç su alıp elini silkeledi, sonra o su ile başını ve kulaklarını meshetti. Sonra da bir avuç su daha alıp nalin giydiği sağ ayağının üzerine serpti ve sağ ayağını elinin biri ile ayağının üstünü, biri ile de terliğinin altını mesh etti. Sonra sol ayağı ile de aynı şeyi yaptı."⁴³

Atâ b. Yesâr'ın İbn Abbâs'tan (r.a) aktardığı rivâyet, "Abdest Uzuvarını İki Defa Yıkama" bâbında zikredilmektedir. Hadîste İbn Abbâs (r.a) yanındakilere Hz. Peygamber'in (s.a) nasıl abdest aldığını abdest uzuvlarını bir defa yıkayarak göstermektedir. Bu nedenle hadîs ile bâb arasında bir uyum görünmemekte. Hadîsin bâb ile münasebeti bâbın diğer rivâyetleri ile ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bâbda Ebû Hureyre'den (r.a) rivâyet edilen şu hadîs dikkat çekmektedir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ."

⁴³ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 101/137, Bâbu'l-Vudûi Merrateyni.

Ebû Hureyre'den (r.a) aktarıldığına göre Nebî (s.a) abdest uzuvlarını iki defa yıkayarak abdest alırdı.⁴⁴

Ebû Hureyre (r.a) rivâyetinde Hz. Peygamber'in (s.a) abdest uzuvlarını ikişer defa yıkadığı beyan edilmekte, abdestin alınışına dair bir ayrıntı zikredilmemektedir. Atâ b. Yesâr rivâyetinin Ebû Hureyre (r.a) rivâyetinde zikredilmeyen bir ayrıntıyı beyan sadedinde aktarıldığı söylenebilir ve bâb ile hadîs arasında münasebet bu şekilde sağlanmış olur.

Bâb-hadîs bütünlüğünün bir önceki bâbın hadîsleri aracılığı ile de ortaya çıkmaktadır. “Abdest Uzuvlarının Üç Defa Yıkama” isminde olan bâbda Hz. Peygamber'in (s.a) abdest uzuvlarını üç defa yıkadığını ve “*Abdest bu şekildedir, kim buna ziyadede bulunur yahut noksanlaştırırsa, hata ve zulmetmiştir.*” buyurduğunu ifade eden bir hadîs mevcuttur. Ebû Dâvûd muhtemelen Atâ b. Yesâr ve Ebû Hureyre (r.a) rivâyetlerini içeren “Abdest Uzuvlarını İkişer Defa Yıkama” bâbı, hadîsin “...*kim buna ziyadede bulunur yahut noksanlaştırırsa, hata ve zulmetmiştir*” cümlesini açıklamak için zikretmiştir. Nitekim ilgili cümlenin zahirine göre abdest uzuvlarını üçten az veya üçten çok kez yıkayan hata ve zulmetmiş olacaktır. Ebû Dâvûd'un ise konuyla ilgili diğer rivâyetleri aktararak Hz. Peygamber'in (s.a) abdest uzuvlarını sadece üç kez değil, ikişer defa, hatta İbn Abbâs'ın (r.a) rivâyetine göre tek defa yıkadığını beyan ettiği söylenebilir. Buna göre İbn Abbâs (r.a) rivâyetini hem abdestin keyfiyetini hem de abdest uzuvlarının asgari yıkama ölçüsünü belirlemek için aktarmış olabilir.

Zikredilen izahlarla birlikte diğer muhaddislerin söz konusu hadîsi hangi bâb altında yerleştirdikleri önem arz etmektedir. Buhârî, Tirmizî ve Nesâî ilgili rivâyeti “Abdest Uzuvlarını Bir Defa Yıkama”, Beyhakî “Yüzü Yıkama”, Tahâvî “Ayakların Abdestte Yıkama Farz Oluşu” isimli bâbların altında zikretmişlerdir.⁴⁵ Sübkî ve Sehârenpûrî mezkûr imamların seçimine uygun olarak Ebû Dâvûd'un da ilgili rivâyeti

⁴⁴ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 101/136, Bâbu'l-Vudûi Merrateyni.

⁴⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Mustafa Dîb Elboğa, (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), “Vudû”, 61 (No. 156); Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdulbâkî, İbrahim Atve 'İvad, (Mısır: Şirket-i Mektebe ve Metbe'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975), “Tahâra”, 32 (No. 46); Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, (Kâhire, el-Mektebetu't-ticâriyyetu'l-kubrâ, 1348/1930), “Tahâra”, 64 (No. 80).

bir sonraki “Abdest Uzuvarını Bir Defa Yıkama” bâbı altında zikretmesinin hadîs-bâb münasebeti açısından daha uygun olacağını söylemiştir. Sübkî ayrıca bir yorumda bulunarak abdest uzuvlarını bir defa yıkamanın iki defa yıkamanın cevazına delaleti açısından evla olduğunu varsaymakla bâb ile hadîsin birbiriyle uygun olabileceğini belirtmiştir.⁴⁶ Yapılan itirazı bir sonraki “Abdest Uzuvarını Bir Defa Yıkama” bâbda zikredilen İbn Abbâs (r.a) rivâyeti zayıflatmaktadır. Söz konusu hadîs şudur:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِوُضُوءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟" "فَقَوَّضًا مَرَّةً مَرَّةً."

İbn Abbâs’tan (r.a) nakledildiğine göre, o “Size Rasûlullah’ın (s.a) abdestini anlatayım mı?” diye sormuş ve abdest uzuvlarını bir defa yıkayarak abdest almıştır.⁴⁷

İbn Abbâs’tan (r.a) nakledilen hadîsler böylece iki adet olup iki farklı bâb altında zikredilmiştir. Birinci hadîs “Abdest Uzuvarını İki Defa Yıkama”, ikinci hadîs “Abdest Uzuvarını Bir Kez Yıkama” bâbında aktarılmıştır. Her iki hadîs Atâ b. Yesâr yoluyla gelmiştir. Rivâyetteki farklılıklar ise isnadın Atâ b. Yesâr’ın talebesi Zeyd b. Eslem’den itibaren farklılaşmasından kaynaklanmıştır. İlgili hadîslerin isnadı şu şekildedir:

Hiz. Peygamber → İbn Abbâs → Atâ b. Yesâr → Zeyd b. Eslem → Süfyân → Yahya → Müsedded → Ebû Dâvûd

Hiz. Peygamber → İbn Abbâs → Atâ b. Yesâr → Zeyd b. Eslem → Hişâm b. Sad → Muhammed b. Bişr → Osman b. Ebî Şeybe → Ebû Dâvûd

Birinci rivâyette İbn Abbâs’ın (r.a) abdest uzuvlarını bir kez yıkadığı ve abdesti nasıl aldığı tafsilatlı bir şekilde “Abdest Uzuvarını İkişer Defa Yıkama” bâbında ifade edilmiştir. İbn Abbâs’ın (r.a) ilgili rivâyette abdest uzuvlarını bir kez yıkaması nedeniyle bâb-hadîs bütünlüğü sağlanamamıştır. Ancak ikinci rivâyette yine İbn Abbâs’ın (r.a) abdest uzuvlarını tek kez yıkadığı belirtilmiş ve “Abdest Uzuvarını Bir Kez Yıkama” bâbı altında zikredilmiştir. İlgili hadîsin farklı bir tariki ile “doğru” bâb altında ele alınması, birinci hadîsin kasten ve yukarıda zikredilen ihtimaller doğrultusunda abdest uzuvlarının iki kez yıkanmasını ifade eden bâb altına

⁴⁶ es-Sübkî, *Menhel*, 2/77; *Sehârenpûrî*, *Bezlü’l-mechûd*, 1/505.

⁴⁷ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 101/137, *Bâbu’l-Vudûi Merraten Merraten*.

yerleştirildiğini göstermektedir. Netice olarak rivâyet ile bâb arasında bir münasebetin var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1.1.3. Kusûf Namazının Rükuları

Bu başlık altında Kusûf Namazı hakkında bâbları ile uyumsuz görünen beş hadîs ele alınacaktır. Diğer başlıklardan farklı olarak burada önce hadîsler tercümeleri ile verilip değerlendirilmeleri bâbın tüm hadîsleri ile birlikte yapılacaktır.

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "كُسِفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَكَانَ ذَلِكَ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ إِبْرَاهِيمُ بْنُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّاسُ: "إِنَّمَا كُسِفَتْ لِمَوْتِ إِبْرَاهِيمَ ابْنِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"، فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَصَلَّى بِالنَّاسِ سِتَّ رَكَعَاتٍ فِي أَرْبَعِ سَجَدَاتٍ كَبِيرٍ، ثُمَّ قَرَأَ فَأَطَالَ الْقِرَاءَةَ، ثُمَّ رَكَعَ نَحْوًا مِمَّا قَامَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ، فَقَرَأَ نُونََ الْقِرَاءَةِ الْأُولَى، ثُمَّ رَكَعَ نَحْوًا مِمَّا قَامَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَرَأَ الْقِرَاءَةَ الثَّالِثَةَ نُونََ الْقِرَاءَةِ الثَّانِيَةِ، ثُمَّ رَكَعَ نَحْوًا مِمَّا قَامَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَانْحَدَرَ لِلسُّجُودِ فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ قَامَ، فَرَكَعَ ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ قَبْلَ أَنْ يَسْجُدَ، لَيْسَ فِيهَا رَكَعَةٌ إِلَّا الَّتِي قَبْلَهَا أَطْوَلَ مِنَ الَّتِي بَعْدَهَا، إِلَّا أَنْ رُكِعَهُ نَحْوٌ مِنْ قِيَامِهِ، قَالَ: "ثُمَّ تَأَخَّرَ فِي صَلَاتِهِ فَتَأَخَّرَتْ الصُّفُوفُ مَعَهُ، ثُمَّ تَقَدَّمَ فَقَامَ فِي مَقَامِهِ وَتَقَدَّمَتِ الصُّفُوفُ، فَقَضَى الصَّلَاةَ، وَقَدْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ، فَقَالَ: " يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ بَشَرٍ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَصَلُّوا حَتَّى تَنْجَلِيَ."

Câbir b. Abdullah'dan (r.a) nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a) zamanında güneş tutuldu ve bu olay Peygamber’in (s.a) oğlu İbrâhim öldüğü gün olmuştu. İnsanlar bu olay üzerine “Güneş Peygamber’in (s.a) oğlu İbrahim öldüğü için tutuldu” dediler. Sonra Peygamber (s.a) kalkıp cemaate dört secdede (iki rekatte) altı rüku ile namaz kıldırdı. Önce tekbir aldı, sonra uzunca Kur’ân okudu. Sonra kıyamda durduğu müddete yakın bir şekilde rükua eğilip kaldı. Sonra başını kaldırıp birinci okuyuşundan biraz daha az bir miktar okudu. Sonra rükua eğilip kıyamda durduğu müddete yakın bir müddet kadar kaldı. Sonra başını kaldırıp üçüncü defa, ikincisi okuyuşundan daha az okudu. Sonra rükua eğilip kıyamda durduğu müddete yakın bir müddet kadar kaldı. Sonra başını kaldırıp secdeye kapandı, iki secde yapıp ayağa kalktı. Sonra secde etmeden önce üç defa rüku etti. Bu rükuların her biri kendisinden sonraki rükudan daha uzun, ama kıyamı kadar uzunlardı.” Râvî devam ederek şöyle dedi: “Rasûlullah sonra namazda olduğu yerinden biraz geriye geçti, saf da onunla geriye geçti. Sonra ilerleyip yine eski yerine durdu, saf da ilerledi. Rasûlullah, güneşin de doğmuş olduğu zaman namazını bitirip şöyle buyurdu: “*Ey insanlar! Şüphesiz*

güneş ve ay, bir beşerin ölümünden dolayı tutulmayan, Allah'ın âyetlerinden iki âyettirler. O halde siz bun tutulma ile ilgili bir şey gördüğünüz zaman (onlar) açılıncaya kadar namaz kılınız."⁴⁸

عن أَبِي بِنِ كَعْبٍ، قَالَ: "أُخِسَّتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمْ، فَقَرَأَ بِسُورَةِ مِنَ الطُّوْلِ، وَرَكَعَ خَمْسَ رَكَعَاتٍ، وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ قَامَ الثَّانِيَةَ، فَقَرَأَ سُورَةَ مِنَ الطُّوْلِ، وَرَكَعَ خَمْسَ رَكَعَاتٍ، وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ جَلَسَ كَمَا هُوَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةِ يُدْعُو حَتَّى أَنْجَلَى كُسُوفُهَا."

Ubeyy b. Kab'dan aktarıldığına göre o şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a) zamanında güneş tutuldu ve Nebî (s.a) cemaate namaz kıldırdı, uzun sûrelerden birini okudu ve beş defa rüku yaptı, iki defa secde etti ve ikinci rekate kalkıp uzun sûrelerden birini okudu ve beş defa rüku yaptı, iki kere secde etti, sonra olduğu yere kibleye doğru oturarak güneş tutulmasının açılmasına kadar dua etti."⁴⁹

قَالَ سَمُرَةُ: "بَيْنَمَا أَنَا وَغُلَامٌ مِنَ الْأَنْصَارِ نَرْمِي عَرَضَيْنِ لَنَا، حَتَّى إِذَا كَانَتِ الشَّمْسُ قَيْدَ رُمَحَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةِ فِي عَيْنِ النَّظِيرِ مِنَ الْأَفْقِ اسْوَدَّتْ، حَتَّى أَصَبْتُ كَأَنَّهَا تَتَّوَمَةٌ، فَقَالَ أَحَنَّا لِصَاحِبِهِ: "أَنْطَلِقُ بِنَا إِلَى الْمَسْجِدِ، فَوَاللَّهِ لِيُحْدِثَنَّ شَأْنُ هَذِهِ الشَّمْسِ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أُمَّتِهِ حَتَّى، قَالَ: "فَنَفَعْنَا فَإِذَا هُوَ بَارِزٌ، فَاسْتَفْنَمَ، فَصَلَّى، فَقَامَ بِنَا كَأَطْوَلَ مَا قَامَ بِنَا فِي صَلَاةٍ قَطُّ، لَا نَسْمَعُ لَهُ صَوْتًا"، قَالَ: "ثُمَّ رَكَعَ بِنَا كَأَطْوَلَ مَا رَكَعَ بِنَا فِي صَلَاةٍ قَطُّ، لَا نَسْمَعُ لَهُ صَوْتًا، ثُمَّ سَجَدَ بِنَا كَأَطْوَلَ مَا سَجَدَ بِنَا فِي صَلَاةٍ قَطُّ، لَا نَسْمَعُ لَهُ صَوْتًا، ثُمَّ فَعَلَ فِي الرَّكْعَةِ الْأُخْرَى مِثْلَ ذَلِكَ"، قَالَ: "فَوَافَقَ تَجَلَّى الشَّمْسُ جُلُوسَهُ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ"، قَالَ: "ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ قَامَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، وَشَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَشَهِدَ أَنَّهُ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ"، ثُمَّ سَأَقَ أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، خُطْبَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ."

Semure b. Cündüb'den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Ben ve Ensâr'dan bir çocuk hedeflerimize ok atarken güneş, ufka bakanın gözünde iki veya üç mızrak kadar oldu, hatta Tennûme bitkisi gibi karardı. Sonra birimiz arkadaşına "Mescide gidelim! Nitekim Allah'a yemin olsun ki güneşin şu durumu, Rasûlullah (s.a) için ümmeti hakkında bir şey meydana getirecek" dedi." Râvî şöyle dedi: "Biz koşarak gittik ve bir de baktık ki Rasûlullah (s.a) insanların arasına çıkmış. Sonra Rasûlullah (s.a) öne geçip namaz kıldırdı ve daha önceki hiçbir namazda durmadığı kadar uzun bir şekilde kıyama durdu. (Bu esnada) onun sesini duymuyorduk. Sonra diğer rekatta aynısını tekrar etti." Râvî dedi ki: "Güneşin açılması Rasûlullah'ın (s.a)

⁴⁸ Ebû Dâvûd, "Salât", 261/1178, Bâbu men Kâle Erbe'u Rake'âtin.

⁴⁹ Ebû Dâvûd, "Salât", 261/1182, Bâbu men Kâle Erbe'u Rake'âtin.

ikinci rekattaki oturuşuna denk geldi.” Râvî dedi ki: “Sonra selam verdi. Daha sonra ayağa kalkıp Allah’a hamd etti ve övgüde bulundu, Allah’tan başka ilâh olmadığına ve kendisinin O’nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etti.” “Bundan sonra Ahmed b. Yûnus, Rasûlullah’ın (s a.) hutbesini zikretti.”⁵⁰

عَنْ قَبِيصَةَ الْهَلَالِيِّ، قَالَ: "كُسِفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَخَرَجَ فَرَعًا يَجْرُ نُوبَهُ وَأَنَا مَعَهُ يَوْمَئِذٍ بِالْمَدِينَةِ، فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَأَطَالَ فِيهِمَا الْقِيَامَ، ثُمَّ انْصَرَفَ وَأُنْجِلَتْ، فَقَالَ: "إِنَّمَا هَذِهِ الْآيَاتُ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهَا فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَصَلُّوا كَأَحَدِ صَلَاتِ صَلَّيْتُمُوهَا مِنَ الْمَكْتُوبَةِ."

Kabîsa el-Hilâlî’den aktarıldığına göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a) zamanında güneş tutuldu. Bu güneş tutulması üzerine, ben de Medine’de onun yanında iken Hz. Peygamber (s.a) telaşi bir halde ve elbisesini çekerek çıktı. Sonra iki rekât namaz kılıp iki rekatta da kıyamı uzattı. Sonra namazı bitirdi ve güneş açıldı. Akabinde şöyle buyurdu: “*Bunlar ancak Allah’ın kendileri ile korkuttuğu alametlerdir. O halde onları gördüğünüz zaman en son kıldığınız farz namaz gibi namaz kılınız.*”⁵¹

أَنَّ قَبِيصَةَ الْهَلَالِيِّ، حَنَّتَهُ أَنَّ الشَّمْسَ كُسِفَتْ، بِمَعْنَى حَبِيثِ مُوسَى، قَالَ: "حَتَّى بَنَتِ النُّجُومُ."

Kabîsa el-Hilâlî, “Şüphesiz güneş tutuldu” diyerek hadîsi Musa hadîsinin manasını içeren bir şekilde aktardı. (Ahmed b. İbrahim bu rivâyette); “(Rasûlullah devrinde güneş o kadar tutuldu ki) yıldızlar göründü” demiştir.⁵²

Bâbın tüm rivâyetler sırasıyla şöyledir:

1. Câbir b. Abdullah’ın 6 rükulu rivâyeti
2. Câbir b. Abdullah’ın 4 rükulu rivâyeti
3. Hz. Âişe’nin 4 rükulu rivâyeti
4. İbn Abbâs’ın 4 rükulu rivâyeti
5. Übeyy b. Ka‘b’ın 5 rükulu rivâyeti
6. Semura b. Cündeb’in 2 rükulu rivâyeti
7. Kabîsa el-Hilâlî’nin rükusuz rivâyeti

⁵⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 261/1184, Bâbu men Kâle Erbe‘u Rake‘âtin.

⁵¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 261/1185, Bâbu men Kâle Erbe‘u Rake‘âtin.

⁵² Ebû Dâvûd, “Salât”, 261/1186, Bâbu men Kâle Erbe‘u Rake‘âtin; Sehârenpûrî, *Bezlu’l-mechûd*, 5/313.

8. Kabîsa el-Hilâlî'nin rükusuz rivâyeti

Tüm rivâyetler “Kusûf Namazının Dört Rûku Olduğunu Söyleyenler” isimli bâbın altında geçmektedir. Buna göre iki, üç ve dördüncü rivâyette bâb-hadîs uyumu açısından bir sorun görünmemektedir. Ancak bir, beş, altı, yedi ve sekizinci rivâyetler ilk bakışta bâbı ile uyumsuz görünmektedir. Buraya kadar zikredilen Ebû Dâvûd'un bâb-hadîs seçim usûlü göz önünde bulundurulduğunda söz konusu rivâyetlerin şu ihtimallere göre seçildiği söylenebilir:

1. Dört dışındaki rûku sayısından bahseden rivâyetler Kusûf namazının rekatlarına dair görüş farklılıklarına zemin olmaları açısından zikredilmiş olabilir.
2. Rükudan hiç bahsetmeyen hadîsler Kusûf Namazına dair bir ayrıntı barındırmaları nedeniyle seçilmiş olabilir.

Birinci ihtimale göre, yani hadîslerin konuya dair farklı görüşlere zemin olması bakımından zikredilmeleri düşüncesiyle bâb ve hadîsler arasında uyum sağlanabilmektedir. Hadîslerin Taberânî'nin (öl. 360/971) *Kitâbu'd-dua'* ve Beyhakî'nin (öl. 458/1066) *Sünen-i Kübrâ*'sında ele alınış şekilleri bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Nitekim Beyhakî 6 rûkuu içeren Câbir b. Abdullah hadîsini “Kusûf Namazını her Rekatta 3 Rukû Yapmak Üzere İki Rekat Kılınmasını Caiz Görenler Bâbı”, Taberânî ise “Nebî'nin (s.a) 4 Secdede 6 Rûku ile Namaz Kıldığını Zikredenler Bâbı” altında zikretmektedir.⁵³ Taberânî, Ubeyy b. Kab rivâyetini “Nebî'nin (s.a) 4 Secdede 10 Rûku Yaptığını Rivâyet Edenlerin Bâbı” altında aktarmaktadır.⁵⁴ Söz konusu rivâyetlerin bu bâblar altında zikredilmesi, onların gerçekten farklı görüşlere zemin sağladığını göstermektedir. Bu nedenle Ebû Dâvûd'un ilgili hadîsleri uyumsuz görünseler de mezkur amaca binaen seçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

İkinci ihtimalden yola çıkarak Ebû Dâvûd'un Kabîsa el-Hilâlî'nin yedi ve sekiz numaralı rükusuz rivâyetlerini bâbın sonunda zikredilen Câbir b. Abdullah (r.a)

⁵³ Beyhakî, *Sünen-i Kübrâ*, Husûf, 4; Taberânî, *Kitâbu'd-Duâ*, 2232.

⁵⁴ Taberânî, *Kitâbu'd-Duâ*, 2237.

rivâyetine ve diğer rivâyetslere izah mahiyetinde ele aldığı söylenebilir. Nitekim Câbir b. Abdullah rivâyetinde Hz. Peygamber'in (s.a) güneş açılıncaya kadar namaz kılmayı emrettiği aktarılmakla birlikte güneşin açılıp açılmadığından söz edilmemektedir. Kabîsa el-Hilâlî'nin ilk rivâyetinde ise güneşin açıldığı ve Hz. Peygamber'in (s.a) akabinde *“Bunlar ancak Allah'ın, kendileri aracılığı ile (başkalarını) korkuttuğu alametlerdir. O halde onları gördüğünüz zaman en son kıldığınız farz namaz gibi namaz kılınız.”* buyurduğu ifade edilmektedir. Kabîsa el-Hilâlî'nin ikinci rivâyetinde ise diğer rivâyetslerde bulunmayan *“(Rasûlullah devrinde) güneş tutuldu o kadar ki yıldızlar göründü”* ziyadesi vardır. Semura b. Cündeb'ün de rivâyetini bir ziyadeye ile aktardığı anlaşılmaktadır. Söz konusu ziyadede Hz. Peygamber'in (s.a) hutbe irad ettiği ifade edilmektedir. Bu beyanlar minvalinde bâbın tüm hadîslerin bâbları ile bütünlük arz ettiği sonucuna varılabilir.

Konuyla ilgili değerlendirmelerde bulunan Sehârenpûrî, Câbir b. Abdullah rivâyetinin bir önceki bâb olan *“Kusûf Namazı”* bâbı altında zikredilmesinin uygun olacağını ve söz konusu hadîsin müstensihler tarafından yanlışlıkla *“Kusûf Namazının Dört Rûku Olduğunu Söyleyenler”* bâbının altına yerleştirildiğini söylemiştir.⁵⁵ Sehârenpûrî, Übeyy b. Ka'b hadîsiyle ilgili ise *“Bu hadîsin bu bâbla bir bağlantısı yoktur”* demiştir.⁵⁶ Aynı hadîs hakkında Sübkî, beş rûku ile ilgili hadîslerin toplandığı bâb altında zikredilmesi gerektiğini ifade etmiş ve hadîsin Ebû Câfer er-Râzî yoluyla aktarılması nedeniyle zayıf olduğuna hükmetmiştir.⁵⁷ Sehârenpûrî ayrıca bâbın son iki hadîsi olan Kabîsa el-Hilâlî rivâyetsleri sonrasında genel bir değerlendirme yapmıştır:

“Bu bâbda varit olan hadîslerin çoğunun (“Kusûf Namazının Dört Rûku Olduğunu Söyleyenler”) bâbı ile uyumlu olmadığını söylemiştik. Bununla birlikte (bâbıyla uyumsuz) hadîsleri, bâbı ile uyumlu bir yöne çevirmek mümkündür. Bunun için şöyle denir: Câbir b. Abdullah tarafından 6 rûkuu içeren hadîs, 6 rûkuun 4 rûkuu kapsamı açısından uyumludur. Yahut bâbda Câbir b. Abdullah tarafından aktarılan ikinci rivâyette 4 rûku(un varlığından) bahsedilir. Belki de ilk

⁵⁵ Sehârenpûrî, *Bezlu'l-mechûd*, 5/299.

⁵⁶ Sehârenpûrî, *Bezlu'l-mechûd*, 5/304.

⁵⁷ es-Sübkî, *Menhel*, 7/28-29.

rivâyetteki ziyade râvînin vehmine hamledilir. Aynı şekilde 10 rükûu içeren Übeyy b. Ka'b hadîsi de 4 rüku kapsamı açısından bâbıyla uyumludur. Nitekim 10 rüku yapan, 4 rüku yapmıştır. 2 rükûun zikredildiği Semura b. Cündeb hadîsine gelince: Bir rekatta 1 rükûun zikredilmesi, fazla rüku yapıldığının nefyine delalet etmez. Dolayısıyla ikinci rüku, secdenin bahsedildiği yerde ikinci secdenin hazfedildiği gibi, hazfedilmiştir. Kabîsa el-Hilâlî hadîsine gelince: "iki rekât namaz kıldı" sözü, bir rekatta iki rüku anlamındadır. Böylece iki rekatta 4 rüku olmuş olur."⁵⁸

Sehârenpûrî'nin değerlendirmelerinden şu sonuçlar çıkmıştır:

1. Hadîsler müstensihler tarafından yanlışlıkla ("Kusûf Namazının Dört Rükû Olduğunu Söyleyenler" bâbı altına yerleştirmiş.
2. Râvi(ler) vehmetmiş olabilir.
3. Çok sayıda rüku, az sayıda rükuyu kapsamaktadır.
4. Az sayıda rüku, çok sayıda rükuya engel değildir.

Sehârenpûrî ve Sübkî'nin zikrettikleri tetkik edildiğinde, müstensihler tarafından bir hatanın sadır olmadığı daha güçlü bir ihtimal olarak görünmektedir. Nitekim söz konusu rivâyetler, *Sünen*'in elimizdeki rivâyet nüshalarında aynı yerde aynı lafızlarla zikredilmektedir. Çok sayıda rükunun az sayıda rükuyu yahut az sayıda rükunun çok sayıda rükuya kapsamı hususunun bâb-hadîs münasebetin sağlanmasında bir ihtimal olmakla birlikte, rivâyetlerin yukarıda yapıldığı gibi topluca değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bunun bâb-hadîs bütünlüğünü sağlamakta daha uygun bir çözüm yolu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1.1.4. İstiskâda Dua

Kusûf namazı rivâyetlerinin değerlendirmesinde Ebû Dâvûd'un bâb-hadîs seçimi konusunda uyguladığını düşündüğümüz yöntemlerin bir benzerini istiskâdaki

⁵⁸ Sehârenpûrî, *Bezlu'l-mechûd*, 5/313.

dualarla ilgili bâbları ile uyumsuz gibi görünen şu hadîslerde müşahede etmek mümkündür:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بَوَاكِي، فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اسْقِنَا عَيْثًا مُغِيثًا، مَرِيئًا مَرِيغًا، نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ، عَاجِلًا غَيْرَ آجِلٍ"، قَالَ: "فَأُطِيقَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ."

Câbir b. Abdullah'dan (r.a) aktarıldığına göre o şöyle demiştir: “Nebîye (s.a) ağlayan kadınlar geldiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): “*Allah'im! Bize yardım eden, bereketli otu bol, zararlı değil yararlı, vadeli değil acele yağmur ihsan et*” diye dua etti. Akabinde gökyüzü kat kat oldu (bulutlarla doldu).”⁵⁹

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا اسْتَسْقَى، قَالَ: "اللَّهُمَّ اسْقِ عِبَادَكَ، وَبِهَائِمَكَ، وَانْشُرْ رَحْمَتَكَ، وَأَحْيِ بَلَدَكَ الْمَيِّتَ."

Amr b. Şuayb babası (Şuayb) vasıtasıyla dedesinin (Abdullah b. Amr b. el-Âs) şöyle dediğini haber verdi: Rasûlullah (s.a) yağmur duası yaptığı zaman: “*Yâ Rabbi! Kullarını ve hayvanlarını sula (yağmur ver), rahmetini yay ve ölü memleketini ihya et.*” derdi.⁶⁰

Câbir b. Abdullah (r.a) ve Amr b. Şuayb'dan aktarılan rivâyetler, “Yağmur Duasında Elleri Kaldırma” bâbı altında zikredilmektedir. Sübkî, Câbir b. Abdullah hadîsinden yağmur istenmesi esnasında dua etmenin caiz olduğunu, ihtiyaç halinde Allah'a yönelmenin mümkün olacağını ve Hz. Peygamber'in (s.a) ümmetine olan şefkatini anlamının mümkün olduğunu ifade etmiş, hadîslerin bâbları ile mutabakatına değinmemiştir.⁶¹

Rivâyetler bâbları ile uyumsuz görünmektedir. Söz konusu uyumsuzluk düşüncesi rivâyetlerde Hz. Peygamber'in (s.a) yapmış olduğu dualarda ellerini kaldırdığına dair bir ifadenin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak aynı bâbın üçüncü hadîsiyle söz konusu münasebetin kurulabilir. Bâbın üçüncü hadîsi şudur:

⁵⁹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 259/1169, Bâbu Raf‘i'l-Yedeyni fi'l-İstiskâ.

⁶⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 259/1176, Bâbu Raf‘i'l-Yedeyni fi'l-İstiskâ.

⁶¹ es-Sübkî, *Menhel*, 7/11.

H.z. Enes (r.a) : “Rasûlullah (s.a) istiskânın haricindeki hiçbir duada ellerini kaldırmazdı. (İstiskâda ise) koltuklarının beyazı görününceye kadar ellerini kaldırırdı.” demiştir.”⁶²

H.z. Enes’in (r.a) rivâyetinden H.z. Peygamber’in (s.a) istiskâda ellerini kaldırdığı, hatta mübalağalı olarak başka hiçbir duada ellerini (bu kadar) kaldırmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Ebû Dâvûd muhtemelen sadece istiskâdaki duaların aktarıldığı Abdullah b. Amr b. el-Âs ve Cabir b. Abdullah rivâyetlerini başta zikrederek, dualara işaret edip mevcut tarikleri gösterdiği, akabinde de duanın nasıl yapılacağını beyan ettiği ve hadîslerin bu cihetle bâbları ile mutabık oldukları söylenebilir.

1.1.5. İkinci Namazından Sonra Nafile Namaz Kılmanın Hükümü

Bu başlık altında ikinci namazından sonra iki rekat nafile namazı kılmanın hükümü hakkında rivâyetler ele alınacaktır. Rivâyetler şunlardır:

عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ : "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي إِثْرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ رَكَعَتَيْنِ، إِلَّا الْفَجْرَ وَالْعَصْرَ."

H.z. Ali’den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a) sabah ve ikinci namazlarının dışında her farz namazından sonra iki rekat (nafile) kılardı.”⁶³

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ : "شَهِدَ عِنْدِي رِجَالٌ مَرَضِيُونَ فِيهِمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ - وَأَرْضَاهُمْ عِنْدِي عُمَرُ - أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ."

İbn Abbâs’dan (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “İçlerinde Ömer b. el-Hattâb’ın da bulunduğu -ki bana en sevimlileri Ömer’dir- bir takım sevilen kimseler, Peygamber’in (s.a) “Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar,

⁶² Ebû Dâvûd, “Salât”, 259/1170, Bâbu Raf’i’l-Yedeyni fi’l-İstiskâ.

⁶³ Ebû Dâvûd, “Salât”, 298/1275, Bâbu men Rahhasa fihima izâ kâneti’ş-Şemsu Murtefiatun.

ikinci namazından sonra da güneş batıncaya kadar namaz yoktur” buyurduğuna dair benim yanımda şahitlik ettiler.⁶⁴

عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ السُّلَمِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: "قُلْتُ: " يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ اللَّيْلِ أَسْمَعُ؟ " قَالَ: "جَوْفُ اللَّيْلِ الْآخِرُ، فَصَلِّ مَا شِئْتَ، فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَكْتُوبَةٌ، حَتَّى تُصَلِّيَ الصُّبْحَ، ثُمَّ أَقْصِرْ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَتَرْتَفِعَ قَيْسَ رُمَحٍ، أَوْ رُمَحِينَ، فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ، وَيُصَلِّي لَهَا الْكُفَّارَ، ثُمَّ صَلِّ مَا شِئْتَ، فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَكْتُوبَةٌ، حَتَّى يَعْدِلَ الرُّمَحُ ظِلَّهُ، ثُمَّ أَقْصِرْ، فَإِنَّ جَهَنَّمَ تُسَجَّرُ، وَتُفْتَحُ أَبْوَابُهَا، فَإِذَا رَاغَتِ الشَّمْسُ، فَصَلِّ مَا شِئْتَ، فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ، حَتَّى تُصَلِّيَ الْعَصْرَ، ثُمَّ أَقْصِرْ، حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، فَإِنَّهَا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ، وَيُصَلِّي لَهَا الْكُفَّارَ."

Amr b. Abese es-Sülemî'den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Ben: "Ey Allah'ın Rasûlü, gecenin hangi saatinde ibadet etmek daha makbuldür?" diye sordum. Rasûlullah şöyle cevap verdi: "*Gecenin son vaktinde. Sabah namazını kılıncaya kadar istediğin kadar namazı kıl, çünkü bu vakitte kılınan namaz şahitlidir ve ecri yazılmıştır. (Sabah namazını kaldıktan) sonra, güneş doğup bir veya iki mızrak boyu yükselinceye kadar (namaz kılmayı) bırak, çünkü güneş şeytanın boynuzları arasından doğar ve kâfirler güneşe (o saatte) tapınırlar. Sonra mızrak gölgesiyle bir oluncaya kadar ve istediğin kadar kıl. Çünkü (bu saate kadar kılınan) namaz şahitlidir (ve sevabı) yazılmıştır. Mızrak gölgesiyle bir olduktan sonra namazı bırak. (Çünkü o saatte) cehennem kızdırılır ve kapıları açılır. Güneş (batıya) meyledince ikinci namazını kılıncaya kadar istediğin namazı kıl, çünkü bu (saatte kılınan) namaz şahitlidir. (İkinci namazından) sonra güneş batıncaya kadar namazı bırak, çünkü (güneş) şeytanın boynuzları arasında batar ve kâfirler ona (o saatte) tapınırlar.*"⁶⁵

عَنْ يَسَارٍ، مَوْلَى ابْنِ عَمَرَ، قَالَ: "رَأَيْتُ ابْنَ عَمَرَ وَأَنَا أُصَلِّي، بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ، فَقَالَ: "يَا يَسَارُ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَيْنَا وَنَحْنُ نُصَلِّي هَذِهِ الصَّلَاةَ، فَقَالَ: "لِيُبَلِّغَ شَاهِدَكُمْ غَائِبَكُمْ، لَا تُصَلُّوا بَعْدَ الْفَجْرِ إِلَّا سَجَّتَيْنِ."

İbn Ömer'in azatlısı Yesâr'dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "İbn Ömer beni fecir doğduktan sonra namaz kılarken gördü ve bunun üzerine şöyle dedi: "Ey Yesâr! Biz bu namazı kılarken Rasûlullah (s.a) yanımıza çıkageldi ve şöyle

⁶⁴ Ebû Dâvûd, "Salât", 298/1276, Bâbu men Rahhasa fihima izâ kâneti'ş-Şemsu Murtefiatun.

⁶⁵ Ebû Dâvûd, "Salât", 298/1277, Bâbu men Rahhasa fihima izâ kâneti'ş-Şemsu Murtefiatun.

buyurdu: “(Burada) hazır olanlarınız hazır olmayanlarınıza (şunu) eriştirsinler: “Fecr(in doğuşun)dan sonra yalnızca iki rekat (sünnet) kılın!”⁶⁶

Yukarıdaki hadîsler “Güneş Batmadığı Müddetçe İkinci Namazından Sonra İki Rekat Namaz Kılmayı Câiz Görenler” bâbı altında geçmektedir. Bu bâbdan önce “İkinci Namazından Sonra Namaz Kılma” bâbı mevcuttur ve içerisinde Hz. Peygamber’in (s.a) ikinci namazından sonra iki rekat namaz kıldığına dair bir hadîs aktarılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a) ilgili hadîste, kıldığı namazın Abdulkaysoğulların’dan gelen bir heyet nedeniyle kılamadığı öğle namazının son sünneti olduğunu beyan etmektedir. “Güneş Batmadığı Müddetçe İkinci Namazından Sonra İki Rekat Namaz Kılmayı Câiz Görenler” bâbı altındaki hadîsler ise ikinci namazından sonra nafîle namaz kılmayı müsaade eden değil; nehyeden mahiyettedir. Dolayısıyla ilk bakışta hadîsler ile bâb arasında bir uyumsuzluk vardır. Sehârenpûrî bunu teyit eder mahiyette Hz. Ali’nin (r.a) hadîsi için “Bu hadîs bâb ile mutabık değildir” demiş,⁶⁷ Sübkî Hz. Ali (r.a) ve yukarıda beraberinde zikredilen hadîslerin bâbları ile münasip olmadıklarını, “Sabah ve İkinci Namazlarından Sonra Namaz Kılmanın Kerâheti” adlı bâbda zikredilmelerinin uygun olacağını aktarmıştır.⁶⁸ Rivâyetlerin ortak yönü, ikinci namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz kılınmayacağını beyan etmeleridir. Bâbın son rivâyetinde ise sabah namazının sünnetinin fecrin doğmasıyla kılınacağı ifade edilmektedir.

Bâbda zikredilen ve uyumsuz olduğu söylenen rivâyetlerin bâb ile uyumu aynı bâbın ilk rivâyeti ile ortaya çıkmaktadır. Söz konusu rivâyet şudur:

Hz. Ali’den (r.a) rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Nebî (s.a) ikindiden sonra güneş yüksekte olmadığı zaman namaz kılmayı yasaklamıştır.”⁶⁹

Bu hadîs bâbın manasını yansıtmaktadır. Nitekim ikindiden sonra namaz kılınmasını belirli bir vakte kadar izin vermektedir. Dolayısıyla bâbda Hz. Ali’den (r.a) iki rivâyet bulunmaktadır. Birincisinde ikinci namazından sonra namaz kılınmasına müsaade edilmekte fakat ikincisinde mutlak olarak yasaklanmaktadır. Ebû Dâvûd’un

⁶⁶ Ebû Dâvûd, “Salât”, 298/1277, Bâbu men Rahhasa fihima izâ kâneti’ş-Şemsu Murtefiatun.

⁶⁷ Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd*, 5/496.

⁶⁸ es-Sübkî, *Menhel*, 7/169.

⁶⁹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 298/1274, Bâbu men Rahhasa fihima izâ kâneti’ş-Şemsu Murtefiatun.

her iki hadîsi, Hz. Ali'den (r.a) konuya dair tek bir rivâyetinin bulunmadığına işaret etmek ve konu hakkında görüş farklılıklarına değinmek için zikrettiği söylenebilir. İkinci namazından sonra namaz kılmayı nehyeden hadîsi sonrasında zikretmesi, kendi görüşünün de aynı doğrultuda olduğu düşüncesini meydana getirmektedir. İlgili düşünceyi teyit eden husus ise daha sonraki rivâyetlerdir. Nitekim söz konusu rivâyetlerde aynı şekilde ikinci namazından sonra namaz kılınamayacağından söz edilmektedir. Üçüncü ve dördüncü, yani Amr b. Abese ve İbn Ömer'in azatlısı Yesâr rivâyetlerinde diğer rivâyetlere ziyade olarak fecrin doğuşundan itibaren yalnız sabah namazının sünnetinin kılınabileceği bilgisi vardır. Buna göre Ebû Dâvûd'un ilgili hadîslerle hem ikinci hem de sabah namazından sonra hiçbir nafîle namazın kılınamayacağını beyan etmek istediği söylenebilir ve böylece bâb-hadîs münasebeti sağlanmış olur.

1.1.6. İkinci Namazının Kazaya Kılması

Bu başlık altında “İkinci Namazının Vakti” adlı bâbda zikredilen Hz. Ali'nin (r.a) şu rivâyeti incelenecektir:

عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ: "حَبَسُونَا عَنْ صَلَاةِ الْوَسْطَى صَلَاةِ الْعَصْرِ، مَلَأَ اللَّهُ بِيُوتَهُمْ وَقُبُورَهُمْ نَارًا."

Hz. Ali'nin (r.a) rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) Hendek savaşında şöyle buyurmuştur: “Onlar bizi orta namazdan, ikinci namazından alıkoydu. Allah onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun.”⁷⁰

Sübki bu hadîsin şerhinde Hendek savaşından, Selmân-ı Fârisî'nin (r.a) stratejisinden, orada yaşananlardan ve hadîstekî “vustâ” kelimesinden bahsetmiş, ondan murat edilenin ikinci namazı olduğunu söylemiştir. Ayrıca zalime beddua etmenin caiz olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber (s.a) ve ashâbının (r.a) namazları geciktirdiklerini ancak o zamanlar savaşta kılınan “Salâtu'l-Havf”ın henüz vahyedilmediğini ifade etmiştir.⁷¹ Sübki ilgili hadîsin bâbı ile mutabakatı hususuna değinmemiştir. Burada hadîs bu zaviyeden incelenecektir.

⁷⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 5/409, Bâbu Vakti'l-'Asr.

⁷¹ es-Sübki, *Menhel*, 3/327.

Hiz. Ali'den (r.a) aktarılan rivâyet, "İkinci Namazının Vakti" adlı bâbın altında aktarılmış ve müşriklerin Hiz. Peygamber (s.a) ve ashâbını ikinci namazından alıkoydukları ifade edilmiştir. Rivâyet ilk bakışta ikinci namazının vaktini beyan etmediği ve kazası ile ilgili olduğu için bâbıyla ilişkilendirilememiştir. Ancak bâbın diğer hadîsleri doğrudan ikinci namazı ile ilgilidir ve onlar ile bâb-hadîs münasebetinin tesis edilebilmesi mümkündür. Buna göre Ebû Dâvûd Hiz. Ali (r.a) rivâyetini ikinci namazı vaktini ifade eden hadîsleri zikrettikten sonra orta namazdan ne anladığını beyan etmek için seçmiştir. Bu çözüm haricinde diğer hadîs imamları yoluyla nakledilen tarikler de bâb-hadîs münasebetini sağlar mahiyettedir.

Hadîsin tarikleri şunlardır:

1) Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde aktarılan rivâyetin isnâdı:

Hiz. Peygamber → Hiz. Ali → 'Abîde → Muhammed → Hisâm b. Hassân → Yahya b. Zekeriyya b. Ebî Zâide ve Yezîd b. Harun → Osman b. Ebî Şeybe → Ebû Dâvûd.

2) Müslim'in isnâdı ve metni

Hiz. Peygamber → Hiz. Ali → 'Abîde → Muhammed → Hişâm → Ebû Usâme → Ebû Bekir b. Şeybe → Müslim.

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ ، عَنْ هِشَامٍ ، عَنْ مُحَمَّدٍ ، عَنْ عِيْدَةَ ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: "لَمَّا كَانَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَلَأَ اللَّهُ قُبُورَهُمْ وَيُبِوتَهُمْ نَارًا كَمَا حَبَسُونَا وَشَغَلُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ."

Hiz. Ali (r.a) şöyle demiştir: Hendek savaşı olduğu zaman Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Allah onların kabirlerini ve evlerini, bizleri güneş batıncaya kadar ikinci namazından alıkoydukları gibi ateşle doldursun."⁷²

Müslim'in zikretmiş olduğu senet ile Ebû Dâvûd'un senedi dördüncü sıradaki râvi, yani Hişâm'dan sonra birbirinden farklılaşmaktadır. İmâm Müslim'in senedinde Hişâm'ın talebesi Ebû Usâme iken Ebû Dâvûd'un senedinde Yahya b. Zekeriyya b. Ebî Zâide ve Yezîd b. Harun'dur. Yahya b. Zekeriyya ile Yezîd b. Harun'un

⁷² Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, (Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1437/2016), el-Mesâcid ve Mevâdiu's-Salât, 627.

Hişâm'dan tahammül ettikleri metinde güneşin batımıyla ilgili bir husus zikredilmezken İmâm Müslim'in senedinde bulunan Ebû Usâme'nin Hişâm'dan tahammül ettiği metinde ikinci namazı vaktinin güneş batımıyla son bulduğu ifade edilmektedir.

3) Ahmed b. Hanbel'in (öl. 241/855) isnadı ve metni:

Hz. Peygamber → Hz. Ali → Şuteyr b. Şekel → Ebu'd-Duhâ → Süleyman → Şube → Muhammed b. Cafer → Ahmed b. Hanbel:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَلِيمَانَ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ شُنَيْرِ بْنِ شَكْلٍ، عَنْ عَلِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ قَالَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ: "حَبَسُونَا عَنْ صَلَاةِ الْوَسْطَى صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ، مَلَأَ اللَّهُ فُجُورَهُمْ وَيُؤْتَهُمْ - أَوْ فُجُورَهُمْ وَيُطَوِّنُهُمْ - نَارًا."

Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a) Ahzâb Savaşında şöyle buyurmuştur: “*Bizi orta namazdan, ikinci namazından güneş batıncaya kadar alıkoydular, Allah onların kabirlerini ve evlerini – veya kabirlerini ve karınlarını – ateşle doldursun.*”⁷³

Ahmed b. Hanbel'in aktarmış olduğu senedin râvileri ile Müslim ve Ebû Dâvûd'un râvileri farklıdır. Bununla birlikte sahâbî râvîsi Hz. Ali'dir (r.a). İmâm Ahmed'in rivâyetinde müşriklerin Müslümanları Hendek Savaşında ikinci namazından alıkoydukları zikredilmiş akabinde ikinci namazı vaktinin güneşin batmasıyla bittiği ifade edilmiştir.

Yukarıda zikredilen tariklerden Hz. Ali (r.a) rivâyetinin aslında bâbı ile uyumlu olduğu söylenebilir. Zira ilgili tarikler ikinci namazının vaktine dair sarih ifadeler içermiştir. Sehârenpûrî ilgili rivâyette namazdan alıkonmanın namazın geçmesini gerektirdiğini, bunun da ancak vaktin başlangıcı ve sonunun olmasıyla mümkün olabileceğini söyleyerek hadîs-bâb uyumunun tesis edilebileceğini ifade etmiştir.⁷⁴ Yukarıda aktarılan ihtimallerle bâb-hadîs bütünlüğünün sağlanabilir. Aynı zamanda

⁷³ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, thk. Şua'yb el-Arnâvut, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1416/1995), 2/429 (No. 1299).

⁷⁴ Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 3/68.

bâb-hadîs münasebetinin incelenmesinde hadîslerin başka eserlerdeki tariklerinin önem arz ettiğini göstermektedir.

1.1.7. Namaz Tesbihatını Taşlarla Yapmak

Bu başlık altında “Namaz Tesbihatını Taşlarla Yapma” bâbı altında zikredilen iki hadîs ele alınacaktır.

عَنْ يُسَيْرَةَ، أَخْبَرَتْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُنَّ أَنْ يُرَاعِينَ بِالتَّكْبِيرِ، وَالتَّقْدِيسِ، وَالتَّهْلِيلِ، وَأَنْ يَعْقِنَ بِالْأَتَامِلِ، فَإِنَّهُنَّ مَسْئُولَاتٌ، مُسْتَنْطَقَاتٌ."

Yüseyra'dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a) kendilerine (kadınlara) tekbir (Allahu Ekber), takdis (Subhanallah) ve tehlili (Lâ ilahe illallah) gözetip devam etmelerini ve parmaklarının uçlarıyla saymalarını emretmiştir. Çünkü bu azalardan (yaptıkları) sorulacak, konuşmaları istenecektir.⁷⁵

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْقِدُ النَّسْبِيحَ"، قَالَ ابْنُ قُدَامَةَ: "بِيَمِينِهِ."

Abdullah b. Amr'dan (r.a) rivâyet edildiğine o şöyle demiştir: “Rasûlullah’ı (s.a) (parmak uçlarıyla) sayarak tesbih çekerken gördüm.”⁷⁶ İbn Kudâme “sağ eliyle” demiştir.”

Yüseyra ve Abdullah b. Amr'dan (r.a) aktarılan hadîsler “Tesbihatı Taşlarla Yapmak” adlı bâbda geçmektedir. Hadîslerde Hz. Peygamber’in (s.a) tesbihatı parmak uçlarıyla yapmayı telkin ettiği aktarılmakta, taşlarla yapılabileceğine dair bir hususa değinilmemektedir. İki rivâyetin aynı mahiyette olup aynı başlık altında zikredilmeleri bir amaca binaen seçildikleri düşüncesini meydana getirmektedir. Buna göre hadîslerden hükümler istinbât eden fakihler gibi Ebû Dâvûd’un da söz konusu hadîslerden bir hüküm istinbât ettiği söylenebilir. Bâb başlığının tesbihatı taşlarla yapmayı ifade etmesi Ebû Dâvûd’un ilgili hadîslerden çıkardığı hükme işaret etmektedir. Söz konusu ihtimale binaen hadîslerde parmak uçlarıyla tesbihat yapılabileceği hususunun taşlar için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Ebû Dâvûd muhtemelen taşlarla tesbihat yapılabileceğine ilgili hadîslerden yola

⁷⁵ Ebû Dâvûd, “Salât”, 357/1501, Bâbu’t-Tesbihi bi’l-Hasâ.

⁷⁶ Ebû Dâvûd, “Salât”, 357/1502, Bâbu’t-Tesbihi bi’l-Hasâ.

çıkarak kail olduğunu ifade etmektedir. Sübkî hadîste zikretmeye ve zikrin sayılarını parmaklarla saymaya teşvikin bulunduğunu ve parmaklarla zikretmenin tesbih ve benzer şeylerle zikretmekten daha iyi olduğunu ifade etmiş, bâb-hadîs mutabakatına bu zaviyeden değinmiştir.⁷⁷ Zikredilen ihtimaller çerçevesinde *Sünen*'deki hadîslerin Ebû Dâvûd'un görüşlerini ifade eder mahiyette oldukları yahut görüşlerine delil teşkil ettikleri söylenebilir.⁷⁸ Dolayısıyla bâb-hadîs münasebeti incelendiğinde kitabın fikhî yönü ile Ebû Dâvûd'un fıkıhtaki maharetini göz önünde bulundurmanın faydalı olacağı söylenebilir.

Ebû Dâvûd'un, rivâyetleri bâbın manasını ifade eden hükme delil olarak aktardığı şu iki rivâyet ile teyit edilmektedir:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عِنْدِ جُؤَيْرِيَةَ، وَكَانَ اسْمُهَا بُرَّةَ، فَحَوَّلَ اسْمَهَا، فَخَرَجَ وَهِيَ فِي مُصَلَّاهَا وَرَجَعَ وَهِيَ فِي مُصَلَّاهَا، فَقَالَ: "لَمْ تَزَالِي فِي مُصَلَّائِكَ هَذَا؟"، قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: "قَدْ قُلْتِ بَعْدَكَ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، لَوْ وُزِنَتْ بِمَا قُلْتِ لَوَزِنْتَهُنَّ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَا نَفْسِهِ، وَزِينَةَ عَرْشِهِ، وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ."

İbn Abbâs'tan (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a) Cüveyriye (r.a) -ismi Berre iken Efendimiz adını değiştirdi- namazgahında iken onun yanından ayrıldı. Geri döndüğünde Cüveyriye (r.a) yine namazgahında idi. Bunu görünce:

- “*Sen hâlâ namazgahında mısın?*” dedi.
- “Evet.” dedi.
- “*Ben senden ayrılırken dört kelimeyi üç defa söyledim ve onları üç kere tekrarlardım. Eğer o kelimeler senin (sabahtan beri) söylediklerinle tartılsa onlardan daha ağır gelir. Onlar: Yarattıklarının sayısınca Allah'a hamd ve tesbih ederim. Zatının hoşnut edecek kadar Allah'ı hamd ve tesbih ederim. Arşının ağırlığınca onu tesbih ve ona hamd ederim, kelimelerinin sayısınca Allah'ı tesbih ve ona hamd ederim.*”⁷⁹

⁷⁷ es-Sübkî, *Menhel*, 8/165.

⁷⁸ Konuya dair daha geniş değerlendirme için bk. Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvud'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*, 194-198, 261-263.

⁷⁹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 357/1503, Bâbu't-Tesbihi bi'l-Hasâ.

أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ: "قَالَ أَبُو زَرٍّ: " يَا رَسُولَ اللَّهِ، ذَهَبَ أَصْحَابُ النَّوْرِ بِالْأَجُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَلَهُمْ فُضُولُ أَمْوَالٍ يَتَصَدَّقُونَ بِهَا، وَلَيْسَ لَنَا مَالٌ نَتَصَدَّقُ بِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَا أَبَا زَرٍّ، أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ تُنْرِكُ بِهِنَّ مَنْ سَبَقَكَ، وَلَا يَلْحَقُكَ مَنْ خَلْفَكَ إِلَّا مَنْ أَخَذَ بِمِثْلِ عَمَلِكَ؟" قَالَ: "بَلَى، يَا رَسُولَ اللَّهِ" قَالَ: "تُكَبِّرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ نُبْرَ كُلِّ صَلَاةٍ، ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتَحْمَدُهُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتُسَبِّحُهُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتَخْتُمُهَا بِإِلَهِ إِلَّا اللَّهَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَبِيرٌ، غُفِرَتْ لَهُ نُوبُهُ، وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ."

Ebû Hüreyre'den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Ebu Zerr el-Gıfârî:

- “Ya Rasûlullah! Zenginler sevapları götürdüler. Bizim kıldığımız gibi namaz kılıyor, bizim gibi de oruç tutuyorlar ve fazlasından sadaka verdikleri malları var. Bizim ise sadaka verecek malımız yok”, dedi.”
- Rasûlullah (s.a) bunun üzerine:
- “Ya Ebâ Zerr, sana seni geçenlere yetişeceğin ve senin yaptığını yapmayan kimsenin sana yetişemeyeceği birkaç kelime öğreteyim mi? buyurdu.
- “Evet ya Rasûlullah! öğret.” dedi.
- “Her namazın peşinde otuz üç kere tekbir getirir (Allahu ekber der), otuz üç kere hamd eder (elhamdülillah der), otuz üç kere tesbih okursun (sübanallah dersin). Sonunu da “Allah’tan başka ilah yoktur, yalnız o vardır, onun eşi ve ortağı yoktur. Mülk onundur, hamd O’nadır, o her şeye kâdirdir” ile bitirirsin. (Böyle yapanın) denizin köpükleri kadar bile olsa (küçük) günahları bağışlanır.”⁸⁰

İbn Abbâs ve Ebû Zerr'den (r.a) rivâyet edilen hadîslerde Yüseyra ve Abdullah b. Amr rivâyetlerinde olduğu gibi tesbihatın taşlarla yapılacağı ifade edilmemektedir. Bu nedenle her iki rivâyet bâbıyla uyumsuz görünmektedir. Ancak önceki örneklerde açıklandığı üzere Ebû Dâvûd'un sadece hadîslerden anladığı hükmü değil aynı zamanda hükmün keyfiyetini bildirdiği söylenebilir.

1.1.8. Tavafın Mahiyeti

⁸⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 357/1504, Bâbu't-Tesbihi bi'l-Hasâ.

Ebû Dâvûd hadîslerin hüküm ve keyfiyetini beyan ettiği gibi aynı zamanda irşat mahiyetinde hadîs seçiminde bulunduğu söylenebilir. Şu hadîs bu düşünceyi teyit etmektedir:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّمَا جُوعِلَ الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَرَمِي الْجِمَارُ لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللَّهِ."

Hiz. Âişe'den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a) "Beyt'i tavaf etmek ve Safâ ile Merve arasında say etmek ve cemreleri atmak ancak Allah'ı zikretmek için farz kılınmıştır" buyurdu.⁸¹

Hiz. Âişe'den tavaf ve say hakkında rivâyet edilen hadîs "Tavafta Remel Hakkında" isimli bâbda zikredilmiştir. Hadîs remelin yapıldığı tavafı konu etmesi nedeniyle bâbı ile dolaylı olarak bağlantılıdır. Bâbın diğer hadîsleri ise doğrudan remel ile ilgilidir. Dolayısıyla Hiz. Âişe (r.a) rivâyeti ile bâbın diğer rivâyetleri arasındaki fark, Hiz. Âişe (r.a) rivâyetinde tavafın maksadından bahsedilmesidir. Bu minvalde Ebû Dâvûd'un Hiz. Âişe (r.a) rivâyetini, özel olarak remelin ve genel olarak tavafın neden yapıldığını bildirmek için seçtiği söylenebilir. Bu ihtimali İbn Huzeyme'nin (öl. 311/924) *Sahih*'i teyit etmektedir. Söz konusu eserde aynı hadîs "Şeytan Taşlamanın Sadece Taş Atmak İçin Değil, Allah'ın Zikri İçin Yapıldığını Beyan Etme" isimli bâbda geçmektedir.⁸² İbn Huzeyme'nin bâb başlığının Ebû Dâvûd'un maksadını beyan eder mahiyette olması Hiz. Âişe (r.a) rivâyetinin zikredilen çerçevede bâbı ile münasip olduğunu göstermektedir. Buna göre tavaf ancak Allah'ı zikretmek için meşru kılınmış olup hadîs ile bâb arasında münasebet sağlanmış olacaktır.

1.1.9. Meleklerin Girmediği Ev

İrşat mahiyetinde zikredilen diğer bir hadîs şudur:

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ وَلَا كَلْبٌ وَلَا جُنُبٌ."

⁸¹ Ebû Dâvûd, "Menâsik", 50/1888, Bâbun fi'r-Ramli.

⁸² Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbûrî, *Sahih-i İbn Huzeyme*, "Menâsik", 2970.

Hz. Ali'den (r.a) rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: “*İçinde resim, köpek ve cünüp bulunan eve melekler girmez.*”⁸³

Sübki hadîsin şerhinde melek kelimesinin iştikakından, meleklerin vasfından, hangi meleklerin bu hadîsteki meleklerle dahil olup olmadığından bahsetmiştir. Ayrıca resim çizmenin ve köpek edinmenin hükümlerini aktarmış, son olarak da gusletme konusunda gevşekliğini bereketten mahrumiyete sebep olacağını söylemiştir.⁸⁴ Burada ise hadîsin bâbı ile olan münasebeti incelenecektir.

Hz. Ali'den (r.a) rivâyet edilen hadîs, “Cünüb Kimsenin Guslü Ertelemesi” bâbında aktarılmıştır. Doğrudan guslü erteleme hususunda bir beyan içermeyen hadîs, görünürde bâbıyla uyumsuzluk arz etmiştir. Ancak bâbın bir önceki hadîsinde Hz. Peygamber'in (s.a) guslü bazen gecenin başı, bazen de gecenin sonunda yaptığı ifade edilmiştir. Bu nedenle bâb ile doğrudan münasip olan bir rivâyet sonrasında burada incelenen Hz. Ali (r.a) rivâyetinin bilinçli olarak zikredildiği söylenebilir. Şöyle ki muhtemelen Ebû Dâvûd Hz. Ali (r.a) hadîsini cünüplük halinin asıl olmadığına ve dikkat edilerek mümkün merteye Hz. Peygamber'in (s.a) uygulamasının dışına çıkılmayıp guslü çok ertelemek gerektiğine vurgu yapmak istemiştir.

Hz. Âişe (r.a) rivâyetinde olduğu gibi burada da Ebû Dâvûd'un hadîsleri irşat mahiyetinde seçtiği söylenebilir. Buna göre evvela bir meselenin fetva boyutu beyan ederek daha sonra hangi uygulamanın takvaya daha uygun olacağını ifade etmek istediği sonucuna varılabilir.

1.1.10. Orta Namazın Beyanı

Kur'ân'da zikredilen “orta namaz”⁸⁵ hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir. Ebû Dâvûd orta namazı ile ilgili bir bâb açmış ve içerisinde 12 hadîs zikretmiştir. Biz bu başlık altında iki hadîs ele alacağız. İki hadîsin ele alınması, zikredildikleri bâb ile aynı cihetle uyumsuz görünmelerinden kaynaklanmaktadır. Birinci hadîs Hz. Âişe'den (r.a), ikinci hadîs Zeyd b. Sâbit'ten (r.a) nakledilmektedir.

⁸³ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 89/227, Bâbu'l-Cünübi Yuehhiru'l-Ğusle.

⁸⁴ es-Sübki, *Menhel*, 2/298.

⁸⁵ Bakara 2/238.

عَنْ أَبِي يُوسُفَ مَوْلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: "أَمَرْتَنِي عَائِشَةُ أَنْ أَكْتُبَ لَهَا مُصْحَفًا وَقَالَتْ "إِذَا بَلَغْتَ هَذِهِ الْآيَةَ فَأْتِنِي "حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى"، فَلَمَّا بَلَغْتُهَا أَنْتَبَهْتُ، فَأَمَلْتُ عَلَيَّ "حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى، وَصَلَاةِ الْعَصْرِ وَفُؤِمُوا لِلَّهِ قَاتِلِينَ" ، ثُمَّ قَالَتْ عَائِشَةُ: "سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ."

Âişe'nin (r.a) azatlısı Ebû Yûnus şöyle demiştir: "Âişe (r.a) kendisi için bir mushaf yazmamı emretti ve "Namazlara ve orta namazına devam edin" âyetine gelince bana haber ver" dedi. Ben de o âyete gelince kendisine haber verdim. Bana o âyeti "Namazlara, orta namazına ve ikindi namazına devam edin, Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun" şeklinde yazdırdı. Âişe (r.a) sonra da: "Ben bunu Rasûlullah'dan (s.a) duydum" dedi."⁸⁶

عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ، وَلَمْ يَكُنْ يُصَلِّي صَلَاةَ أَشَدَّ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا، فَتَرَأْتُ "حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى" وَقَالَ: "إِنَّ قَبْلَهَا صَلَاتَيْنِ، وَبَعْدَهَا صَلَاتَيْنِ."

Zeyd b. Sâbit'ten (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) öğle namazını hâciradan (zevalden sonraki şiddetli sıcak) sonra kıldırırdı. Ashabına ondan daha zor hiçbir namaz kıldırmadı. Bunun üzerine "Namazlara ve orta namazına devam ediniz"⁸⁷ âyeti indi ve Rasûlullah: "Ondan önce iki namaz ve sonra iki namaz vardır" buyurdu.⁸⁸

Hiz. Âişe ve Zeyd b. Sâbit'ten (r.a) rivâyet edilen hadîsler "İkinci Namazın Vakti" adlı bâbın altında zikredilmiştir. Rivâyetlerde ikindi namazın vaktine dair bir ifadenin bulunmaması bâblarıyla münasip olmadıkları düşüncesine sebep olmuştur. İlgili rivâyetlerden önce ikindi namazın vaktini beyan eden hadîsler aktarılırken burada Ebû Dâvûd'un farklı bir uygulamaya gittiğinden anlaşılmıştır. Söz konusu uygulamanın Kur'an'daki "Orta Namaz" ifadesinden kaynaklanan ihtilaflara değinmek olduğu söylenebilir. Nitekim âyette "Orta Namaz" ifadesinin açıklanmaması orta namazın hangi namaz olduğu hususunda ihtilaflara sebep olmuştur. Zikredilen hususlardan Ebû Dâvûd'un her iki rivâyeti "İkinci Namazın

⁸⁶ Ebû Dâvûd, "Salât", 5/410, Bâbu Vakti'l-'Asr.

⁸⁷ Bakara 2/238.

⁸⁸ Ebû Dâvûd, "Salât", 5/411, Bâbu Vakti'l-'Asr.

Vakti” adlı bâbın altında aktararak, “orta namaz” ifadesinden ikinci namazını anladığı sonucuna varılabilir. Dolayısıyla hadîslerin bâb başlığı ile doğrudan münasip olmadıkları intibası oluşsa da Ebû Dâvûd’un konuyla ilgili bir ihtilafa değinmek için yine konu ile alakalı birtakım hadîsler aktardığı söylenebilir. İlgili ihtimalden yola çıkarak başta bâbları ile ilişkisi kurulamayan iki hadîs bâbları ile mutabıktır.

Sehârenpûrî de başlıkta ilk olarak zikrettiğimiz Hz. Âişe (r.a) rivâyetinin aslında bâbı ile mutabık olmadığını söylemiştir. Ona göre mutabakat ancak hadîsteki “namazı muhâfaza etme” emrinden yola çıkılarak mümkün olabilir. Şöyle ki namazın muhâfaza edilmesi, onun vakitli olmasını gerektirir. Dolayısıyla her ne kadar hadîs başta bâbı ile uyumlu görünmese de bu şekilde uyumun tesis edilebilir. Sehârenpûrî’ye göre ayrıca hadîsteki “orta namaza ve ikinci namazına” ifadesinin hadîs-bâb münasebeti açısından incelenmesi gerekmektedir. Nitekim ilgili cümlede “orta namazı” sonrasında muğâyeret (farklılık) veya tefsîr (açıklama) manalarını ifade eden vav harfi zikredilmiştir. Sehârenpûrî, muğâyeret (farklılık) manası esas alındığında, âyette ikinci değil, öğle namazından bahsedildiği sonucuna varmaktadır. Nitekim “orta namazı” ifadesinden sonra “ve ikinci namazına” şeklinde cümleye devam edilmesi, ikinci namazından önce zikredilenin, vav nedeniyle, ikinci namazından farklı bir husus olduğu anlaşılmaktadır. Ancak vav harfinin tefsîriyye olduğu farz edildiğinde, orta namazının ikinci namazı manasına geldiğini ve bu anlam ile bâb-hadîs münasebetinin sağlandığını ifade etmektedir.⁸⁹

Sehârenpûrî’nin tespiti ve hadîslerin âyetteki “orta namazı” ifadesi hakkındaki ihtilafa medar olmaları ihtimali düşüncesiyle bâb-hadîs bütünlüğü sağlanmaktadır.

1.1.11. Namazın Başlangıcı ve Sonu Nasıl Olur?

Fukaha namazın başlangıç ve bitişi hakkında hükümler bildirmiş, namazın sonu ile ilgili birbirlerinden farklı hükümler istinbat etmişlerdir. *Sünen*’de ilgili konu hakkında aktarılan rivâyetlerden biri Hz. Ali’nin (r.a) şu rivâyetidir:

⁸⁹ Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd*, 3/70; aynı minvalde yapılan açıklamalar için bk. es-Sübkî, *Menhel*, 3/328.

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا السَّلَامُ."

Hız. Ali'den (r.a) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Namazın anahtarı temizliktir, başlangıcı tekbirdir, sonu selamladır."⁹⁰

Hız. Ali'den (r.a) aktarılan rivâyet, "İmamın Son Rekatta Başını Kaldırdıktan Sonra Abdestini Bozması" adlı bâbın altında zikredilmiştir. Rivâyet bâbı ile uyumsuz görünmektedir. Zira hadîste abdestin bozulması ile ilgili bir hususa değinilmemektedir. Aynı bâbda Hız. Ali (r.a) rivâyeti öncesinde aktarılan Abdullah b. Amr'ın (r.a) rivâyeti ile bâb-hadîs uyumu sağlanmaktadır. Abdullah b. Amr (r.a) rivâyeti şudur:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "إِذَا قَضَى الْإِمَامُ الصَّلَاةَ وَقَعَدَ فَأَحْبَبْتُ قَبْلَ أَنْ يَنْكَلِمَ فَقَدْ تَمَّتْ صَلَاتُهُ وَمَنْ كَانَ خَلْفَهُ مِمَّنْ أَتَمَّ الصَّلَاةَ."

Abdullah b. Amr'dan (r.a) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "İmâm namazı kılop sonuna geldiği zaman oturur ve abdestini konuşmadan önce bozarsa, onun ve arkasında namazı tamamlayanların namazı tamamlanmış olur."⁹¹

Abdullah b. Amr (r.a) rivâyeti bâb başlığıyla uyumludur. Dolayısıyla uyumlu bir hadîsten sonra bâbı ile uyumsuz olan bir rivâyet büyük ihtimalle bir amaca binaen zikredilmiştir. Böylesi bir uygulamanın nedenini uyumsuz görünen Hız. Ali (r.a) rivâyetinin fikhî açıdan tahlili ve Sünen râvilerinin rivâyetlerindeki değişiklikler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Hadîsin fikhî açıdan tahlil edilmesinden kastedilen, dört mezhebin söz konusu hadîsten istinbât ettiği hükümleri tespit edip bir sonuca ulaşmaktır. Mezhepler söz konusu hadîsi namazı bitirmenin ölçüsü açısından ele almışlardır.

⁹⁰ Ebû Dâvûd, "Salât", 74/618, Bâbu'l-İmâm Yuhdisu ba'dema Yerfe'u Ra'sehu min âhiri'r-Rak'ati.

⁹¹ Ebû Dâvûd, "Salât", 74/617, Bâbu'l-İmâm Yuhdisu ba'dema Yerfe'u Ra'sehu min âhiri'r-Rak'ati.

Şafii, Mâliki ve Hanbelî mezhepleri Hz. Ali (r.a) rivâyetine dayanarak selam vermenin namazdan çıkmak için farz olduğu sonucuna varmışlardır.⁹² Sehârenpûrî, Hanefî mezhebinin ilgili konuda yukarıda zikredilen Abdullah b. Amr (r.a) rivâyetini esas aldığını ifade etmiştir.⁹³ Ancak Mevsilî Hanefî mezhebinde namazdan çıkma konusunda Abdullah b. Mesud'un (r.a) aşağıdaki rivâyetinin esas alındığını ifade etmiştir:⁹⁴

عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُخَيْمِرَةَ، قَالَ: "أَخَذُ عُلْقَمَةَ بِيَدِي فَحَنَنْتِي أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ أَخَذَ بِيَدِهِ، وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ بِيَدِ عَبْدِ اللَّهِ فَعَلَّمَهُ التَّشَهُدَ فِي الصَّلَاةِ، فَذَكَرَ مِثْلَ دُعَاءِ حَبِيبِ الْأَعْمَشِ: "إِذَا قُلْتَ هَذَا، أَوْ قَضَيْتَ هَذَا فَقَدْ قَضَيْتَ صَلَاتَكَ، إِنْ شِئْتَ أَنْ تَقُومَ فَقُمْ، وَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَقْعُدَ فَأَقْعُدْ."

Kâsım b. Muhaymera'dan aktarıldığına göre o şöyle demiştir: Alkame elimden tuttu ve Abdullah b. Mesud'un elinden tuttuğunu, Rasûlullah'ın (s.a) da Abdullah b. Mesud'un elinden tuttuğunu ve ona namazdaki teşehhüdü öğrettiğini tahdîs eyledi. (Râvi) Ameş'in rivâyet ettiği hadîsteki (teşehhüt) duasının aynısını zikretti: "*Bu (duayı) söylediğin zaman veya bu (sözü) söylediğin zaman) namazını bitirmiş olursun. Kalkmak istersen kalk, oturmak istersen otur.*"⁹⁵

Hanefî âlimleri Abdullah b. Mesud'un (r.a) rivâyetinden yola çıkarak namazdan çıkmak için selam vermenin farz olmadığı⁹⁶, vacip veya sünnet olduğuna kail olmuştur.⁹⁷ Mezheplerin görüşlerini göz önünde bulundurarak Hz. Ali'den (r.a) aktarılan rivâyetin "İmamın Son Rekatta Başını Kaldırdıktan Sonra Abdestini Bozması" bâbıyla mutabık olduğu söylenebilir. Nitekim Abdullah b. Amr veya

⁹² Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ravdatu't-Tâlibîn ve 'Umdetu'l-Muttakîn*, thk. Zuheyre eş-Şa'viş, (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1412/1991), 1/267; Sahnûn, Ebû Said Abdüsselâm b. Said b. Habîb et-Tenûhî, *el-Mudevvenetu'l-kübra rivâyetu Sahnûn*, (Vizaratu'l-Evkâf es-Suûdiyye Metbe'atu's-Se'âde, 1324/1906), 1/62; Ebû Muhammed Muva'ffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *'Umdetu'l-fikh fi mezhebi'l-Hanbelî*, thk. Ahmed Muhammed Azvuz, (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1423/2003).

⁹³ Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 1/539.

⁹⁴ Ebû'l-Fazl Meccüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Ahmed Muhammed Berhum, Abdullatif Hirzullah, (Beyrut: er-Risaletu'l-Âlemiyye, 1430/2009), 1/187.

⁹⁵ Ebû Dâvûd, "Salât", 181.

⁹⁶ Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1411/1980), 1/182; Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Ali b. Mihcen b. Yunus es-Sûfî el-Bârî ez-Zeylâî, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-Dekâik*, (Bulak: el-Metbe'atu'l-Emîriyye, 1314/1896), 1/104; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/187.

⁹⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/187.

Hanefilerin esas aldığı Abdullah b. Mesud (r.a) rivâyetleri namazın selam vermeden, abdestin bozulması yahut teşehhüdün okunmasıyla da tamamlamış olduğunu ifade etmiş; Hz. Ali (r.a) rivâyetinden ise namazın abdestin bozulmasıyla değil, ancak selamla biteceği anlaşılmıştır. Başka bir ifadeyle Abdullah b. Amr (r.a) rivâyetinde namazın son oturuşa müteakip abdestin bozulmasıyla da tamamlandığı ifade edilmiş, Hz. Ali'nin (r.a) rivâyetinde namazın ancak selamla bitirilebileceği aktarılmıştır. Söz konusu hükümlerden anlaşıldığı üzere Ebû Dâvûd birinci sırada bâb ile doğrudan uyumlu olan Abdullah b. Amr (r.a) rivâyetini aktararak namazdan çıkmanın selama gerek kalmaksızın gerçekleşeceğine kail olan mezhebin delilini, ikinci sırada ise namazdan yalnızca selam verilerek çıkılabileceği görüşünde olan mezheplerin delilini zikretmiştir. Ebû Dâvûd'un Hz. Ali (r.a) rivâyetini hangi görüşü esas aldığını ifade etmek için bâbın son hadîsi olarak zikrettiği de söylenilebilir. Zikredilen ihtimale göre Ebû Dâvûd'un namazın bitimiyle ilgili Hz. Ali'nin (r.a) rivâyetini esas alarak namazın ancak selamla biteceği görüşünü benimsemektedir.

Hz. Ali (r.a) rivâyetinin bâb-hadîs münasebeti için bâb başlıkları yoluyla şöyle bir çözüm de bulunabilir: *Sünen*'in bâb başlıkları Ebû Dâvûd'un talebeleri tarafından farklı isimler yahut bâblar altında aktarılmaktadır. Bâb isminin farklılaşması yahut hadîsin başka bir bâb altına derç edilmesi bâb-hadîs münasebeti açısından önem arz etmektedir. Konu Hz. Ali (r.a) rivâyeti bağlamında incelendiğinde rivâyetin *Sünen* şarihleri İbn Reslân ve Sübkî'nin eserlerinde⁹⁸ “Namazın Başlangıcı ve Sonu Hakkında Bâb”, *Şehârenpûrî*'nin *Sünen* şerhinde⁹⁹ “(Namazın) Başlangıcı Tekbir, Sonu Selamdır” adlı bâbın altında bulunduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu hadîs ile adı geçen iki bâb arasında bir münasebet mevcuttur. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a) hadîsteki “(Namazın) *Tahrîmi Tekbirdir, Tahlîli Teslimdir*” sözünün manası, ilgili bâb başlıklarında yansıtılmaktadır.

⁹⁸ es-Sübkî, *Menhel*, 5/5; İbn Reslân, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, 2/460.

⁹⁹ *Şehârenpûrî*, *Bezlü'l-mechûd*, 3/541.

1.1.12. Hutbe Esnasında Uyuklama

Sünen'de ele alınan bir konu da hutbe esnasında yapılan işler hakkındadır. Bu minvalde Ebû Dâvûd "İmâm Hutbe Okurken Uyuklayan Kimse" isimli bâb başlığında İbn Ömer (r.a) tarafından nakledilen şu hadîsi aktarmıştır:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: "سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَتَحَوَّلْ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ إِلَى غَيْرِهِ."

İbn Ömer'den (r.a) aktarıldığına göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Sizden biri mescitte iken uyuklarsa yerini değiştirsin, (başka yere gitsin)."¹⁰⁰

Rivâyet, "İmâm Hutbe Okurken Uyuklayan Kimse" başlığı altına yerleştirilmiştir. Hadîsin metninde mutlak olarak kişinin mescitte uyukladığı zaman oturduğu yeri değiştirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hadîsin zahirinde imamın hutbe okuduğu esnada uyuklayan kimsenin durumuna dair bir beyanın bulunmaması bâb-hadîs münasebetinin var olmadığını düşündürmüştür.

Hadîs ile bâb arasındaki münasebeti yine hadîsin lafızlarından yola çıkarak tesis etmek mümkündür. Şöyle ki, hadîste geçen "Sizden biri mescitte iken" ifadesi mutlak¹⁰¹ olup hutbeyi kapsar mahiyettedir. Bâb başlığının manası bu hususu teyit etmektedir. Ebû Dâvûd'un hadîsi bu anlamda "İmâm Hutbe Okurken Uyuklayan Kimse" bâbı altına derç ettiği düşüncesi bâb-hadîs münasebetini sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, Ebû Dâvûd mutlak olarak mescitte olan bir kimsenin uyuklaması durumunda yerini değiştirmesi gerektiğini ifade eden hadîsi, hutbe esnasına teşmil etmiştir. Buna göre hutbe esnasında uyuklayan bir kimsenin de yerini değiştirmesi gerektiğini düşünmüş ve bunu bâb başlığı yoluyla ifade etmiştir. Sübkî aynı minvalde beyanlarda bulunarak, uyuklama nedeniyle hutbe esnasında hareket etmenin hutbeye

¹⁰⁰ Ebû Dâvûd, "Salât", 238/1119, Bâbu'r-Raculi Yen'usu ve'l-İmâmu Yehtubu.

¹⁰¹ Fahreddin er-Râzî mutlakı şöyle tarif etmektedir: "Mutlak lafız, bir şeyin mahiyetine, kendisinde olumlu veya olumsuz bir kayıt bulunmaksızın, delalet eden lafızdır.", Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *el-Mahsûl*, (Beirut: Muessesetu'r-Risâle, 1418/1997), 314. Buna göre "insan" mutlak, "bilgili insan" da mukayyet lafız olarak tanımlanabilir.

aykırı davranma manasına gelmeyip, dinleyicinin hutbeyi daha dikkatli dinlemesini sağlaması açısından şârinin emri olduğunu bildirmiştir.¹⁰²

Sehârenpûrî, hadîsin bâb-hadîs münasebetinin Tirmîzî'nin *Sünen*'i vasıtasıyla sağlanabildiğini ifade etmiştir.¹⁰³ Tirmîzî aynı rivâyeti "Cuma Günü" ziyadesiyle aktarmıştır.¹⁰⁴ İlgili ziyade genel manada cuma günü mescitte uyuklayan kimse ve hutbe esnasında uyuklayan kimseyi kapsamaktadır. Sehârenpûrî'nin değerlendirmesi ile bâb-hadîs münasebeti sağlanmakla birlikte Ebû Dâvûd'un seçtiği rivâyet ve manası daha makul görünmektedir. Nitekim Ebû Dâvûd'un zikrettiği hadîs mutlak ve dolayısıyla sadece cuma günü mescitte uyuklamayı değil, tüm günleri kapsamaktadır. Rivâyetler arasındaki farklılıklar ise senetteki râvîlerden kaynaklanmaktadır.¹⁰⁵ Netice itibarıyla İbn Ömer (r.a) rivâyeti bâbı ile münasiptir.

1.1.13. Yeryüzünün Mescit Kılınması

Usûl-i Fıkıh ve Usûl-i Tefsîr eserlerinde ele alınan konulardan biri mutlak lafızların mukayyet lafızlara hamledilmesi ve 'âm lafızların tahsisidir. *Sünen* şârihlerinden biri olan Azîmâbâdî *'Avnu'l-Ma'bûd* isimli eserinde yeryüzünün mescit kılınması hakkında rivâyet edilen bir hadîsi bâb-hadîs münasebeti açısından ele alırken bu hususlara değinmektedir. Yeryüzünün mescit kılınması hakkındaki rivâyet şudur:

عَنْ أَبِي نُرٍّ، قَالَ: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "جُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ طَهُورًا وَمَسْجِدًا."

Ebû Zerr'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Yeryüzü benim için temizleyici ve mescit kılındı."¹⁰⁶

Hadîs, "Namaz Kılınması Câiz Olmayan Yerler" adlı bâbda zikredilmiştir. Rivâyette yeryüzünün Hz. Peygamber (s.a) için temizleyici ve mescit kılındığı aktarılmıştır. Ancak hadîs bâb başlığında ifade edilen manayı doğrudan yansıtmamaktadır. Hadîsin lafızları Ebû Dâvûd'un seçimini izah eder mahiyettedir.

¹⁰² es-Sübkî, *Menhel*, 6/288.

¹⁰³ Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 5/181.

¹⁰⁴ Tirmîzî, "Ebvâbu'l-Cum'atî", 27 (No. 526).

¹⁰⁵ Ebû Dâvûd, hadîsi Hennâd b. es-Seriy'den o da 'Abde'den almıştır. Tirmîzî ise hadîsi Ebû Said el-Eşec'den o da 'Abde ve Ebû Hâlit el-Ahmer'den almıştır. 'Abde'den sonra râvîler aynı olup sadece 'Abde'nin talebeleri birbirinden farklılık arz etmiştir. Dolayısıyla hadîs metinlerindeki değişikliklerin 'Abde'nin talebelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

¹⁰⁶ Ebû Dâvûd, "Salât", 24/489, Bâbun fi'l-Mevâdi elletî Tecûzu fihâ's-Salâtu.

Şöyle ki, yeryüzünün mescit kılındığı ifadesi ‘âm (genel) olup hadîsin kendisinde bir tahsis söz konusu değildir. Yani hadîste mutlak olarak tüm yeryüzünün mescit kılındığı, dolayısıyla dünyanın her yerinde ister temiz ister kirlî olsun, namaz kılmanın câiz olacağı ifade edilmektedir. Netice itibarıyla yeryüzünün neresinde namaz kılmanın caiz olmadığının zikredilmeyişi hadîsin bâbı ile münasip olmadığını düşündürmektedir. Bâb-hadîs münasebeti bâbın diğer hadîsleri ile sağlanabilmektedir. Şöyle ki, ilgili hadîsler ‘âm olan hadîsi tahsis eder mahiyette ve dolayısıyla nerede namazın kılınmayacağına dair bilgiler vermektedir.¹⁰⁷ Sübkî, yukarıdaki hadîsin bâbı ile münasebetinin sağlanması için zikredildiği “Namaz Kılınması Câiz Olmayan Yerler” isimli bâb başlığına “ve (Namaz) Kılınması Câiz Olan Yerler” şeklinde bir eklemede bulunmanın gereğini ifade etmektedir.¹⁰⁸ Söz konusu beyan ile hadîsin bâb başlığında aktarılan manaya uygun görünmektedir. Ekleme gidilmeden bâbın diğer hadîsleri ile uyum şöyle tesis edilebilir:

عن أبي صالح الغفاري، أن علياً رضي الله عنه، مر ببابل وهو يسير فجاءه المؤمن يؤذن بصلاة العصر، فلما برز منها أمر المؤمن، فأقام الصلاة، فلما فرغ قال: "إن حبيبي صلى الله عليه وسلم نهاني أن أصلي في المقبرة، ونهاني أن أصلي في أرض بابل فإنها ملعونة."

Ebû Salih el-Gıfârî’den rivâyet edildiğine göre: “Ali (r.a.) bir defasında Bâbil’e uğradı. Sonra müezzîn kendisine ikinci namazını haber vermeye geldi. Bâbil’den çıkınca, müezzine emretti o da kamet getirdi. Ali namazı bitirince: “Habibim (s.a) beni kabristanda ve Bâbil arazisinde namaz kılmaktan menetti. Çünkü Bâbil lanetlidir” dedi.”¹⁰⁹

عن أبي سعيد، قال: "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: - وقال موسى في حديثه فيما يحسب عمرو - "إن النبي صلى الله عليه وسلم قال: "الأرض كلها مسجد إلا الحمام والمقبرة."

¹⁰⁷ Azîmâbâdî, Ebu’t-Tayyib Muhammed Şemsu’l-Hak b. Emîr Ali ed-Diyânuvî, ‘Avnu’l-ma’bud, (Amman: Beytu’l-Efkar ed-Duveliyye, yayın yılı bulunamadı), 243.

¹⁰⁸ es-Sübkî, *Menhel*, 4/111.

¹⁰⁹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 24/490, Bâbun fi’l-Mevâdi elletî Tecûzu fihâ’s-Salâtu.

Ebu Said el-Hudrî (r.a) Rasûlullah'ın (s.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Mûsâ b. İsmail ise rivayetinde, “zannediyorum ki Amr” demiştir. “*Hamam ve kabristanın haricinde yer yüzünün tamamı mescittir.*”¹¹⁰

Hz. Ali ve Ebu Said el-Hudrî (r.a) hadîslerinde “yeryüzü” ifadesi kabristan, Bâbil şehri ve hamamlarla tahsis edilmiştir. Buna göre sayılan üç yerde namaz kılmak yasaklanmıştır. Söz konusu yasaklar Ebû Zerr'in (r.a) mutlak olarak aktardığı “yeryüzü” ifadesini takyit etmiştir. Tüm zikredilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda Ebû Dâvûd'un ilk olarak mutlak ve ‘âm olan hadîsi zikrederek konuya genel bir giriş yaptığı, akabinde kendi tercih ettiği mukayyet ve hâs olan hadîsleri serdedip farklı rivâyetlerin varlığına işaret ettiği söylenebilir. Başka bir ifadeyle Ebû Dâvûd önce yeryüzünün her yerinde mutlak olarak namaz kılınacağını beyan eden hadîsi zikretmiş, akabinde söz konusu yeryüzünden nerenin istisna edildiğini ifade eden hadîsleri aktarmıştır.

Hadîs-bâb bütünlüğü bölümün bir sonraki bâbında zikredilen Berâ b. ‘Âzib rivâyetiyle de sağlanabilir. Söz konusu hadîs “Develerin Çöktüğü Yerlerde Namaz Kılmaktan Alıkoyma Bâbı”nda aktarılmıştır. Rivâyette Hz. Peygamber'e (s.a) develerin çöktüğü yerlerde namaz kılmanın câiz olup olmadığı sorulmuş, Hz. Peygamber (s.a) “*Develerin çöktüğü yerlerde namaz kılmayınız, nitekim onlar şeytandandır.*”¹¹¹ cevabını vermiştir. Hadîsten develerin dinlendiği yerlerde namaz kılınmayacağı anlaşılakta ve dolayısıyla ilk hadîsin mutlak olarak bilgi mahiyetinde zikredilip sonrasında onun tahsis edenler aktarılmıştır. Sonuç olarak “*Yeryüzü benim için temizleyici ve mescit kılındı.*” hadîsinin bâb ile münasip olduğu ifade edilebilir.

1.1.14. Sehv Secdesi Hadîsi

Metni itibarı ile bâbı ile uyumsuz görünen başka bir rivâyet sehv secdesi hakkında aktarılmaktadır. Söz konusu rivâyet Muâviye b. Hudeyc'den (r.a) gelen şu hadîstir:

¹¹⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 24/492, Bâbun fi'l-Mevâdi elletî Tecûzu fihâ's-Salâtu.

¹¹¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 24/493, Bâbu'n-Nehyi ani's-Salâti fi Mebâriki'l-İbili.

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ حُنَيْجٍ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى يَوْمًا فَسَلَّمَ، وَقَدْ بَقِيَتْ مِنَ الصَّلَاةِ رَكْعَةٌ، فَأَنْزَلَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: "نَسِيتَ مِنَ الصَّلَاةِ رَكْعَةً، فَرَجَعَ فَنَخَلَ الْمَسْجِدَ، وَأَمَرَ بِلَالًا فَأَقَامَ الصَّلَاةَ، فَصَلَّى لِلنَّاسِ رَكْعَةً، فَأَخْبَرْتُ بِذَلِكَ النَّاسَ، فَقَالُوا لِي: "تَعْرِفُ الرَّجُلَ؟" قُلْتُ: "لَا، إِلَّا أَنْ أَرَاهُ، فَمَرَّ بِي، فَقُلْتُ: "هَذَا هُوَ"، فَقَالُوا: "هَذَا طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ."

Muâviye b. Hudeyc'den (r.a) rivâyet edildiğine göre "Peygamber (s.a) bir gün namazdan bir rekat daha varken selam verdi. Bir adam kendisine yetişip; "Namazın bir rekatını unuttunuz" dedi. Rasûlullah dönüp mescide girdi. Bilâl'e (r.a) emretti o da kamet etti. Peygamber (s.a) cemaate bir rekat (daha) namaz kıldırdı. Bu durumu insanlara anlattım. Bana: "O adamı tanıyor musun?" dediler. "Hayır (adını bilmem) ama görsem tanırım", dedim. (Bir ara) ona rastladım ve "İşte o adam" dedim. "Bu Talha b. Ubeydullah'tır" dediler."¹¹²

Muâviye b. Hudeyc'den (r.a) rivâyet edilen hadîs dört rekatlı namazın beş rekat kılınması durumunda yapılması gereken şeyleri içeren bâb altında zikredilmektedir. İlgili bâbın diğer hadîslerinde Hz. Peygamber'in (s.a) beş rekat kıldığı ve sehiv secdesi yapıp yaşanan duruma dair genel değerlendirmelerde bulunduğu ifade edilmektedir. Ancak Muâviye b. Hudeyc'den (r.a) aktarılan rivâyette diğer rivâyetlerden farklı olarak bir rekatın fazla değil eksik kılındığı ve Hz. Peygamber'in (s.a) Hz. Bilal'e (r.a) kameti emredip eksik kalan rekatı kıldırdığı belirtilmektedir. Sübkî ilgili kametten namazı bildirmenin amaçlandığını, hakiki anlamda kamet etmenin kastedilmediğini ifade etmiş, aksi taktirde hadîsin namaz esnasında kamet getirmenin namazı iptal etmesi nedeniyle mensuh olacağını söylemiştir.¹¹³ Muâviye b. Hudeyc (r.a) rivâyetinde beş rekat hakkında bir hususun zikredilmemesi Ebû Dâvûd tarafından neden bu bâb altına yerleştirildiği sorusunu beraberinde getirmektedir. Nitekim söz konusu hadîs zahirde hiçbir şekilde bâbı ile örtüşmemektedir. Ancak bâbda aktarılan diğer hadîslerin ilgili soruya cevap mahiyetinde olduğu söylenebilir. İlgili hadîslerde Hz. Peygamber'e (s.a), yaşanan olay sebebiyle ya bir soru sorulduğu yahut "şu kadar (rekat) kıldın" denildiği göze çarpmaktadır. Muâviye b. Hudeyc (r.a) rivâyetinde ise aynı şekilde bir adamın Hz. Peygamber'e (s.a) gelip "namazın bir rekatını unuttun" dediği aktarılmaktadır. Dolayısıyla Ebû Dâvûd'un aynı olayın bir benzerini ihtiva eden

¹¹² Ebû Dâvûd, "Salât", 195/1023, Bâbun izâ Sallâ Hamsen.

¹¹³ es-Sübkî, *Menhel*, 6/150.

hadîsi her ne kadar ilk bakışta bâb ile doğrudan bağlantılı görünmese de bilinçli bir şekilde bâbın sonunda zikrettiği söylenebilir. Nitekim diğer rivâyetlerde soruyu soran yahut rekatlardaki fazlalığa dikkat çeken kimsenin ismi geçmeyip Muâviye b. Hudeyc rivâyetinde ilgili kişinin Talha b. Ubeydullah olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Ebû Dâvûd'un söz konusu hadîsi bâbın sonunda zikrederek “namazın bir rekatını unuttun” ifadesini kullanan kimsenin Talha b. Ubeydullah olduğunu beyan etmek istediği düşüncesiyle bâb-hadîs münasebeti sağlanmış olur. .

Muâviye b. Hudeyc (r.a) rivâyeti örneğinde Ebû Dâvûd'un rivâyetin önemli bir parçası sayılan ancak ismi sarahaten belirlenmeyen kişileri yine bâb ile uyumsuz gibi görünse de başka bir rivâyet sayesinde açıklayabildiği anlaşılmaktadır.

1.1.15. Sonradan Müslüman Olanın Gusletmesi

Sünen'de ele alınan diğer bir konu sonradan müslüman olanın gusletmesi hakkındadır. İlgili konunun işlendiği bâb başlığının içerisinde bâb ile dolaylı bir bağlantısı olan bir hadîs bulunmaktadır. İlgili hadîs şudur:

أَخْبَرْتُ عَنْ عُنَيْمِ بْنِ كَلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّهُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "قَدْ أَسَلَمْتُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَلْقِ عَنْكَ شَعْرَ الْكُفْرِ يَقُولُ: لِحْلِقِ قَالَ: وَأَخْبَرَنِي آخِرُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِآخِرٍ مَعَهُ: "أَلْقِ عَنْكَ شَعْرَ الْكُفْرِ وَاخْتَتِنْ."

Useym b. Kuleyb, babası tarikiyle dedesinden şöyle rivâyet etmiştir: “O (Kuleyb el-Cuhenî) Peygamber’e (s.a) gelip: “Ben müslüman oldum” demiş, Rasûlullah (s.a) da ona: “*Kendinden küfür saçlarını at*”, buyurmuştur.” (Râvilerden biri Rasûlullah’ın (s.a) sözünü) “*turaş ol*” diye açıklamıştır. (Useym’in babası Kesîr) şöyle dedi: “Bir başkası bana haber verdi ki; Peygamber (s.a) kendisi (haberi veren veya Rasûlullah) ile beraber olan diğer birine: “*Kendinden küfür saçlarını at ve sünnet ol*” buyurdu.”¹¹⁴

Hadîs “Yeni Müslüman Olan Kimseye Gusletmesi Emrolunur” isimli bâbda zikredilmiştir. Aynı bâbın ilk hadîsinin râvîsi Kays b. Âsım Müslüman olmak için Hz. Peygamber’e (s.a) gittiğini ve “sidr” karışmış su ile gusletmekle emrolunduğunu ifade

¹¹⁴ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 129/356, Bâbu’r-Raculi Yuslimu Feyu’meru bi’l-Ğusli.

etmiştir.¹¹⁵ Useym b. Kuleyb yoluyla gelen hadîste ise Kuleyb el-Cuhenî'nin Hz. Peygamber'e (s.a) gidip Müslüman olduğunu söylediği, daha sonra saçlarını kesme ve sünnet olmakla emrolunduğu beyan edilmiştir. Hadîste gusle dair bir mananın bulunmaması ilk bakışta hadîs ile bâb arasında bir bağlantının bulunmadığını düşündürmüştür. Hadîs ile alakalı Sehârenpûrî, "*Hadîsin bâb ile bir bağlantısı yoktur. Ancak şöyle denirse (bağlantı kurulmuş olur): Küfür saçlarını izale etmekle emredince, küfür halinde bulunan kirlerin giderilmesi daha evla ve daha mühimdir, nitekim İslâm'da temizlik mendubtur ve dolayısıyla gusledilir.*" demiştir.¹¹⁶ Sehârenpûrî'nin değerlendirmesine göre hadîs ile bâb arasında dolaylı bir bağlantı kurmak mümkündür.

Bâb-hadîs uyumu Ebû Dâvûd'un ilgili hadîsi müslüman olduktan sonra gusletmenin gerekli ancak yeterli olmadığını beyan etmek için seçtiğini söyleyerek sağlanabilir. Nitekim bâbın ilk hadîsinin manasına göre Müslüman olanın sadece gusletmesi yeterli olmaktadır. Dolayısıyla Useym b. Kuleyb rivâyeti aracılığı ile Ebû Dâvûd'un Hz. Peygamber'in konuya dair başka tavsiyelerde bulunduğu işaret ettiği sonucuna varılabilir. Söz konusu tavsiyelere göre Müslüman olan bir kimsenin gusletmekle beraber saçlarını kestirmesi ve sünnet olması gerektiği anlaşılmaktadır. Konunun fıkıh mezheplerine göre nasıl ele alındığına işaret etmek mümkün olmakla birlikte, hadîs-bâb uyumu için gerekli görünmemektedir. Zira Useym b. Kuleyb rivâyetinin yukarıda zikredilen amaç doğrultusunda ilgili bâb altına yerleştirildiğini söylemekle bâb-hadîs uyumunun tesis edilebilmektedir.

Abdurrezâk aynı hadîsi "Kitâbu Ehli'l-Kitâb" bölümünde "Müslüman Olana Gerekli Olan Şeyler" adlı bâbın altında zikretmiştir,¹¹⁷ Beyhakî ise "Tahâret" bölümünde "Kâfirin Müslüman Olduktan Sonra Gusletmesi" adlı bâbın altında tek rivâyet olarak nakletmiştir.¹¹⁸ Abdurrezâk'ın bâb başlığı genel ve daha kapsayıcı olup Müslüman olanın ne yapması gerektiğini içine alır mahiyette görünmektedir. Dolayısıyla ilgili bâb altına gusletme, sünnet olma ve tıraş olma emirlerini ifade eden

¹¹⁵ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 129/356, Bâbu'r-Raculi Yuslimu Feyu'meru bi'l-Ğusli.

¹¹⁶ Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 2/577; aynı minvalde açıklama için bk. Sübkî, *Menhel*, 3/225.

¹¹⁷ Ebû Bekr Abdurrezâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *el-Musannefî'l-hadîs*, Ehlu'l-Kitâb, 3.

¹¹⁸ Beyhakî, *es-Sünen el-Kübrâ*, Tahâret, 180.

hadîsleri yerleştirmenin mümkün olduğu söylenebilir. Abdurrezzâk'ın seçtiği bâb başlığının söz konusu mahiyette olması nedeniyle bâb-hadîs uyumu açısından uygun görünmektedir. Beyhakî ve Ebû Dâvûd'un aktardıkları bâb başlıkları için de aynı düşünülebilir. Nitekim Beyhakî ile Ebû Dâvûd'un belirlediği bâb başlıkları birbirine çok yakın olmakla birlikte Beyhakî sadece Useym b. Kuleyb rivâyetini aktarmıştır. Dolayısıyla Ebû Dâvûd'un bâb ile doğrudan uyumlu olan Kays b. Âsım rivâyetinden sonra Useym b. Kuleyb rivâyetini aktarması, konuya dair bir açıklamada bulunmak istediğinden kaynaklanmış olabilir.

Beyhakî, Müslüman olana sadece tıraş ve sünnet olmayı emreden rivâyeti almış ve buna rağmen bâbı “Kâfirin Müslüman Olduktan Sonra Gusletmesi” olarak isimlendirmiştir. Beyhakî'nin tevile açıklık bırakmayan böylesi bir seçimde bulunması hadîs müelliflerinin zihin dünyalarında farklı bir bâb-hadîs belirleme usûlünün varlığını teyit etmiştir. Buna göre Beyhakî muhtemelen Sehârenpûrî'nin işaret ettiği gibi “tıraş ve sünnet olmakla emrolunan, gusül ile zaten emrolunur” kanaatine sahiptir. Diğer bir ihtimale göre Beyhakî Müslüman olanın gusletmesini gerek görmeyip sadece sünnet ve tıraş olmaya mecbur kılındığına işaret etmiştir. Netice olarak Abdurrezzâk, Ebû Dâvûd ve Beyhakî'nin hadîsleri, her birinin zihin dünyasında var olan maksada göre bâb başlığı ile uyumlu olduğu ifade edilebilir.

1.1.16. Sabah Namazının Sünnetini Kısa Tutmak

Sünen'de bâbı ile uyumsuz görünen rivâyetler arasında bâbın konusu ile alakalı olup ama doğrudan bâbın manasını yansıtmayan rivâyetlerden biri de sabah namazının sünneti ile ilgili şu rivâyettir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَدْعُوهُمَا، وَإِنْ طَرَفْتُمْ الْخَيْلُ."

Ebû Hureyre'den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: “Sizi atlılar kovalasa bile, yine de sabah namazının sünnetini bırakmayın.”¹¹⁹

Ebû Hureyre'den rivâyet edilen hadîs, “Sabah Namazının Sünnetini Kısa (Sûrelerle) Kılmak” bâbında zikredilmektedir. Bâbın Arapçası “باب تخفيفهما” “İkisini

¹¹⁹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 291/1258, Bâbu Tahfîhimâ.

Kısaltmak” şeklinde tercüme edilebilir. “İkisi” ifadesinden kastın ne olduğu şöyle izah edilebilir: Bir önceki bâb “باب ركعتي الفجر”, yani “Sabah Namazın İki Rekatı”dır. Konunun sabah namazının sünneti olduğu bâb içerisindeki şu hadîsten anlaşılmaktadır:

عَنْ عَائِشَةَ، - رضى الله عنها - قَالَتْ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ عَلَى شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ أَشَدَّ مُعَاهَدَةً مِنْهُ عَلَى الرَّكَعَيْنِ قَبْلَ الصُّبْحِ.»

Hiz. Âişe’den (r.a) rivâyet edildiğine göre, o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a) nafîle namazlardan hiçbirinde sabah namazının farzından önceki iki rekat sünnette olduğu kadar müdâvim olmamıştır.”

Hiz. Âişe (r.a) rivâyetinden konunun sabah namazının sünneti olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre bâb başlığı “Sabah Namazının Sünnetini Kısa (Sûrelerle) Kılmak” şeklindedir. Nitekim başlıktaki “tahfif”, namazın kısa kılınmasını, namazın kısa kılınması ise sûrelerin kısa tutulmasını gerektirmektedir. Ayrıca hadîslerin “Nafîle Namazlar” alt başlığında geçmesi konunun sünnet veya nafîle namazları olduğunu teyit etmektedir.

Sübki ve Sehârenpûri bir neden zikretmeksizin hadîsin bâb ile mutabık olmadığını söylemektedirler.¹²⁰ Hadîsin bâb ile ilişkilendirilememesinin nedeni zahirde bâb başlığının manası olan “sabah namazının sünnetini kısa sûrelerle okuma”ya dair bir ifadeyi içermemesidir. Ancak bâbın diğer hadîsleri, bâb-hadîs uyumunun dolaylı olarak var olduğunu göstermektedir.

Ebû Dâvûd, Ebû Hureyre (r.a) rivâyetinden önce şu rivâyeti zikretmiştir:

عَبِيدُ اللَّهِ بْنُ زِيَادِ الْكِنْدِيِّ عَنْ بِلَالٍ، أَنَّهُ حَنَّتَهُ أَنَّهُ، أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُؤَيِّنَهُ بِصَلَاةِ الْغَدَاةِ فَشَغَلَتْ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - بِلَالًا بِأَمْرٍ سَأَلَتْهُ عَنْهُ حَتَّى فَضَحَهُ الصُّبْحُ فَأَصْبَحَ جِدًّا قَالَ فَقَامَ بِلَالٌ فَأَنَّهُ بِالصَّلَاةِ وَتَابَعَهُ أَذَانَهُ فَلَمْ يَخْرُجْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا خَرَجَ صَلَّى بِالنَّاسِ وَأَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ شَغَلَتْهُ بِأَمْرٍ سَأَلَتْهُ عَنْهُ حَتَّى أَصْبَحَ جِدًّا وَأَنَّهُ أَبْطَأَ عَلَيْهِ بِالْخُرُوجِ فَقَالَ " إِي كُنْتُ رَكَعْتُ رَكَعَتِي الْفَجْرِ. " فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ أَصْبَحْتَ جِدًّا. قَالَ: " لَوْ أَصْبَحْتُ أَكْثَرَ مِمَّا أَصْبَحْتُ لَرَكَعْتُهُمَا وَأَحْسَنْتُهُمَا وَأَجْمَلْتُهُمَا. "

¹²⁰ es-Sübki, *Menhel*, 7/141; Sehârenpûri, *Bezlü'l-mechûd*, 5/460.

“Ubeydullah b. Ziyâd el-Kindî'nin Bilal (r.a)'den rivayet ettiğine göre o bir gün Rasûlullah'a (s.a) sabah namazı (nın vaktinin girdiğini) haber vermek için gelince Hz. Âişe Bilal'e bir şeyler sorarak aydınlık iyice belirinceye kadar oyaladı, artık sabah vakti girdi.” Râvî diyor ki: “Bunun üzerine Bilal kalkıp Peygamber'e (s.a) sabah namazının girdiğini bildirdi ve bu bildirimini tekrarladı. Ancak Rasûlullah (s.a) dışarı çıkmadı. Sonra dışarı çıkıp insanlara namazı kıldırdı ve Bilâl Rasûlullah'a (s.a) Âişe'nin kendisine bir şeyler sorarak sabah vakti girinceye kadar meşgul ettiğini ve onun (Rasûlullah) da dışarı çıkmakta yavaş davrandığını söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) : *“Ben sabah namazının iki rekat sünnetini kılmıştım (da o yüzden geciktim)”* cevabını verdi. Akabinde Bilal (r.a): “Ey Allah'ın Rasûlü, sen iyice sabaha girmiştin” dedi. Rasûlullah (s.a) şöyle cevap verdi: *“Eğer sabaha bundan daha çok girmiş olsaydım (vakit daha çok ilerleseydi) yine de bu iki rekati en güzel ve en kısa şekilde kılardım”* diye cevap verdi.”¹²¹

Rivâyetten anlaşıldığına göre Hz. Peygamber (s.a) sabah namazını çok geç vakitte kıldırmıştır. Hz. Bilal (r.a) Hz. Peygamber'e (s.a) durumu anlatıp geciktiğini söyleyince *“Ben sabah namazının iki rekat sünnetini kılmıştım (da o yüzden geciktim).”* cevabını verdi. Hz. Bilal (r.a) bunun üzerine gecikmenin sabahın aydınlığının iyice belirleyecek kadar olduğunu belirtince Hz. Peygamber (s.a): *“Eğer sabaha bundan daha da çok girmiş olsaydım (vakit daha çok ilerleseydi) yine de bu iki rekati en güzel ve en kısa şekilde kılardım”* buyurmuştur. İlgili ifadelerden Hz. Peygamber'in (s.a) sabah namazının sünnetine verdiği önem ortaya çıkmaktadır. Nitekim hadîste Hz. Peygamber (s.a) sabah aydınlığının daha da belirlemesi durumunda dahi sabah namazının sünnetini kılacağını beyan etmiştir. Ancak aydınlığın daha da fazla olması durumuna özel olarak *“en kısa şekilde kılardım”* buyurmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a) sabah namazına verdiği önem ayrıca yukarıda zikredilen Hz. Âişe (r.a) rivâyetinde beyan edilmiştir. Ebû Hureyre (r.a) rivâyetinin¹²² neden “Sabah Namazının Sünnetini Kısa (Sûrelerle) Kılmak” bâbı altında zikredildiği, Hz. Âişe (r.a) ve Hz. Bilal (r.a) rivâyetleri ile anlaşılmaktadır. Nitekim ilgili hadîslerde Hz. Peygamber'in (s.a) sabah namazının sünnetine sabah aydınlığın tam belirlenmesi

¹²¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 291/1257, Bâbu Tahfîfihimâ.

¹²² Ebû Dâvûd, “Salât”, 291/1258, Bâbu Tahfîfihimâ.

durumunda dahi kılacak kadar değer verdiği beyan edilmektedir. Hz. Peygamber'in nezdinde aynı hassasiyet ve önemin atlılar tarafından kovalanması esnasında geçerli olduğu ise Ebu Hureyre (r.a) rivâyetinden¹²³ anlaşılmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber (s.a) atlılar tarafından kovalanan bir insanın sabah namazının sünnetini sûreleri en kısa şekilde okuyarak kaçırmaması gerektiğini tavsiye etmektedir. Ebû Hureyre (r.a) rivâyetinin¹²⁴ bu cihetten bâb ile uyumlu olduğu söylenebilir. Nitekim rivâyetlerde aktarılan "kısa kılma" hususu şu hadîste açıkça ifade edilmektedir:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَفِّفُ الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ، حَتَّى يَبِي لَأَقُولُ: هَلْ قَرَأَ فِيهِمَا بِأَمِّ الْقُرْآنِ."

Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir: "Nebî (s.a) sabah namazından önceki iki rekâtı (o kadar) kısa bir zamanda kılardı (ki) ben (kendi kendime) "Acaba bu iki rekatta ümmü'l-Kur'ân'ı okudu mu?" derdim.¹²⁵

Tüm rivâyetler göz önünde bulundurulduğunda Hz. Peygamber'in (s.a) sabah namazının sünnetini atlılar dahi kovalasa en kısa şekilde kılacağını belirttiği ve böylece hadîs ve bâb arasında münasebetin tesis edildiği söylenebilir. .

Sübkî ilgili hadîsin sabah namazının ilk iki rekâtın vacip olduğuna kail olanlara delil olduğunu ancak hadîsin iki râvîsi Abdurrahman b. İshak el-Medenî ve Abdu Rabbihi b. Seylan'ın mecruh olmaları nedeniyle ihticaca münasip olmadığını ifade etmiş, bâb-hadîs münasebetine değinmemiştir.¹²⁶

1.1.17. Su İçme Âdâbı

Bu başlık altında Hz. Peygamber'in (s.a) su içme âdâbına dair buyurduğu bir hadîs bâb-hadîs münasebeti açısından incelenecektir.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "سَاقِي الْقَوْمِ آخِرُهُمْ شُرْبًا."

¹²³ Ebû Dâvûd, "Salât", 291/1258, Bâbu Tahfîfihimâ.

¹²⁴ Ebû Dâvûd, "Salât", 291/1258, Bâbu Tahfîfihimâ.

¹²⁵ Ebû Dâvûd, "Salât", 291/1255, Bâbu Tahfîfihimâ.

¹²⁶ es-Sübkî, *Menhel*, 7/142.

Abdullah b. Evfâ'dan (r.a) aktarıldığına göre Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: “*Bir topluluğa su dağıtan, suyu en son içer.*”¹²⁷

Abdullah b. Evfâ'dan (r.a) aktarılan hadîste bir topluluğa su dağıtan kimsenin suyu en son içtiği ifade edilmektedir. Söz konusu hadîs soru olarak belirlenen “Bir Topluluğa Su Dağıtan Kimse Suyu Ne Zaman İçer?” bâb başlığı ile uyumludur. Bâbın diğer rivâyetleri Enes b. Mâlik'ten (r.a) aktarılmakta olup şunlardır:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بَلْبِنَ فُذَّ شَيْبَ بِمَاءٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ وَعَنْ يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ فَشَرِبَ ثُمَّ أُعْطِيَ الْأَعْرَابِيَّ وَقَالَ: "الْأَيْمَنُ فَلَا يَمَنُ." "

Enes b. Mâlik'den (r.a) rivayet olduğuna göre Nebî'ye (s.a) sağında bir Bedevî solunda da Ebû Bekir'in bulunduğu bir zaman içerisine su eklenmiş bir süt getirilmiş. Nebî (s.a) su eklenmiş sütü içip bedeviye vermiş ve “*Önce sağa verilir ve sağ takip edilir.*” buyurmuş.¹²⁸

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا شَرِبَ تَنَفَّسَ ثَلَاثًا، وَقَالَ: "هُوَ أَهْنَأُ، وَأَمْرَأُ، وَأَبْرَأُ." "

Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivayet olduğuna göre Peygamber (s.a) suyu üç nefeste içer ve: “*Bu daha yararışlı, daha afiyetli ve daha salimdir.*” buyururdu.¹²⁹

Bâbın rivâyetleri birlikte ele alındığında şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Abdullah b. Evfâ (r.a) rivâyeti bâb ile doğrudan uyumludur. Nitekim suyu dağıtan kimsenin suyu en son içeceği açıkça beyan edilmektedir. Ancak Enes b. Mâlik'ten (r.a) aktarılan hadîsler böyle olmayıp ilk bakışta bâb ile uyumsuz görünmektedir. Zira hadîslerde su dağıtan kimseden bahsedilmediği gibi ne zaman içeceği de açıklanmamaktadır. Fakat ilgili rivâyetlerin su dağıtan kimsenin suyu nasıl dağıtacağına ve suyun nasıl içileceğine izah mahiyetinde seçtikleri düşünülebilir. Buna göre Enes b. Mâlik'ten (r.a) nakledilen ilk rivâyet su dağıtımının meclisin en saygınından başlaması ve aynı kişinin sağında oturanından devam etmesi gerektiğini beyan etmektedir. İkinci rivâyet ise suyun sağlık ve lezzet açısından üç nefeste içilmesi gerektiğini bildirmektedir. Buna göre her iki rivâyetin birinci rivâyete izah, başka bir ifadeyle su dağıtma ve içme

¹²⁷ Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 20/3727, Bâbun fî's-Sâkî metâ Yeşrabu.

¹²⁸ Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 20/3727, Bâbun fî's-Sâkî metâ Yeşrabu.

¹²⁹ Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 20/3727, Bâbun fî's-Sâkî metâ Yeşrabu.

hususunun keyfiyetini beyan etmek için “Bir Topluluğa Su Dağıtan Kimse Suyu Ne Zaman İçer?” adlı bâbın altında zikredilmiştir ve bâb-hadîs münasebeti mevcuttur.

1.1.18. Bebeğin Kulağına Ezan Okuma

Bu başlık altında kulağa ezan okuma hakkında varit olan hadîslerle ilgili bir meseleye yer verilecektir.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَلْ رُنِي، أَوْ كَلِمَةً غَيْرَهَا، فَيَكُمُ الْمُعْرَبُونَ" قُلْتُ: "وَمَا الْمُعْرَبُونَ؟" قَالَ: "الَّذِينَ يَشْتَرِكُ فِيهِمُ الْجَنُّ."

Hiz. Âişe’den (r.a) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “İçinizde mugarribler görüldü mü?” yahut (“görüldü mü, kelimesi yerine) başka bir kelime (söylemiş); ben de “Mugarribler nedir?” diye sordum”; (Hz. Peygamber): “Kendilerine cinnilerin ortak olduğu kimselerdir”, diye buyurmuştur.¹³⁰

Hiz. Âişe’den (r.a) rivâyet edilen hadîs “Çocuk Doğunca Kulağına Ezan Okunur” adlı bâbda geçmektedir. Hadîste geçen “mugarrib” kelimesi “Cinsel ilişki başlangıcında Allah’ın zikrinden uzak olup şeytanın ortak olduğu kimseler” olarak açıklandığı gibi bir diğer manasının “insan ve cinin suyundan (menisinden) yaratılan insan” olduğu söylenmektedir.¹³¹ Kelimenin diğer bir izahı “ebeveyni Allah’ın ismini zikretmeden cinsel ilişkide bulunup şeytanın ortak olduğu ve netice olarak tamamıyla ebeveynlerine ait olmayanlar” şeklinde yapılmaktadır.¹³² Hadîste varit olan “Kendilerine cinnilerin ortak olduğu kimselerdir” cümlesi ayrıca “cinlerin insanlara zinayı emredip güzel göstermesi” olarak açıklanmıştır.¹³³

Hadîsin yeni doğan çocuğun kulağına ezan okunmasıyla ilgili doğrudan bir husus içermemesi ilk bakışta bâbı ile uyumsuz görüldüğünü düşündürmektedir. Ancak Ebû Dâvûd’un ilgili hadîsi bâbda zikredilen diğer hadîslerle bağlantılı olarak aktardığı söylenebilir. Bâbın diğer hadîslerinde Hiz. Peygamber’in (s.a) torunu Hiz. Hüseyin’in (r.a) kulağına ezan okuduğu ve genel manada çocukların kendisine

¹³⁰ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 115/5107, Bâbun fi’s-Sabiyyi Yûledu Feyuezzenu fi Uzunihi.

¹³¹ Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd*, 13/500; Azîmâbâdî, *Avnu’l-ma’bud*, 2180.

¹³² Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd*, 13/500-501.

¹³³ Azîmâbâdî, *Avnu’l-ma’bud*, 2180.

getirildiğinde Allah'tan kendilerine bereket dilediği aktarılmaktadır.¹³⁴ Azîmâbâdî'nin ifade ettiğine göre Ebû Dâvûd'un söz konusu hadîslerin akabinde mugarrib çocuklara dair bir hadîsi zikretmesi muhtemelen yeni doğan çocuğun kulağına ezan okumanın büyük etkiye sahip olup cin ve şeytandan koruduğu gibi cinsel ilişkiden önce besmele çekmenin de şeytan ve cinlerden koruma hususunda etkili olduğunu beyan sadedindedir.¹³⁵ Azîmâbâdî söz konusu ihtimalle de hadîs ile bâb arasında bütünlüğün tesis edilebileceğini bildirilmektedir.¹³⁶ Zikredilen hususlar Ebû Dâvûd'un bâb-hadîs seçimlerinin bir amaca binaen gerçekleştiğini tekrar göstermektedir. Azîmâbâdî'nin izahına göre Ebû Dâvûd çocukların doğumu ile ilgili olan bir hususu daha çocuğun oluşumundan önce gerçekleşen cinsel ilişkide nelere dikkat edilmesi gerektiğini bildirmektedir. Bu husus onun hadîslere olan vukufiyetini, nesil konusunda nasıl bir anlayışa sahip olduğunu ve ezan ile besmeleye ne kadar değer verdiğini gösterir mahiyettedir. Dolayısıyla Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde hadîsleri bilinçli bir şekilde okuyucularına irşat etme amacıyla yazdığını söylemek mümkündür. İlgili hususu şu hadîs teyit etmektedir:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ أُمِّ مَجْرَى النَّمِّ."

Enes İbn Mâlik'ten (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a): "*Muhakkak ki şeytan insanoğlunda kanın dolaştığı yerlerde dolaşır, durur.*" buyurmuştur.¹³⁷

Enes b. Mâlik'ten (r.a) aktarılan hadîs "Müşrik Çocukları(nın Ahiretteki Durumu)" adlı bâba yerleştirilmiştir. Hz. Enes'in (r.a) rivâyet ettiği hadîste Hz. Peygamber (s.a) şeytanın insanoğlunda kanın dolaştığı yerlerde dolaştığını bildirmiştir. Bu hadîs de ilk bakışta zikredildiği bâb ile uyumsuz görünmektedir. Ancak yukarıdaki beyanlar neticesinde Ebû Dâvûd'un muhtemelen şeytanın ister Müşrik ister mümin evladı olsun, her insan(ın kanın)da dolaştığını beyan etmek istemiştir. Bu manaya göre her insanın kanında dolaşan şeytan onları her an küfre sürükleyebilecektir ve dolayısıyla Mümin anne ve babadan doğan çocukların da küfre düşmekten kendilerini korumaları icap edecektir. Zira bu manaya göre çocuklar

¹³⁴ Ebû Dâvûd, "Edeb", 115/5105-5107, Bâbun fi's-Sabiyyi Yûledu Feyuezzenu fi Uzunihi.

¹³⁵ Azîmâbâdî, 'Avnu'l-ma'bud, 2180.

¹³⁶ Azîmâbâdî, 'Avnu'l-ma'bud, 2180.

¹³⁷ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 18/4719, Bâbun fi Zerâriyyi'l-Müşrikîn.

Mümin anne ve babadan doğsa bile inkar etme ihtimaline sahiptir. Netice olarak kişinin hangi anne ve babadan doğması değil ömrünün sonunda imana sahip olup olmadığının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu düşüncelerle bâb-hadîs münasebetinin sağlandığı söylenebilir. Başka bir ifadeyle Ebû Dâvûd burada “müşrik çocuklarının ahirette durumu belli olmakla beraber herkesin küfre düşmekten sakınması gerekir” mesajını vermiş yahut bâbda aktarılan “herkes fitrat üzere doğar” hadîsine ek olarak fitratı bozulmasının sadece müşrik anne ve babanın yanlış yönlendirmesi ile değil şeytanın saptırması ile de gerçekleşebileceğini beyan etmiştir.¹³⁸

Metni itibarıyla bâbları ile uyumsuz görünen rivâyetleri ele aldığımız bu bölümün hadîsleri son bulmuştur. Bölümde ele alınan hadîslerin aslında bâbları ile uyumsuz değil uyumlu olduğu neticesine varılmış ve Ebû Dâvûd’un hadîsleri bâbların altına belirli bir amaca binaen seçtiği göze çarpmıştır. Söz konusu amaçların bazılarını şarihler değinmiş bazılarını değinmemişlerdir. Amacı doğrudan beyan edilmeyen hadîslerin neden zikredildiğini şerhlerden faydalanarak ve akabinde “acaba bu hadîs hangi amaçla bu bâb altına yerleştirilmiş?” sorusuna cevap arayarak tespit etmeye çalıştığımızı belirtmek isteriz. Elbette tespit edilen amaçların kesin olmayıp birer tahmin olduğunu biliyoruz. Ebû Dâvûd’un ilgili hadîsleri gerçekten zikrettiğimiz amaçlar doğrultusunda aktarıp aktarmadığını tespit etmek mümkün değildir. Ancak çalışma esnasında bir çözüm bulmadan “bu hadîsi şu bâbda zikretmek gerekirdi” demek istemedik.

Metni itibarıyla uyumsuz görünen rivâyetleri çözmeye çalıştıktan sonra uyumsuz görünüş *Sünen*’i rivâyet eden Ebû Dâvûd’un iki talebesi el-Lü’lû ve İbn Dâse’nin rivâyetleri ve hadîslerin önce ve sonrası ile uyumu sağlanabilenlere değineceğiz.

¹³⁸ Konuyla ilgili açıklamalar için bk. Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd*, 13/501.

İKİNCİ BÖLÜM

EL-LÜ'LÜÎ VE İBN DÂSE RİVÂYETLERİ BAĞLAMINDA BÂB-HADÎS BÜTÜNLÜĞÜ SAĞLANAN HADÎSLER

EL-LÜ'LÜÎ VE İBN DÂSE RİVÂYETLERİ BAĞLAMINDA BÂB-HADİS BÜTÜNLÜĞÜ SAĞLANAN HADİSLER

Birinci Bölümde metni bakımından bâbı ile uyumsuz görünen rivâyetler ele alındı. İkinci bölümde *Sünen*'in rivâyetlerine göre birbirinden farklı olup bir rivâyete göre bâb ile uyumlu, diğer bir rivâyete göre uyumsuz görünen hadisler değerlendirilecektir.¹³⁹ Değerlendirmeler *Sünen* râvîleri el-Lü'lüî ve İbn Dâse'ye ait *Sünen* rivâyetlerine göre yapılacaktır. Rivâyetlerdeki farklılıklara Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs tahkikiyle Beyrut'ta bulunan Dâru't-Te'sîl Yayınevi tarafından basılan *es-Sünen li'l-Îmâm Ebî Dâvûd* isimli eser aracılığı ile ulaşılabilecektir. Eser 8 cilt halinde basılmış olup Ebû Dâvûd'un hayatı, *Sünen*'inin tanıtımı, ricâli, şerhleri ve müstahreçleri gibi konuları ihtiva etmektedir. İlgili eserde *Sünen*'in 13 râvisinden bahsedilmektedir.¹⁴⁰ Söz konusu râviler şunlardır:

1. Kasım b. Asım b. Cebrûn b. Said b. Zeyd b. el-Dahhâk b. Safvân el-Murâdî el-Beccânî (öl. 300/913).
2. Ebû İsa İshak b. Musa b. Said er-Remlî el-Bağdâdî (öl. 320/932).
3. Ebû'l-Hasan Ali b. Hasan b. el-'Abd (İbnu'l-'Abd) (öl. 328/940).
4. Ebû Salim Muhammed b. Said b. Mâhân el-Âdemî el-Celûdî (öl. 329/941).
5. Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Basrî el-Lü'lüî (öl. 333/945).
6. Ebû Said Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd b. Dirhem b. el-Arâbî el-Basrî el-Mekkî (öl. 340/952).
7. Ebû Bekr Muhammed b. Bekr b. Abdulrezzâk b. Dâse el-Basrî (öl. 346/958).
8. Ebû't-Tayyib Ahmed b. İbrahim b. Abdurrahman b. el-Esnânî el-Bağdâdî er-Rahbî.
9. Ebû Amr Ahmed b. Ali b. el-Hasan el-Basrî.
10. Ebû'l-'Abbâs el-Huseyn b. el-Hasan b. Ahmed b. en-Nadr b. Hakîm el-Mervezi en-Nadrî.

¹³⁹ Konuya dair bk. Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvud'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012) 75-80.

¹⁴⁰ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-Îmâm Ebî Dâvûd*, thk. Ebû Turâb Âdil b. Muhammed, Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, (Beyrut: Dâru't-Te'sîl, 1436/2015) 1/68-70; ayrıca bk. Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvud'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*, 66-67.

11. Kâsım b. Necbe.

12. Ebû Usame Muhammed b. Abdulmelik b. Yezîd er-Rawwâs.

13. Velîd b. Amr b. Beşir.

Eserde el-Lü'lûî ve İbn Dâse rivâyetlerine yoğunlaşmış, tahkik sırasında hangi nüshaların kullanıldığı zikredilmiş¹⁴¹ ve tanıtılmış¹⁴², nüshalara rumuzlar tayin edilmiş ve mahtutatın varaklarına örnekler verilmiştir.¹⁴³ Ayrıca *Sünen* rivâyetlerindeki farklılıklarda hangi rivâyetin en doğrusu olduğuna işaret edilmiştir. Nüshaların tanıtımı kaynakları, isimleri, isnatları, rivâyetleri, râvîleri, ilmî değeri, müstensihî, yazım tarihi ve sağlamlıkları değinilerek yapılmıştır.

Bu bölümde ayrıca tek başına incelendiğinde bâbıyla uyumsuz gibi görünen rivâyetlerin bâbları ile bütünlüğü önce ve sonralarında zikredilen hadîsler göz önünde bulundurularak ele alınacaktır.

2.2. EL-LÜ'LÜÎ VE İBN DÂSE RİVÂYETLERİ BAĞLAMINDA ELE ALINAN RİVÂYETLER

Sünen muhtelif râvîler tarafından rivâyet edilmiştir. Birbiriyle ilk bakışta uyumsuz görünen bâb ve hadîslerin uyumu bazen ilgili rivâyetler arasındaki farklara göre tesis edilebilmektedir. Bu husus *Sünen*'in rivâyetlerini tahlil edip el-Lü'lûî ve İbn Dâse rivâyetlerine yoğunlaşan Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs'ın yapmış olduğu çalışmada fark edilebilmektedir. İlgili çalışmada bâb isim ve yerlerinin rivâyetlere göre birbirinden değişik olabildiği tespit edilebilmektedir.

Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs ilgili rivâyetleri aşağıdaki nüshalara göre tahkik etmiş ve rumuzlandırmışlardır. Bu bölümde ele alınacak hadîslerin bâb isimlerinin hangi nüshaya göre değişkenlik arz ettiğine temas edileceği için nüsha ve rumuzlarına yer verilmesi uygun olacaktır.

¹⁴¹ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 1/84.

¹⁴² Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 1/86-243.

¹⁴³ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 1/243-299.

1. Lü'lû rivâyeti¹⁴⁴

Lü'lû rivâyetinin tahkîki için şu yazılı eser nüshalara başvurulduğu zikredilmiştir:

1. İstanbul'da bulunan Feyzullah Efendi nüshası. Bu nüsha م harfi ile rumuzlandırılmıştır.¹⁴⁵
2. İstanbul Köprülü Kütüphanesi nüshası. Bu nüsha ح harfi ile rumuzlandırılmıştır.
3. Kral Muhassan ibn Salâhuddîn el-Eyyûbî (el-Câmi'a el-İslâmiyye Üniversitesi-Medîne) nüshası. Bu nüsha ض harfi ile rumuzlandırılmıştır.
4. Dâru Kütübî'l-Mısriyye nüshası. Bu nüsha ت harfi ile rumuzlandırılmıştır.
5. Paris Millî Kütüphanesi nüshası. Bu nüsha ن harfi ile rumuzlandırılmıştır.
6. Paris Millî Kütüphanesi ikinci nüsha. Bu nüsha و harfi ile rumuzlandırılmıştır.
7. Rusçuk'daki (Bulgaristan) nüshası. Bu nüsha ب harfi ile rumuzlandırılmıştır.
8. İskenderiyye Kütüphanesi nüshası. Bu nüsha ل harfi ile rumuzlandırılmıştır.
9. Princeton (ABD) Üniversitesi Kütüphanesi nüshası. Bu nüsha ر harfi ile rumuzlandırılmıştır.
10. Leipzig (Almanya) Üniversitesi nüshası. Bu nüsha ف harfi ile rumuzlandırılmıştır.

2. İbn Dâse rivâyeti¹⁴⁶

İbn Dâse rivâyetinin tahkîki için şu yazılı eser nüshalara başvurulduğu zikredilmiştir:

¹⁴⁴ Lü'lû rivâyetine ait nüshaların ayrıntıları için bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 87-184; ayrıca bk. Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvud'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*, 69-75.

¹⁴⁵ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 1/84.

¹⁴⁶ İbn Dâse rivâyetine ait nüshaların ayrıntıları için bk. Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 1/184-243.

1. Süleymaniye Kütüphanesi Mustafa Efendi nüshası. Bu nüsha س harfi ile rumuzlandırılmıştır.
2. Medine'deki Mahmûdiyye Kütüphanesi nüshası. Bu nüsha د harfi ile rumuzlandırılmıştır.
3. Ezher Kütüphanesi birinci nüsha. Bu nüsha ه harfi ile rumuzlandırılmıştır.
4. Ezher Kütüphanesi ikinci nüsha. Bu nüsha ني harfleri ile rumuzlandırılmıştır.
5. British Museum (İngiltere) nüshası. Bu nüsha ط harfi ile rumuzlandırılmıştır.
6. Sana Câmî'u Kebîr Kütüphanesi nüshası. Bu nüsha ص harfi ile rumuzlandırılmıştır.
7. Patna Hudâbahş Kütüphanesi (Hindistan) nüshası. Bu nüsha ش harfi ile rumuzlandırılmıştır.
8. İskenderiyye Millî Kütüphane nüshası. Bu nüsha ك harfi ile rumuzlandırılmıştır.¹⁴⁷

Aşağıda örnekleri sunulacak rivâyetlerin ilk önce hangi başlık altında zikredildikleri ifade edilecek akabinde yukarıda adı geçen rivâyetlere göre yerleştirdikleri başlığa değinilip bâb-hadîs bütünlüğü incelenecektir. Rivâyet nüshalarına göre bâb-hadîs bütünlüğünü incelenecek hadîsler şunlardır:

2.1.1. Namazdaki Tekbirler

Sünen rivâyetlerine göre bâb-hadîs bütünlüğü sağlanan hadîsler arasından tespit ettiğimiz bir ve ikincisi namazdaki tekbirlerle ilgilidir. Söz konusu rivâyetler Mâlik b. el-Huveyris ve Ebû Hureyre (r.a) tarafından aktarılmaktadır.

عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِذَا كَبَّرَ، وَإِذَا رَكَعَ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ حَتَّى يَبْلُغَ بِهِمَا فُرُوعَ أُتُنَيْهِ."

Mâlik b. el-Huveyris'ten (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Ben Nebî'nin (s.a) tekbir getirdiği zaman ellerini kaldırdığını gördüm, ruku edince de

¹⁴⁷ el-Lü'lûî ve İbn Dâse'nin hayatı ve rivâyetlerinin güvenilirliği hususunda bk. Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'İmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 1/70-74.

başını rukudan kaldırıncı da böyle yaptığını ve (elleriyle) kulak hizasına kadar kaldırdığını (gördüm).”¹⁴⁸

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: "لَوْ كُنْتُ قُدَامَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَرَأَيْتُ إِبْطِيئَهُ، زَادَ ابْنُ مُعَاذٍ قَالَ: "يَقُولُ لِأَحَقُّ: "أَلَا تَرَى أَنَّهُ فِي الصَّلَاةِ وَلَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَكُونَ قُدَامَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"، وَزَادَ مُوسَى: "يَعْنِي: إِذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ."

Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: “Ben Nebî’nin (s.a) önünde olsaydım koltuk altlarını görürdüm”, İbn Muâz şu ziyadede bulundu: Lâhik dedi ki: “Onun namazda olduğunu ve Rasûlullah’ın (s.a) önünde duramayacağını bilmiyor musun?” Musa şu ziyadeyi ekledi: “Şunu kastediyor: Tekbir getirdiği zaman ellerini kaldırırdı.”¹⁴⁹

Mâlik b. el-Huveyris ve Ebû Hureyre’den (r.a) rivâyet edilen hadîsler el-Lü’lû rivâyetinde “Hz. Peygamber’in (s.a) İkinci Rekattan Sonra Ellerini Kaldırdığını Zikredenler” adlı bâbda zikredilmiştir. İki rivâyette Hz. Peygamber’in (s.a) namazın ikinci rekatından sonra değil namaza başladığında ellerini tekbir için kaldırdığı aktarılmıştır. Bu nedenle iki rivâyet ilk bakışta yerleştirildikleri bâb ile uyumsuz görünmektedir.

Rivâyetlerin *Sünen* râvîleri tarafından aktarılan farklılıklarına göre değerlendirmeleri şöyledir: Sehârenpûrî, “kadîm” olarak nitelendirdiği bir nüshadan bahsetmektedir.¹⁵⁰ İlgili nüshada bâb başlığının sadece “Bâb” olarak kaydedildiğini ifade etmektedir. Sübkî, bâbın “Bâb” ve “Hz. Peygamber’in (s.a) İkinci Rekattan Sonra Ellerini Kaldırdığını Zikredenler” şeklinde aktarıldığını söylemektedir.¹⁵¹ *es-Sünen li’l-İmâm Ebî Dâvûd*’da şu bilgiler mevcuttur:

1. “Bâb” kelimesi İbn Dâse’ye ait ك, yani İskenderiyye Millî Kütüphane nüshasında bulunmamaktadır.
2. Ezher Kütüphanesi birinci • nüshasında bu (“(Hz. Peygamber’in (s.a)) İkinci Rekattan Kalktıktan Sonra Ellerini Kaldırdığını Zikredenlerin Bâbı”) bâb bulunmamaktadır.

¹⁴⁸ Ebû Dâvûd, “Salât”, 118/745, Bâbu men Zekera ennehu Yerfeu Yedeyhi izâ Gâme mine’s-Sinteyni.

¹⁴⁹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 118/746, Bâbu men Zekera ennehu Yerfeu Yedeyhi izâ Gâme mine’s-Sinteyni.

¹⁵⁰ Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd*, 4/89.

¹⁵¹ es-Sübkî, *Menhel*, 5/149.

3. Paris Millî Kütüphanesi ن nüshası, Princeton (ABD) Üniversitesi Kütüphanesi ر nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Mustafa Efendi س nüshasının haşiyelerinde rakamsız “(Hz. Peygamber’in (s.a)) İkinci Rekattan Kalktıktan Sonra Ellerini Kaldırdığını Zikredenlerin Bâbı” olarak geçmektedir.
4. Süleymaniye Kütüphanesi Mustafa Efendi nüshasının kendisinde اثنتين yerine ثنتين şeklinde aktarılmaktadır.
5. Princeton (ABD) Üniversitesi Kütüphanesi ر nüshasında İbn Dâse’nin rivâyetinde bir bâb başlığının bulunmadığı söylenmektedir.
6. Feyzullah Efendi م nüshası, Köprülü Kütüphanesi ح nüshası, Kral Muhassan ibn Salâhuddîn el-Eyyûbî ض nüshası, Dâru Kütübî’l-Mısriyye ت nüshası, Paris Millî Kütüphanesi و ikinci nüsha ve Rusçuk ب nüshasına göre bâb isminin bulunmadığı el-Lü’lûî nüshaları. Bu nüshaların “doğru” olduğu söylenmektedir.¹⁵²

Yukarıda aktarılanlara göre Sehârenpûrî’nin başka bir nüshadan bahsetmiş olması gerekmektedir. Nitekim el-Lü’lûî ve İbn Dâse rivâyetlerinin nüshalarına göre ya “Bâb” kelimesi hiç bulunmamakta yahut “Hz. Peygamber’in (s.a) İkinci Rekattan Sonra Ellerini Kaldırdığını Zikredenler Bâbı” olarak aktarılmaktadır. Bununla birlikte hem Sehârenpûrî’nin tespit ettiği nüsha hem de *es-Sünen li’l-İmâm Ebî Dâvûd* eserinde “doğru” olarak nitelendirilen altı nüshaya göre bâb-hadîs uyumunun tesis edilmektedir. Zira “kadîm” nüshaya göre ilgili bâbın sadece “Bâb” olarak isimlendirilişi bir önceki bâbın devamı olduğuna işaret etmektedir. Bir önceki bâb ise “Namazın Başlangıcı” bâbıdır ve böylece bâb ile hadîsler arasında uyum mevcuttur. el-Lü’lûî’ye ait Feyzullah Efendi م nüshası, Köprülü Kütüphanesi ح nüshası, Kral Muhassan ibn Salâhuddîn el-Eyyûbî ض nüshası, Dâru Kütübî’l-Mısriyye ت nüshası, Paris Millî Kütüphanesi و ikinci nüsha ve Rusçuk ب nüshasına göre de Mâlik b. el-Huveyrîs ve Ebû Hureyre rivâyetlerinin “Namazın Başlangıcı” bâbının doğrudan bir parçası olduklarından aynı şekilde bâb ile uyumlu olurlar. Zira bu nüshalara göre ilgili rivâyetler ayrı bir bâbda zikredilmemektedir.

¹⁵² Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr ‘İmâdu’d-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li’l-İmâm Ebî Dâvûd*, 2/540.

Buraya kadar yapılan tahliller *Sünen*'in bâb-hadîs mutabakatında *Sünen*'in rivâyetlerinin önemini göstermektedir. Zira yukarıdaki hadîsler Paris Millî Kütüphanesi ن nüshası, Princeton (ABD) Üniversitesi Kütüphanesi ر nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Mustafa Efendi س nüshasının haşiyelerinde “Hz. Peygamber’in (s.a) İkinci Rekattan Sonra Ellerini Kaldırdığını Zikredenler” adlı bâbın altında zikredilip bâb ile uyumsuz görünürken, diğer nüshalara göre uyumludur.

Aynı hususların şu rivâyet için geçerlidir:

عَنِ الْمُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ، قَالَ: "سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "نُزِلَتْ عَلَيَّ آيَةً سُرُورَةً"، فَقَرَأَ: "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" "إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُؤُوتَ" حَتَّى خَتَمَهَا، قَالَ: "هَلْ تَدْرُونَ مَا الْكُؤُوتُ؟" قَالُوا: "اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ"، قَالَ: "فَإِنَّهُ نَهْرٌ وَعَنْيِهِ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فِي الْجَنَّةِ."

Muhtâr b. Fulfül'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Ben Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini işittim:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

- “Az önce bana bir sure indirildi.” Bu (söz üzerine şunları) okudu: “Bismillahirrahmanirrahim, Şüphesiz biz sana Kevseri verdik” bitirene kadar (devam etti) ve şöyle buyurdu:
- “Kevserin ne olduğunu biliyor musunuz?” (Oradakiler) şöyle dedi:
- “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.”, O (Rasûlullah) şöyle dedi:
- “O (kevser) Rabbimin (celle celaluhu) bana cennette vadettiği bir nehirdir.”¹⁵³

Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivâyet edilen hadîste Hz. Peygamber (s.a) besmeleyi sesli okumaktadır. Bu Enes b. Mâlik'in (r.a) besmeleyi duyduğunu ifade etmesinden anlaşılmaktadır. Söz konusu hadîsin bâbı Ebû Dâvûd'un talebelerinden dört şekilde aktarılmaktadır:

1. Besmeleyi Sesli Okuma (باب الجهر بيسم الله الرحمن الرحيم)

¹⁵³ Ebû Dâvûd, “Salât”, 124/784, Bâbu'l-Cehri bi Bismillâhirrahmânirrahîm.

Bu bâb başlığının Mâlik b. el-Huveyrîs ve Ebû Hureyre'den (r.a) aktarılan rivâyetlerde olduğu gibi el-Lü'lü' rivâyetinin Feyzullah Efendi م nüşhası, Köprülü Kütüphanesi ح nüşhası, Kral Muhassan ibn Salâhuddîn el-Eyyûbî ض nüşhası, Dâru Kütübî'l-Mısriyye ت nüşhası, Paris Millî Kütüphanesi و ikinci nüsha ve Rusçuk ب nüşhasında aktarıldığı söylenmektedir.¹⁵⁴

2. Bismelinin Sesli Okunamayacağı Görüşünde Olanlar (باب من لم ير الجهر ببسم الله الرحمن الرحيم)

Bu bâb başlığındaki “Okunmayacağı Görüşünde Olanlar” şeklinde tercüme edilebilen من لم ير ifadelerinin Dâru Kütübî'l-Mısriyye ت nüşhasında eklendiği ve aynı zamanda Paris Millî Kütüphanesi ن nüşhası ve İskenderiyye Millî Kütüphane ك nüşhası ile Köprülü Kütüphanesi ح nüşhası ve Kral Muhassan ibn Salâhuddîn el-Eyyûbî ض nüşhalarının haşiyelerinde geçtiği ifade edilmektedir.¹⁵⁵ Aynî, Azîmâbâdî, Sehârenpûrî ve Mahmûd Hattâb es-Subkî nüshaların da bu minvalde olduğu söylenmektedir.¹⁵⁶

3. Bismelinin Sesli Okunamayacağı Görüşünde Olanlar Hakkında Varit Olanlar (باب في من لم ير الجهر ببسم الله الرحمن الرحيم)

Bu başlığın Princeton (ABD) Üniversitesi Kütüphanesi ر nüşhası ve Süleymaniye Kütüphanesi Mustafa Efendi س nüşhası ile Köprülü Kütüphanesi ح nüşhasının haşiyesinde geçtiği ifade edilmektedir.

4. Bismelinin Sesli Okunamayacağı Görüşünde Olanlar Hakkında Bâb (باب في من لم ير الجهر ببسم الله الرحمن الرحيم)

Bu başlık birincisinden farklı olarak “hakkında” manasına gelen في harfini barındırmış ve Ezher Kütüphanesi birinci ة nüşhasında geçtiği söylenmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-Îmâm Ebî Dâvûd*, 2/562; ayrıca bk. Sübkî, *Menhel*, 5/196.

¹⁵⁵ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-Îmâm Ebî Dâvûd*, 2/562.

¹⁵⁶ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, s. 226.

¹⁵⁷ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-Îmâm Ebî Dâvûd*, 2/562.

Anlaşıldığına göre Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivâyet edilen hadîs “Besmeleyi Sesli Okuma (باب الجهر بيسم الله الرحمن الرحيم)” isimli bâb ile uyumludur. Ancak aynı hadîs üç bâb başlığı ile uyumsuz görünmektedir. Nitekim her üç bâbda besmelenin sesli okunmayacağı ifade edilmektedir. Netice itibarıyla Enes b. Mâlik (r.a) rivâyetinin de yalnız metin cihetiyle değil, aynı zamanda rivâyet edildiği bâb başlıklarına göre değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

2.1.2. Eşler Arası İlişkinin Sınırları

Bâb-hadîs münasebeti *Sünen* rivâyetlerine göre çözülen hadîslerin bir diğeri Abdullah b. Sa'd (r.a) ve Muâz b. Cebel rivâyetleridir.

عَنْ حَرَامِ بْنِ حَكِيمٍ ، عَنْ عَمِّهِ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَا يَحِلُّ مِنْ أَمْرَاتِي وَهِيَ حَائِضٌ؟" قَالَ: "لَكَ مَا فَوْقَ الْإِزَارِ"، وَنَكَرَ مُوَائِلَةَ الْحَائِضِ أَيْضًا، وَسَاقَ الْحَدِيثَ.

Harâm b. Hakîm'in amcasından (Abdullah b. Sa'd (r.a)) rivâyet ettiğine göre o Rasûlullah'a (s.a) “Eşim hayızlıyken ondan bana helal olan nedir?” diye sordu. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: “*Îzâr (alt kısma giyilen elbise)ın üstü sana helaldir.*” (Hârûn b. Muhammed b. Bekkâr veya Heysem b. Humeyd) hayızlı kadınlarla birlikte yemek yemeyi de zikretti ve hadîsi aktardı.¹⁵⁸

Abdullah b. Sad'dan rivâyet edilen hadîs el-Lü'lû rivâyetinde “Mezi Hakkında Bâb” altında zikredilmiştir. Hadîsin mezi ile ilgili bir bilgi içermemesi nedeniyle altında zikredildiği bâb ile uyumsuz görünmektedir. Rivâyet ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi Mustafa Efendi س nüshasının haşiyesine göre İbnu'l-Arabi rivâyetinde “Kişiye (Hayız Halinde Olan Eşiyle) Cima Dışında İzin Verilen Münasebetler” isimli bâbın altında zikredilmektedir.¹⁵⁹ Yine Süleymaniye Kütüphanesi Mustafa Efendi س nüshasının haşiyesinde şu rivâyet de bulunmaktadır:

Muâz b. Cebel (r.a) anlatıyor: “Ben Rasûlullah'a (s.a) eşi hazyılı olduğunda erkeğe neyin helal olduğunu sordum ve o şöyle buyurdu: “*Îzarın üstü (helâldir), ondan (îzarın üst kısmından) sakınmak daha faziletlidir.*”

¹⁵⁸ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 82/212, Bâbun fi'l-Mezi.

¹⁵⁹ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-Îmâm Ebî Dâvûd*, 2/182.

Abdullah b. Sa'd (r.a) ve Muâz b. Cebel (r.a) rivâyetleri el-Lü'lûî nüshasında aktarılan "Mezi Hakkında Bâb" ile uyumsuz görünmektedir. Nitekim her iki hadîste mezi konusunda bir bilgi mevcut değildir. Netice olarak söz konusu hadîslerin İbnu'l-Arabi rivâyetinde aktarılan "Kişiyeye (Hayız Halinde Olan Eşiyeye) Cima Dışında İzin Verilen Münasebetler" isimli bâb ile uyumludur.

Abdullah b. Sa'd (r.a) rivâyetini Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel şu şekilde ele almışlardır:

1. Tirmizî, sadece hayızlı kadınla yemek yeme kısmını alarak, hadîsi "Hayızlı Kadınla Birlikte Yemek Yemek ve Artığı Konusunda Varit Olanlar" isimli bâb altında zikretmiştir.¹⁶⁰
2. İbn Mâce de İmâm Tirmizî gibi rivâyetin sadece yemek yeme kısmını aktarmış ve bâbı "Hayızlı Kadınla Birlikte (Sofrada) Yemek Yemek" olarak belirlemiştir.¹⁶¹
3. Ahmed b. Hanbel, rivâyeti şu şekilde nakletmiştir:

عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَمَّا يُوجِبُ الْغُسْلَ وَعَنْ الْمَاءِ يَكُونُ بَعْدَ الْمَاءِ وَعَنْ الصَّلَاةِ فِي بَيْتِي وَعَنْ الصَّلَاةِ فِي الْمَسْجِدِ وَعَنْ مُوَائِلَةَ الْحَائِضِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَأَمَّا أَنَا فَإِذَا فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا فَذَكَرَ الْغُسْلَ قَالَ اتَّوَضَّأْتُ وَضُوءِي لِلصَّلَاةِ أَعْسَلُ فَرَجِي ثُمَّ نَكَرَ الْغُسْلَ وَأَمَّا الْمَاءُ يَكُونُ بَعْدَ الْمَاءِ فَذَلِكَ الْمَذْيُ وَكُلُّ فَحْلٍ يُمَذِّي فَأَعْسَلُ مِنْ ذَلِكَ فَرَجِي وَتَوَضَّأْتُ وَأَمَّا الصَّلَاةُ فِي الْمَسْجِدِ وَالصَّلَاةُ فِي بَيْتِي فَقَدْ تَرَى مَا أَقْرَبَ بَيْتِي مِنَ الْمَسْجِدِ وَلَآنُ أُصَلِّي فِي بَيْتِي لِحُبِّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَلَاةً مَكْتُوبَةً وَأَمَّا مُوَائِلَةُ الْحَائِضِ فَأَكَلَهَا.

Harâm b. Hakîm'in, amcası Abdullah b. Sad'dan (r.a) Rasûlullah'a (s.a) guslü gerektiren şeyleri, meni(nin inzalin)den sonra gelen meniye, evimde kılacağım namazı, mescitte namaz kılmayı, hayızlı kadınla yemek yemeyi sorduğunu rivâyet etmiştir. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Allah Hakk'ı söylemekten çekinmez. Bana gelince, ben şöyle şöyle yaptığım zaman (şunu yaparım dedi) ve guslü zikretti. (Sonra şöyle) dedi: "Namaz abdestini alırım, tenasül uzvumu yıkarım, sonra guslü zikretti. Meni(nin inzalin)den sonra gelen su mezidir. Her erkekte mezi çıkar.

¹⁶⁰ Tirmizî, "Tahâret", 97.

¹⁶¹ İbn Mâce, "Tahâret ve Sunenuhâ", 130.

Ben tenasül uzvumu yıkar ve abdest alırım. Mescitte ve evimde namaz kılmaya gelince sen evimin mescide ne kadar yakın olduğunu görüyorsun. Bana, farz namazı hariç, evimde namaz kılmam mescitte namaz kılmaktan daha sevimlidir. Hayızlı kadınlarla birlikte yemek yemeye gelince; (onlarla) birlikte yemek ye.”¹⁶²

Tirmizî ve İbn Mâce'nin seçmiş oldukları bâb ve hadîs arasında uyum mevcuttur. Zira seçtikleri rivâyetlerde sadece hayızlı kadınlarla birlikte yemek yemenin hükmü aktarılmaktadır ve bâb başlıkları bu manayı yansıtmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in rivâyet ettiği hadîsi ise diğerlerinin yanında dikkat çekmektedir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in seçtiği rivâyette Ebû Dâvûd'un naklettiği rivâyetten farklı olarak hayız halinde eşler arasında nasıl bir ilişkinin caiz olduğu sorulmayıp namaz, mezi ve hayızlı kadımla yemek yeme hususuna değinilmektedir. Söz konusu farkın neden kaynaklandığını öğrenmek için diğer isnatları incelemek uygun olacaktır.

Ebû Dâvûd'un senedi şu şekildedir:

Hz. Peygamber → Abdullah b. Sad → Harâm b. Hakîm → Hüseyim b. Hamîd → Mervân b. Muhammed → Harun b. Muhammed b. Bekâr → Ebû Dâvûd.

Ahmed b. Hanbel'in senedi:

Hz. Peygamber → Abdullah b. Sad → Harâm b. Hakîm → Alâ b. Hâris → Muâviye b. Sâlih → Abdurrahman b. Mehdî → Ahmed b. Hanbel.

Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'in rivâyeti Harâm b. Hakîm'e kadar aynıdır. Daha sonra senet farklılaşmaktadır. Rivâyetler arasında farkın buradan kaynaklandığı söylenebilir. Netice olarak rivâyetin bir farklılığı olan Ahmed b. Hanbel tariki ile söz konusu hadîsin “Mezi Hakkında Bâb” isimli bâb ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Konuya dair Sehârenpûrî de değerlendirme yapmış, Muâz b. Cebel (r.a) rivâyetinin bâb ile uyumsuz olduğunu söylemiş ve hocası Muhammed Yahya'dan nakilde bulunarak hadîsten eşler arası sevişmenin caiz olacağı ve söz konusu sevişmenin sonucunda mezinin çıkacağını söyleyerek hayız halinde izin verilen

¹⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 31/348 (No. 19008).

ilişkinin meziye sebep olan ilişki olduğunu belirtmiştir. Bu değerlendirmeye hadîsin “Mezi Hakkında Bâb” ile münasip olduğunu ifade etmiştir.¹⁶³

Muâz b. Cebel (r.a) ve Abdullah b. Sa’d (r.a) hadîslerinin İbnu’l-Arabî rivâyetinde aktarılan “Kişiyi (Hayız Halinde Olan Eşiyle) Cima Dışında İzin Verilen Münasebetler” adlı bâb ile uyumlu oldukları söylenebilir. İlgili bâb *Menhel*’de İbnu’l-Arabî rivâyetine uygun olarak aktarılmış ve münasip olanın bu bâb olduğu söylenmiştir.¹⁶⁴ Bunun dışında Abdullah b. Sa’d (r.a) rivâyetinin ayrıca *Müsned*’deki tarikle “Mezi Hakkında Bâb” isimli bâb ile münasip olduğu ifade edilebilir.

2.1.3. İmamın Arkasında Kırâat

el-Lü’lû ve İbn Dâse rivâyetleri ile bâb-hadîs münasebetini ele aldığımız üçüncü ve dördüncü hadîs Ebû Dâvûd’un Ebû Hureyre ve İbn Ükeyme’den aktardığı hadîslerdir. İlgili hadîsler cemaatin imam arkasında kırâat etmesi hakkındadır. Burada hadîslerin hükme bakan yönü değil, bâbları ile olan uyumu değerlendirilecektir. Ebû Dâvûd’un Ebû Hureyre (r.a) ve İbn Ükeyme’den naklettiği iki rivâyet şunlardır:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْصَرَفَ مِنْ صَلَاةٍ جَهَرَ فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ فَقَالَ: "هَلْ قَرَأَ مَعِيَ أَحَدٌ مِنْكُمْ آتِفًا؟"، فَقَالَ رَجُلٌ: "نَعَمْ، يَا رَسُولَ اللَّهِ" قَالَ: "إِنِّي أَقُولُ مَا لِي أَنْزَعُ الْقُرْآنَ؟"، قَالَ: "فَأَنْتَهُي النَّاسَ عَنِ الْقِرَاءَةِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا جَهَرَ فِيهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْقِرَاءَةِ مِنَ الصَّلَوَاتِ حِينَ سَمِعُوا ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ."

Ebû Hureyre’den (r.a) rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a) sesli okuduğu bir namazdan sonra: “Az önce biriniz benimle beraber okudu mu?” buyurmuş. Bunun üzerine bir adam: “Evet, ey Allah’ın Rasûlü” diye cevap vermiş. Rasûlullah şöyle buyurmuş: “Ben de neden kiraatime karışılıyordu diyordum.” Râvî şöyle dedi: “Halk, Rasûlullah’tan (s.a) bunu duyunca bir daha Rasûlullah sesli okuduğu namazlarda onunla beraber okumayı bıraktılar.”¹⁶⁵

عَنْ الزُّهْرِيِّ، سَمِعْتُ ابْنَ أُكَيْمَةَ، يُحَدِّثُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ، قَالَ: "سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: "صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةً نَظُنُّ أَنَّهَا الصُّبْحُ بِمَعْنَاهُ إِلَى قَوْلِهِ: «مَا لِي أَنْزَعُ الْقُرْآنَ»."

¹⁶³ Sehârenpûrî, *Bezlu'l-mechûd*, 2/172.

¹⁶⁴ es-Sübkî, *Menhel*, 2/268.

¹⁶⁵ Ebû Dâvûd, “Salât”, 136/826, Bâbu men Raâ el-Kirâate izâ lem Yecheer.

Zührî'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Ben İbn Ükeyme'nin Said b. el-Museyyeb'e şöyle tahdîs ettiğini duydum: “Ebû Hureyre'yi (r.a) “Peygamber (s.a) bize Sabah namazı olduğunu zannettiğimiz bir namaz kıldırdı.” derken ve bir önceki hadîsin manasını “*neden kırâatime karışılıyor?*” sözüne kadar naklederken dinledim.”¹⁶⁶

Hadîsler “İmâm Sesli Okumadığı Zaman Kırâat Edilebileceğini Söyleyenlerin Delilleri” isimli bâbın altında geçmektedir. Ancak her iki hadîste Hz. Peygamber'in (s.a) kırâati sesli yaptığının ifade edilmesi bâb başlıklarıyla bütünlük arz etmediklerini düşündürmektedir.

Sehârenpûrî söz konusu bâbın “İmâmın Sesli Okuduğu Namazlarda Kırâati Terk Edenlerin Delilleri”, “İmâm Sesli Okuduğu Zaman Fâtihayı Okumayı Kerih Görenlerin Delilleri”¹⁶⁷, “İmâm Sesli Okumadığı Zaman Kırâat Edilebileceğini Söyleyenlerin Delilleri” şeklinde aktarıldığını söylemektedir:¹⁶⁸

Sehârenpûrî'nin sunduğu seçeneklere göre imamın sesli okuduğu namazlarda kırâatı terk edenlerin delilleri ile imam sesli okuduğu zaman Fâtihayı okumayı kerih görenlerin delilleri isimli bâb başlığı ile bâb-hadîs uyumu sağlanır. İmâm sesli okumadığı zaman kırâat edilebileceğini söyleyenlerin delilleri başlığı ile bâb-hadîs münasebeti yoktur.

Bâb-hadîs bütünlüğü İbn Dâse ve el-Lü'lû rivâyetleri ile de sağlanmaktadır. Zira ilgili rivâyetlerin bazı nüshalarında Ebû Hureyre (r.a) ve İbn Ükeyme rivâyetlerinin yukarıdaki bâblardan birinde değil, önceki bâb başlığın parçası oldukları beyan edilmektedir. “İmâm Sesli Okumadığı Zaman Kırâat Edilebileceğini Söyleyenlerin Delilleri” bâb başlığından bir önceki başlık ise “Namazda Kırâati Terk Eden Kimse” veya “Namazda Kırâatı Kim Terk Eder?” bâbıdır. Netice itibarıyla Ebû Hureyre (r.a) ve İbn Ükeyme hadîslerinin “Namazda Kırâati Terk Eden Kimse” bâbı ile münasip oldukları söylenebilir. Zira her iki rivâyette cehrî namazlarda kırâatin terk

¹⁶⁶ Ebû Dâvûd, “Salât”, 136/827, Bâbu men Raâ el-Kirâate izâ lem Yecher.

¹⁶⁷ Aynı değerlendirme için bk. Sübkî, *Menhel*, 5/261.

¹⁶⁸ Sehârenpûrî, *Bezlu'l-mechûd*, 4/248.

edildiği ifade edilmektedir. “Namazda Kırâati Terk Eden Kimse” veya “Namazda Kırâatı Kim Terk Eder?” başlığının rivâyet edildiği nüshalar şunlardır:

1. Paris Millî Kütüphanesi ن nüshası.
2. Medîne Mahmûdiyye Kütüphanesi د nüshası.¹⁶⁹

Yukarıda anlatılan hususun bir benzeri bir sonraki bâb başlığında aktarılan şu hadîslerde vuku bulmuştur:

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَرَأَ خَلْفَهُ سَبَّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى فَلَمَّا فَرَغَ، قَالَ "أَيُّكُمْ قَرَأَ؟"، قَالُوا: "رَجُلٌ"، قَالَ "قَدْ عَرَفْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجَنِيهَا."

İmran b. Husayn'den (r.a) nakledildiğine göre Peygamber (s.a) (cemaatle) öğle namazı kılarken, bir adam gelip arkasında “Yüce Rabbinin adını takdis (ve tenzih) ederek an” (el-A‘la sûresini) okumuş. Rasûlullah namazı bitirince: “Okuyan hanginizdi?” diye sormuş, (cemaat de): “Bir adam” diye cevap vermişler. Bunun üzerine Peygamber (s.a) de: “Gerçekten anladım ki biriniz bunu benim ağzımdan aldı” buyurmuş.¹⁷⁰

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمُ الظُّهْرَ فَلَمَّا انْقَلَبَ، قَالَ: "أَيُّكُمْ قَرَأَ بِسَبَّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى؟"، فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا، فَقَالَ: "عَلِمْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجَنِيهَا."

İmrân b. Husayn'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a) onlara öğle namazını kıldırması, (namazdan) çıkınca, “Sebbihisme Rabbike'l-A‘la (diye başlayan sûre)yi hanginiz okudu?” deyince bir zât “ben” cevabını vermiş. Bunun üzerine (Rasûlullah): “Gerçekten anladım ki, biriniz onu benim ağzımdan aldı” buyurmuştur.¹⁷¹

İmrân b. Husayn'dan (r.a) aktarılan rivâyetler, “İmâm Sessiz Okuduğu Zaman Kırâat Edilebileceğini Söyleyenlerin Delilleri” isimli bâbda zikredilmektedir. Rivâyetlerin içeriği ise cehri namazda cemaatın kırâat edemeyeceğini ifade etmektedir. Yukarıdaki rivâyetlerde olduğu gibi İmrân b. Husayn (r.a) rivâyetlerinin de “İmâm Sessiz Okuduğu Zaman Kırâat Edilemeyeceğini Söyleyenlerin Delilleri”

¹⁶⁹ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr ‘İmâdu’d-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 2/588.

¹⁷⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 137/828, Bâbu men Raâ el-Kirâate izâ lem Yecher.

¹⁷¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 137/829, Bâbu men Raâ el-Kirâate izâ lem Yecher.

bâbı altında aktarıldığı Sehârenpûrî tarafından söylenmektedir.¹⁷² Aynı zamanda şu rivâyet nüshalarına göre burada bir bâb başlık bulunmayıp hadîsler iki bâb öncesindeki “Namazda Kırâati Terk Eden Kimse/Namazda Kırâatı Kim Terk Eder?” isimli bâb altında zikredilmektedir:

1. Feyzullah Efendi ۶ nüshası.
2. Paris Millî Kütüphanesi ikinci ۷ nüsha.
3. Aynî'nin *Sünen* metninde.¹⁷³

Netice olarak İmrân b. Husayn'ın (r.a) rivâyetlerinin “İmâm Sessiz Okuduğu Zaman Kırâat Edilemeyeceğini Söyleyenlerin Delilleri” bâb başlığı ile münasip olduğu söylenebilir.

2.1.4. Eve Girerken Misvak Kullanmak

Sünen rivâyetleri vasıtasıyla bâb-hadîs bütünlüğünü incelemeye çalıştığımız diğer bir örnek Hz. Peygamber'in (s.a) misvak kullanımı hakkındaki rivâyetlerdir. İlgili rivâyetlerde Hz. Âişe (r.a) kendisine iletilen bir soruya cevap vermektedir. Söz konusu rivâyetler şunlardır:

عَنْ الْمِقْدَامِ بْنِ شُرَيْحٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "قُلْتُ لِعَائِشَةَ "بِأَيِّ شَيْءٍ كَانَ يَبْدَأُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَحَلَ بَيْتَهُ؟" قَالَتْ: "بِالسَّوَاكِ."

Mikdâm b. Şurayh'ten rivâyet edildiğine göre o babası Şureyh'in şöyle dediğini aktarmıştır: “Âişe’ye şöyle dedim: “Rasûlullah (s.a) evine girdiği zaman ilk iş olarak ne yapardı?” Âişe şöyle dedi: “Dişlerini misvaklardı.”¹⁷⁴

Mikdâm b. Şurayh'in babası Şureyh yoluyla Hz. Âişe'den (r.a) aktardığı hadîs “Başkasının Misvağını Kullanmak (Caiz mi?)” isimli bâbın altında zikredilmiştir. Mikdâm hadîsinden önce yine Hz. Âişe'den (r.a) şu hadîs aktarılmıştır:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَنُّْ وَعِنْدَهُ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ فَأُوجِيَ إِلَيْهِ فِي فَضْلِ السَّوَاكِ: "أَنْ كَبَّرَ." "أَعْطِيَ السَّوَاكَ أَكْبَرَهُمَا."

¹⁷² Sehârenpûrî, *Bezlu'l-mechûd*, 4/256.

¹⁷³ Ebû Dâvûd, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 2/590.

¹⁷⁴ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 26/51, Bâbun fi'r-Raculi Yestâku bi Sivâki Ğayrihi.

Hz. Âişe'den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a) yanında birisi diğerinden (yaşça) büyük iki kişi varken misvak kullanmıştı. Sonra ona, misvağın fazileti hakkında “misvağı büyüğe ver” diye vahyolundu.”¹⁷⁵

Hz. Âişe'den nakledilen ikinci rivâyetin zâhirinden bir kişinin başka bir kişinin misvağını kullanmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır. Hadîste doğrudan bâb başlığında ifade edilen hususuna işaret edilmesi bâb-hadîs bütünlüğünün var olduğunu göstermektedir. Ancak Mikdâm b. Şurayh'ın babası Şureyh yoluyla Hz. Âişe'den (r.a) aktardığı hadîste kişinin başkasının misvağını kullanmaya yönelik bir beyan bulunmamaktadır. Bu nedenle bâb-hadîs bütünlüğün ilk bakışta var olmadığı akla gelmektedir.

Öncelikle hadîsin *Sünen* rivâyetlerinde hangi bâb altında zikredildiğine değinelim. Hadîs Princeton (ABD) Üniversitesi Kütüphanesi ۱ nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Mustafa Efendi س nüshası, Ezher Kütüphanesi birinci ۶ nüshasında İstanbul Köprülü Kütüphanesi ح nüshası haşiyesi, İstanbul Köprülü Kütüphanesi ح nüshası haşiyesi, Dâru Kütübî'l-Mısriyye ٢ nüshası hâşiyesi ve Rusçuk'daki (Bulgaristan) ٣ nüshası hâşiyesinde “Başkasının Misvağını Kullanmak” bâbında geçmektedir. Diğer nüshalarda ise hadîs ilgili mahalde zikredilmemektedir. Dolayısıyla hadîsin bâb-hadîs bütünlüğünün yukarıdaki ismi geçen nüshalara göre sağlanmadığı, diğer adı geçmeyen nüshalara göre sağlandığı söylenebilir.

Sübkî de hadîsin “Gece Uyuyanın Misvak Kullanması”, “Başkasının Misvağını Kullanmak” ve “Bâb” şeklinde üç farklı bâb altında zikredildiğini söylemektedir. Biz “Gece Uyuyanın Misvak Kullanması” ve “Bâb” isimli bâbların *Sünen*'in hangi rivâyetinde geçtiğini tespit edemedik. Sübkî hadîsin değerlendirmesinin devamında hadîsin “Başkasının Misvağını Kullanmak” bâbı ile uyuşmadığını asıl bâb başlığının Nesâî'ye uygun olarak “Her An Misvaklanmak” veya “Eve Girildiğinde Misvaklanmak” olacağını ifade etmiştir.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 26/50, Bâbun fi'r-Raculi Yestâku bi Sivâki Ğayrihi.

¹⁷⁶ es-Sübkî, *Menhel*, 1/206.

Dolayısıyla hadîsin ilgili mahalde zikredilmediği bilgisinin esas alınması yahut Sübkî'nin ifade ettiği üzere “Her An Misvaklanmak” veya “Eve Girildiğinde Misvaklanmak” bâbı altına yerleştirilerek bâbı ile bütünlük arz ettiği söylenebilir.

2.1.5. Yaralının Teyemmüm Etmesi

Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde ele aldığı bir hadîs de teyemmüm ile ilgili olan Câbir b. Abdullah (r.a) hadîsidir. Söz konusu hadîste bir grup sahâbî sefere çıkmış aralarından biri yaralanmıştır. Yaralanan kimse arkadaşlarına teyemmüm konusunda bir fetva alıp alamayacağını sorup aldığı fetva neticesinde teyemmüm etmeyip başını yıkaması nedeniyle vefat etmiştir. Hadîsin bâb-hadîs bütünlüğü açısından ele alınması önem arz etmektedir. Zira bazı *Sünen* rivâyetlerinde aktarılan bâblara göre hadîsin bâbı ile uyumsuz olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu hadîs şudur:

عَنْ جَابِرٍ قَالَ: "خَرَجْنَا فِي سَفَرٍ فَأَصَابَ رَجُلًا مِّنَّا حَجْرٌ فَشَجَّهُ فِي رَأْسِهِ، ثُمَّ احْتَلَمَ فَسَأَلَ أَصْحَابَهُ فَقَالَ: "هَلْ تَجْنُونَ لِي رُخْصَةً فِي التَّيْمُمِ؟ فَقَالُوا: مَا نَجِدُ لَكَ رُخْصَةً وَأَنْتَ تَقْدِرُ عَلَى الْمَاءِ فَأَعْتَسَلَ فَمَاتَ، فَلَمَّا قِيمْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَ بِذَلِكَ فَقَالَ: "قَتَلُوهُ قَتَلَهُمُ اللَّهُ أَلَا سَأَلُوا إِذْ لَمْ يَعْلَمُوا فَاتِمًا شِفَاءَ الْعِيِّ السُّؤَالِ، إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيهِ أَنْ يَتَيَّمَّمَ وَيَعَصِرَ - أَوْ "يَعَصِبَ" شَكَّ مُوسَى - عَلَى جُرْحِهِ خُرْقَةً، ثُمَّ يَمْسَحَ عَلَيْهَا وَيَغْسِلَ سَائِرَ جَسَدِهِ."

Câbir b. Abdullah'dan (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Biz bir sefere çıkmıştık ve (o seferde) bizden bir adama taş değdi ve başını yardı. Sonra (başına taş degen kişi) ihtilâm oldu ve arkadaşlarına: “Benim (başındaki yara nedeniyle) teyemmüm etme hususunda bir ruhsat buluyor musunuz?” diye sordu. Bunun üzerine arkadaşları şöyle dedi: “Senin suyu kullanmaya gücün yetiyor dolayısıyla sana (teyemmüm için) bir ruhsat bulmuyoruz.” Başı yaralanan kişi yıkandı, akabinde de öldü. Peygamber’in (s.a) huzuruna geldiğimizde bu hâdise (kendisine) haber verildi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a): “Onu öldürdüler, Allâh da onları öldürsün. Bilmediklerini sorsalardı ya! Cehaletin ilacı ancak sormaktır. Onun teyemmüm etmesi, yarası üzerine bir bez sıkması veya bağlaması -Râvî Musa (hangi lafız olduğu hususunda) şüphe etti- sonra üzerine meshetmesi ve vücudunun geri kalan kısmını da yıkaması ona yeterdi.” buyurdu.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 125/336, Bâbu'l-Mecdûri Yeteyemmemu.

Hz. Câbir'den (r.a) aktarılan hadîs “Cilt Hastalığına Yakalananın Teyemmümü” adlı bâbda zikredilmiştir. Hadîste mevzu bahis olan sahâbînin yaralanması sonucunda teyemmüm etmek istediği, herhangi bir cilt hastalığına yakalanmadığı ifade edilmiştir. Azîmâbâdî bu nedenle hadîs ile “Cilt Hastalığına Yakalananın Teyemmümü” bâbı arasında münasebetin var olmadığını söylemiştir. Değerlendirmesinin devamında hadîsin bazı nüshalarda “Yaralananın Teyemmümü”, bazılarında ise “Özürlünün Teyemmümü” adlı bâbda zikredildiğini ifade etmiştir.¹⁷⁸

Azîmâbâdî'nin tespitinin tahkiki hadîsin İskenderiyye Millî Kütüphane ك nüshasına göre “Cilt Hastalığına Yakalananın Teyemmümü” adlı bâbda geçtiğini, İstanbul Köprülü Kütüphanesi ح nüshasına göre mevcut olmadığını göstermektedir.¹⁷⁹ Yine Azîmâbâdî'nin bahsettiği “Özürlünün Teyemmümü” ve “Yaralananın Teyemmümü” isimli bâbların hangi rivâyet ve nüshada geçtiğini tespit edemedik. Bununla birlikte Ebû Dâvûd'un “Cilt Hastalığına Yakalananın Teyemmümü” başlığını bir kısım talebelerine, “Yaralananın Teyemmümü” başlığını da diğer talebelerine aktardığını söylemek yanlış olmayabilir. Söz konusu ihtimale göre Ebû Dâvûd ilgili bâb başlıklarını hadîsin sonunda geçen “*Onun teyemmüm etmesi, yarasının üzerine bir bez sıkması veya bağlaması -Râvî Musa (hangi lafız olduğu hususunda) şüphe etti- sonra üzerine meshetmesi ve vücudunun geri kalan kısmını da yıkaması ona yeterdi.*” cümlesine göre belirlemiştir. Dolayısıyla Ebû Dâvûd göre kişiye cünüpken teyemmüm edip yarasının üzerine bez bağlayıp meshetmesini caiz kılan hususlar sırasıyla yaralanmak, cilt hastalığına yakalanmak veya özürlü olmak şeklindedir. Netice olarak ilgili bâbın zikredilen mahalde bulunmadığı farz edilerek yahut yukarıda aktarılan düşünce ve “Yaralananın Teyemmümü” başlığına göre hadîsin bâb ile bütünlük arz ettiği söylenebilir.

2.1.6. Eve Giriş ve Çıkış Sırasında Dua Etmek

Başlıkları ile uyumsuz görünen üç rivâyet de *Sünen*'in “Edeb” bölümünde geçmektedir. Rivâyetler Hz. Peygamber'in (s.a) kişinin eve giriş ve çıkışında

¹⁷⁸ Azîmâbâdî, *'Avnu'l-ma'bud*, 185.

¹⁷⁹ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr 'Îmâdu'd-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li'l-Îmâm Ebî Dâvûd*, 2/277.

okumasını tavsiye ettiği dualar hakkında olup “Kişi Evine Girdiği Zaman Okuyacağı Dualar” adlı bâbda aktarılmaktadır. Rivâyetler şöyledir:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ مَا خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَيْتِي قَطُّ إِلَّا رَفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أَضِلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أَظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ." "

Ümmü Seleme’den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasulullah (s.a) benim evimden çıktığında mutlaka göğe bakıp şu duayı okurdu: “*Allah’ım! Dalalete (sapıklığa) düşmekten veya başkalarını dalalete düşürmekten, hataya düşmekten veya başkasını hataya düşürmekten, zulmetmekten veya zulme uğramaktan, cahillik etmekten ve bana cahilce muamele edilmesinden sana sığınırım.*”¹⁸⁰

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ مِنْ بَيْتِهِ فَقَالَ بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ." قَالَ: "يُقَالُ جَبْنٌ هُدَيْتَ وَكُفَيْتَ وَوُقَيْتَ فَتَنَحَّى لَهُ الشَّيَاطِينُ فَيَقُولُ لَهُ شَيْطَانٌ آخَرَ كَيْفَ لَكَ بِرَجُلٍ قَدْ هُدِيَ وَكُفِيَ وَوُقِيَ." "

Enes b. Mâlik’ten rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: “*Bir adam evinden çıkınca “Bismillah, Allah’a tevekkül ettim, güç ve kuvvet sadece Allah’tandır” derse, ona “Sen doğru yola iletildin, (şerlere karşı koymakta) yeterli hale getirildin ve korundun.” Denir, şeytanlar ondan uzaklaşır ve diğer bir şeytan ona: “Sen doğru yola iletilen, (şerlere karşı koymakta) yeterli hale getirilen ve korunan bir kimseye nasıl ilişebilirsin?” der.*”¹⁸¹

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا وَلَجَ الرَّجُلُ فِي بَيْتِهِ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلَجِ وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ بِسْمِ اللَّهِ وَلَجْنَا وَبِسْمِ اللَّهِ خَرَجْنَا وَعَلَى اللَّهِ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا ثُمَّ لَيْسَ عَلَيْنَا مِنْهُ شَيْءٌ." "

Ebu Malik el-Eşarî’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “*Kişi evine girdiği zaman: “Allah’ım! Senden giriş ve çıkışın en hayırlısını istiyorum. Allah’ın adıyla girdik ve Allah’ın adıyla çıktık. Rabbimiz olan Allah’a dayandık.” desin, sonra ailesine selam versin.*”¹⁸²

Ümmü Seleme, Enes b. Mâlik ve Ebu Malik el-Eşarî (r.a) rivâyetleri *Sünen* râvîleri tarafından muhtelif bâblar altında zikredilmiştir. Birinci bâblandırma “Kişi Evine Girdiği Zaman Okuyacağı Dualar” şeklindedir. Söz konusu bâba göre Ümmü

¹⁸⁰ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 111/5094-5096, Bâbu mâ Yegûlu’r-Raculu izâ Dehale Beytehu.

¹⁸¹ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 111/5095, Bâbu mâ Yegûlu’r-Raculu izâ Dehale Beytehu.

¹⁸² Ebû Dâvûd, “Edeb”, 111/5096, Bâbu mâ Yegûlu’r-Raculu izâ Dehale Beytehu.

Seleme ve Enes b. Mâlik (r.a) rivâyetlerinin evden çıkarken yapılan dualar hakkında olmaları nedeniyle bâbları ile uyumsuz görünmektedir. Diğer ismi “Kişi Evinden Çıktığı Zaman Ne Söyler” şeklindedir.¹⁸³ Enes b. Mâlik ve Ümmü Seleme (r.a) rivâyetleri “Kişi Evinden Çıktığı Zaman Ne Söyler” bâbı ile münasip olsa da Ebu Malik el-Eşârî (r.a) rivâyeti münasip görünmemektedir. Ancak Ezher Kütüphanesi birinci • nüshasında Enes b. Mâlik (r.a) rivâyetinden sonra ve dolayısıyla Ebu Malik el-Eşârî (r.a) rivâyetinden önce bir bâb daha mevcuttur.¹⁸⁴ Söz konusu bâb ilgili nüshada “Kişi Evine Girdiği Zaman Okuyacağı Dualar” isimindedir. Aynı nüshada Ümmü Seleme ve Enes b. Mâlik (r.a) rivâyetleri “Kişi Evinden Çıktığı Zaman Ne Söyler” isimli bâbda aktarılmaktadır. Dolayısıyla Ezher Kütüphanesi birinci • nüshanın esas alınmasıyla üç hadîsin zikredildikleri bâb ile uyumlu oldukları söylenebilir.

İkinci bölümün ilk alt başlığında uyumsuz görünen rivâyetler *Sünen* rivâyetlerine göre ele alınmıştır. Uyumsuz görünen rivâyetlerin farklı isim ve yerlerde zikredilip edilmedikleri incelendikten sonra hangi rivâyet nüshasına göre bâb bütünlüğünün sağlandığı ifade edilmiştir.

Anlaşıldığı kadarıyla bazı hadîsler bir rivâyete göre bâbı ile uyumsuz olurken diğer bir rivâyete göre bâbı ile bütünlük arz etmektedir. Söz konusu farkın neden kaynaklandığı ve hangi rivâyetin en sağlam rivâyet olduğunu tespit etmek önemli olmakla birlikte tüm nüshaların değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu çalışmada yardımcı kaynaklardan istifade edilerek uyumsuz olduğu düşünülen hadîslerin hangi bâblar altında zikredildiği bildirilip yine hangi bâb ile bütünlük arz ettikleri anlatılmaya çalışılmıştır.

2.2. HADİSLERİN ÖNCE VE SONRASINA GÖRE BÂB-HADİS BÜTÜNLÜĞÜ

Bu başlıkta *Sünen*'de uyumsuz görünen rivâyetler öncesi ve sonrasında zikredilen hadîsler göz önünde bulundurularak ele alınacaktır. Söz konusu işlem *Sünen* şerhlerinden esinlenerek yapılmıştır. Nitekim ilgili şerhlerde uyumsuz gibi görünen rivâyetlerden bazılarının önce yahut sonralarında aktarılan hadîslerin bir parçası

¹⁸³ Ebû Dâvûd, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 7/493.

¹⁸⁴ Ebû Dâvûd, *es-Sünen li'l-İmâm Ebî Dâvûd*, 7/494.

olduğu ve dolayısıyla bâbları ile bütünlük arz ettiği söylenmiştir. Bu hadîslerin dışında Ebû Dâvûd'un kısaltarak aktardığı ve ancak uzun haliyle bâbı ile münasip olan rivâyetler de vardır. Hadîsler şunlardır:

2.2.1. Özür Nedeniyle Kırâatı Bırakma

Uyumsuz görünen rivâyetler arasında önce ve sonrası yahut kısaltılmamış rivâyete göre uyumu sağlanan rivâyetler ibadetle alakalı konular hakkındadır. Söz konusu rivâyetlerin birincisinde Hz. Peygamber'in (s.a) namaz esnasında öksürmesi ve kıraati bırakmasından bahsedilmektedir. Hadîs Abdullah b. Sâib'den (r.a) nakledilmektedir.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ، قَالَ: "صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّبْحَ بِمَكَّةَ فَاسْتَفْتَحَ سُورَةَ الْمُؤْمِنِينَ، حَتَّى إِذَا جَاءَ نِكْرُ مُوسَى وَهَارُونَ، أَوْ نِكْرُ مُوسَى وَعِيسَى، ابْنُ عَبَّادٍ يَشْكُ، أَوْ اخْتَلَفُوا، أَخَذَتِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَعْلَةً، فَحَنَفَ فَرَكَعَ وَعَبَدُ اللَّهِ بْنُ السَّائِبِ حَاضِرٌ لِذَلِكَ."

Abdullah b. Sâib'den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a) bize Mekke’de sabah namazını kıldırdı ve Müminûn sûresiyle başladı, Mûsâ ve Hârûn’un zikri başlayınca yahut Mûsâ ve İsâ’nın zikri, -İbn Abbâd (hangisi olduğunda) şüphe ediyor veya şüphe edenin o (İbn Abbâd) olup olmadığında ihtilaf ettiler- Nebî’yi (s.a) bir öksürük tuttu, kırâatı bıraktı ve rukua gitti. Abdullah b. Sâib de oradaydı.”¹⁸⁵

Abdullah b. Sâib (r.a) rivayeti “Nalinle Namaz Kılmak” adlı bâbın altında zikredilmektedir. Hadîsin metninde nalin hakkında bir hususa değinilmemesi bâb ve hadîs arasında bir uyumsuzluğunun var olduğunu düşündürmektedir. Çalışmanın diğer hadîslerinde olduğu gibi Abdullah b. Sâib (r.a) rivayeti de bâbın diğer hadîsleri sayesinde bâbı ile bütünlük arz edebilmektedir.

Aynı bâbda zikredilen bir önceki rivâyet¹⁸⁶ Abdullah b. Sâib (r.a) rivayetinin neden zikredildiğine dair ipuçları vermektedir. Söz konusu rivâyet şudur:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي يَوْمَ الْفَتْحِ وَوَضَعَ نَعْلَيْهِ عَنْ يَسَارِهِ."

¹⁸⁵ Ebû Dâvûd, “Salât”, 89/649, Bâbu’s-Salâti fi’n-Na’li.

¹⁸⁶ Ebû Dâvûd, “Salât”, 89/648, Bâbu’s-Salâti fi’n-Na’li.

Bu rivâyet de Abdullah b. Sâib (r.a) tarafından rivâyet edilmiş ve Hz. Peygamber'in (s.a) Mekke'nin Fethi'nde nalinlerini soluna koyup namaz kıldığı haber verilmiştir. Her iki rivâyetin aynı sahâbîden nakledilmesi ya Hz. Peygamber'in (s.a) birincisinde nalinle, ikincisinde nalinsiz olmak üzere iki kez namaz kıldığını yahut iki rivâyetin farklı zamanlarda rivâyet edildiğini düşündürmektedir. Birinci, yani birincisinde nalinle ikincisinde nalinsiz olmak üzere iki defa namaz kıldığı ihtimalin doğru olmayacağını bâbın diğer bir hadîsi göstermektedir.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: "بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ إِذْ خَلَعَ نَعْلَيْهِ فَوَضَعَهُمَا عَنْ يَسَارِهِ فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ الْقَوْمُ أَلْقَوْا نِعَالَهُمْ فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ قَالَ: "مَا حَمَلَكُمْ عَلَى إِقَاتِكُمْ نِعَالَكُمْ." قَالُوا: "رَأَيْنَاكَ أَلْقَيْتَ نَعْلَيْكَ فَأَلْقَيْنَا نِعَالَنَا." فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ جِبْرِيْلَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آتَانِي فَأَخْبِرَنِي أَنَّ فِيهِمَا قَنَرًا." وَقَالَ: "إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَلْيَنْظُرْ فَإِنْ رَأَى فِي نَعْلَيْهِ قَنَرًا أَوْ أَدَى فَلْيَمْسَحْهُ وَلْيُصَلِّ فِيهِمَا."

Ebû Said el-Hudrî'den (r.a) nakledildiğine göre o şöyle demiştir:

"Rasûlullah (s.a) ashâbına namaz kıldırırken nalinlerini çıkardı ve sol tarafına koydu. Bunu gören cemaat de ayakkabılarını çıkardı. Rasûlullah (s.a) namazı bitirince: "Nalinlerinizi niçin çıkardınız?" diye sordu. Ashâb da: "Senin çıkardığını gördük, biz de çıkardık", dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): "*Bana Cebrail (s.a) gelip nalinlerimde pislik olduğunu haber verdi.*" dedi. Ve şöyle dedi: "*Sizden bir kimse mescide geldiği zaman, baksın, terliğinde pislik varsa silsin ve onlarla namaz kılsın*" buyurdu.¹⁸⁷

Ebû Said el-Hudrî tarafından aktarılan rivâyette Hz. Peygamber'in (s.a) nalinlerini necâset nedeniyle çıkardığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla birinci namazda nalinli ikincisinde nalinsiz kıldığı ihtimalinin bulunmadığı söylenebilir. Netice itibarıyla muhtemelen Abdullah b. Sâib'in (r.a) hadîsi iki kez aktarmış ve birincisinde nalinlere değinip diğerinde değinmemiş olabilir. Zira ilk rivâyette genel itibarıyla sadece namazın nalinsiz kılındığı ve akabinde zikredilen rivâyette namazın keyfiyeti beyan edilmektedir.

¹⁸⁷ Ebû Dâvûd, "Salât", 89/650, Bâbu's-Salâti fi'n-Na'li.

Sübkî, Sehârenpûrî ve Azîmâbâdî ilgili hadîslerin tek bir parça olduklarını söylemektedirler.¹⁸⁸ Ancak hadîslerin isnadı farklı bir hususu göstermektedir. Hadîslerin isnadı şu şekildedir:

1. Hadîs

Hz. Peygamber → Abdullah b. Sâib → İbn Süfyân → Muhammed b. Abbâd b. Cafer → İbn Cüreyc → Yahya → Müsedded → Ebû Dâvûd

2. Hadis

Hz. Peygamber → Abdullah b. Sâib → Abdullah b. Amr → Abdullah b. el-Museyyeb el-Âbidî → Ebû Seleme b. Süfyân → Muhammed b. Abbâd b. Cafer → İbn Cüreyc → Ebû Âsım → Abdurrezzak → Hasan b. Ali → Ebû Dâvûd

İsnatlar, hadîslerin neden birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Nitekim birinci isnatta hadîsi Abdullah b. Sâib'den (r.a) İbn Süfyân alırken, ikinci isnatta Abdullah b. Amr almıştır. Daha sonrasında Muhammed b. Abbâd b. Cafer'e kadar isnat değişip İbn Cüreyc itibariyle yine farklılaşmıştır. Netice itibarıyla Sehârenpûrî ve Azîmâbâdî'nin rivâyetlerin bir parça olduğuna dair değerlendirmesinin manaları itibariyle olduğu söylenebilir. Nitekim her iki rivâyet birbirinden farklı bir isnada sahiptir. Konunun Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ile açığa kavuşmaktadır. *Müsned*'de Abdullah b. Sâib (r.a) tarafından aynı konuya dair altı rivâyet bulunmaktadır.¹⁸⁹ Söz konusu rivâyetler arasında şu ikisi önem arz etmektedir:

عن عبد الله بن السائب: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى يَوْمَ الْفَتْحِ، فَوَضَعَ نَعْلَيْهِ عَن يَسَارِهِ." قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: "سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ أَبِي ثَلَاثَ مَرَّاتٍ."

Abdullah b. Sâib'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a) Mekke'nin Fethinde namaz kıldı ve nalinlerini sol tarafına koydu." Abdullah b. Sâib şöyle dedi: "Bu hadîsi babamdan üç kez işittim."

Bu rivâyette Abdullah b. Sâib aynı hadîsi babasından üç defa dinlediğini aktarmaktadır. Dolayısıyla yukarıda ifade edildiği üzere her iki hadîs birbirinden farklı

¹⁸⁸ es-Sübkî, *Menhel*, 5/40; Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 3/595-596; Azîmâbâdî, *'Avnu'l-ma'bud*, 317.

¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 24/113-121.

görülmektedir. Sehârenpûrî ve Azîmâbâdî'nin tek olduğunu kastettikleri rivâyet muhtemelen şudur:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ، قَالَ: "حَضَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَصَلَّى فِي قُبْلِ الْكَعْبَةِ، فَخَلَعَ نَعْلَيْهِ، فَوَضَعَهُمَا عَنْ يَسَارِهِ، ثُمَّ اسْتَفْتَحَ سُورَةَ الْمُؤْمِنِينَ، فَلَمَّا جَاءَ نِكْرُ عَيْسَى أَوْ مُوسَى أَخَذْتُهُ سَعْلَةً فَرَكَعْتُ."

Abdullah b. Sâib'den (r.a) rivâyet edilen hadîste hem nalinlerin çıkarıldığı hem hangi sûrelerin okunduğu aktarılmaktadır. Söz konusu tarikte her iki hususun beyan edilmesi, *Sünen*'deki iki rivâyetin de mana itibarı ile bir parça olduğunu göstermektedir ve bu şekilde hadîsi-bâb münasebeti sağlanmaktadır. Ebû Dâvûd uyumsuz gibi görünen rivâyeti muhtemelen Hz. Peygamber'in (s.a) hangi sûreyi okuduğu ve namazı nasıl kıldığı bilgisine yer verildiği için aktarmıştır. Netice itibarıyla söz konusu hadîs vesilesiyle *Sünen*'in okunması esnasında öncesinin ve hatta başka eserlerin göz önünde bulundurulması gerektiği anlaşılmıştır.

2.2.2. Namazda Elleri Kaldırma

Sünen'de bâbı ile uyumsuz gibi görünen diğer bir rivâyet mezhepler arasında ihtilaflara medar olmuş ve literatüre “raf‘u’l-yedeyn” olarak geçmiş namazlarda ellerin kaldırılması hakkındadır. Rivâyet Vâil b. Hucr'den (r.a) aktarılmaktadır. Vâil b. Hucr rivâyeti mezhepler arasındaki ihtilaflar cihetiyle değil bâb-hadîs bütünlüğü açısından incelenmeye çalışılacaktır.

عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ: "أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الشِّتَاءِ فَرَأَيْتُ أَصْحَابَهُ يَرْفَعُونَ أَيْدِيَهُمْ فِي ثِيَابِهِمْ فِي الصَّلَاةِ."

Vâil b. Hucr'dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Ben Nebî’ye (s.a) kışın gittim ve namazda ashâbının ellerini elbiselerinin içinde kaldırdıklarını gördüm.”¹⁹⁰

“Namaza Başlamak” adlı bâbda geçen hadîste namaza başlamakla ilgili bir şey zikredilmemiştir. Diğer örneklerde olduğu gibi burada namaza başlamakla ilgili bir hususun aktarılmaması bâb-hadîs bütünlüğünün var olmadığını düşündürmüştür. Ancak bir önceki “Elleri Kaldırma” bâbda bâbın ismine mutabık rivâyetler mevcuttur.

¹⁹⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 117/769, Bâbu İftitâhi’-s Salât.

İlgili rivâyetler arasında son hadîs aynı sahâbîden yani Vâil b. Hucr'den (r.a) rivâyet edildiği için bâb-hadîs bütünlüğü açısından önemlidir.

عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ افْتَتَحَ الصَّلَاةَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَيْثَ أُنِّيهِ، قَالَ: ثُمَّ أُنِّيَهُمْ فَرَأَيْتُهُمْ يَرْفَعُونَ أَيْدِيَهُمْ إِلَى صُورِهِمْ فِي افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ، وَعَلَيْهِمْ بَرَأْسُ وَأَكْسِيَّةٌ."

Vâil b. Hucr'den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Ben Nebî’yi (s.a) namaza başladığında ellerini iki kulağının hizasına kaldırdığını gördüm.” (Vâil b. Hucr) şöyle dedi: “Sonra onların yanına gittim ve namazın başlangıcında ellerini göğüs hizasına doğru kaldırdıklarını gördüm ve üzerlerinde kapşonlu elbise ve kaban vardı.”¹⁹¹

Sehârenpûrî'nin ifade ettiğine göre Vâil b. Hucr'den (r.a) rivâyet edilen hadîsler birbiriyle bağlantılıdır. Dolayısıyla “Namazı Başlamak” bâbında zikredilen Vâil b. Hucr rivâyeti bir önceki bâbın son rivâyetine hamledilir. Ebû Dâvûd’un namazı başlatmaktan “Namazın Başlangıcında Elleri Kaldırmayı” kastettiğini söyleyen Sehârenpûrî “Hadîste ellerin namazın başlangıcında tekbir için kaldırıldığı aktarılmamakla birlikte hadîsin sonundaki “namazda ashâbının ellerini elbiselerinin içinde kaldırdıklarını gördüm” ifadesi, iftitâhı da kapsar. İlgili ifadenin iftitâhı kapsaması nedeniyle hadîs-bâb bütünlüğünü sağlar mahiyettedir.”¹⁹² demiştir. Sehârenpûrî'nin değerlendirmesi ile bâb ve hadîs arasında münasebetin sağlandığı söylenebilir. Ancak bağlantılı oldukları halde neden ayrı bâbda zikredildikleri sorusu akla gelmektedir. Akla gelen bu düşüncelere Sehârenpûrî'nin ifadeleri ile cevap verilebilir. Buna göre ilgili hadîsin sonunda ellerin kaldırıldığı iftitâh tekbirini de kapsar mahiyettedir ve böylece bâb-hadîs bütünlüğü tesis edilir. Diğer bir çözüm *Sünen* rivâyet nüshaları ile mümkündür. Hadîs üç nüshada ilgili bâbın var olmadığı aktarılmaktadır. Söz konusu nüshalar şunlardır:

1. Princeton (ABD) Üniversitesi Kütüphanesi ۱ nüshası.
2. Süleymaniye Kütüphanesi Mustafa Efendi س nüshası.

¹⁹¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 116/728, Raf ‘u’l-Yedeyn.

¹⁹² Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd*, 4/61; aynı minvalde yapılan bir beyan için bk. es-Sübkî, *Menhel*, 5/131; bir benzeri için bk. Ayşegül Eroğlu, *İbnü’l-Müneyyir’in (Ö. 683/1284) hadis ilmindeki yeri*, 68-69.

3. Ezher Kütüphanesi birinci nüsha.

Yukarıda zikredilen üç nüshada Vâil b. Hucr tarafından “Namazı Başlatmak” adlı bâbda aktarılan hadîs “Elleri Kaldırma” bâbında geçmektedir. Bu bâblandırmaya göre de bâb-hadîs bütünlüğünün sağlandığı söylenebilir. Netice itibarıyla bâb altına yerleştirilen hadîslerde hem öncesi hem sonrasında zikredilen rivâyetlerin hem de bazı durumlarda ayrıca rivâyet nüshalarının da göz önünde bulundurulması gerektiği söylenebilir. Başka bir ifadeyle, bir hadîsin, altında zikredildiği bâb ile münasip olup olmadığı tek bir unsura bağlı olmadığı ifade edilebilir.

Vâil b. Hucr rivâyetinde olduğu gibi Hz. Âişe ve Ebû Musa el-Eş‘ârî (r.a) rivâyetlerinde de bâb başlığının bazı nüshalara göre ilgili yerde bulunmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu hadîsler şunlardır:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قُلْتُ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي لَأَعْلَمُ أَشَدَّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ." قَالَ: "آيَةُ آيَةِ يَا عَائِشَةُ؟"، قَالَتْ: "قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: {مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ} [النساء: ١٢٣]، قَالَ: "أَمَا عَلِمْتَ يَا عَائِشَةُ، أَنَّ الْمُؤْمِنَ تُصِيبُهُ النَّكْبَةُ، أَوْ الشُّوْكَةُ فَيُكَافَأُ بِأَسْوَرِ عَمَلِهِ وَمَنْ حُوسِبَ عُذْبٌ" قَالَتْ: "أَلَيْسَ اللَّهُ يَقُولُ: {فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا} [الانشقاق: ٨]، قَالَ: "ذَاكُمُ الْعَرَضُ، يَا عَائِشَةُ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ عُذْبٌ."

Hz. Âişe’den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Ben “Ey Allah’ın Rasûlü, ben Kur’an’da en ağır olan âyeti biliyorum” dedim. Rasûlullah: “O hangi âyettir ey Âişe” diye sordu. Âişe de: “Yüce Allah’ın “Kötülük yapan cezasını çeker.” sözüdür.” dedi. Rasûlullah: “Ey Âişe! Bir mü’mine bir musibet yahut da bir diken isabet ederse onun amellerinin en kötüsüne karşılık olur. Hesaba çekilen kimse ise azab görür.” buyurdu. Âişe: “Allâh “O kolay bir hesaba çekilecek.” buyurmuyor mu?” diye sordu. Rasûlullah da: “O amellerin arz edilmesidir. Ey Âişe! İnceden inceye hesaba çekilen kimse azaba uğratılır.” buyurdu.”¹⁹³

Hadîs “Kadınların Hasta Ziyaretinde Bulunması” isimli bâbda geçmektedir. Ancak Sehârenpûrî’nin ifade ettiği üzere ilgili bâbın zikredildiği mahalde, Mısır nüshasında herhangi bir bâb bulunmamaktadır.¹⁹⁴ Dolayısıyla hadîs ilgili nüshaya göre “Kitâbu’l-Cenâiz’in” “Günahlara Keffâret Olan Hastalıklar” adlı ilk bâbı altında yer

¹⁹³ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 3/3093, Bâbu İ‘âdeti’n-Nisâ.

¹⁹⁴ Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd*, 10/347.

almıştır. Söz konusu nüshadaki bâb başlığı ile hadîs ile bâb arasında münasebetin sağlandığı söylenebilir. Nitekim rivâyet içerisinde müminin günahlarına keffâret olan hususlara değinilmiştir.¹⁹⁵ Sübkî de nüshalara değinmeden ilgili hadîsin “Günahlara Keffâret Olan Hastalıklar” isimli bâba uygun olduğunu söylemiştir.¹⁹⁶

Ebû Musa el-Eş‘ârî rivâyeti ise şudur:

عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَطْعَمُوا الْجَائِعَ، وَعَوَّلُوا الْمَرِيضَ، وَفُكُّوا الْعَانِي.""

Ebû Musa el-Eş‘ari’den demiştir ki: Rasûlullah (s.a) (şöyle) buyurdu: “Açı doyurunuz, hastayı ziyaret ediniz, esiri hürriyetine kavuşturunuz.”¹⁹⁷

Ebû Mûsâ el-Eş‘ari’nin (r.a) rivâyet ettiği hadîs, şu nüshalara göre “Ziyaret Sırasında Hastaya Şifa Bulması İçin Dua Etmek” adlı bâba yerleştirilmiştir:

1. Princeton (ABD) Üniversitesi Kütüphanesi ر nüshası.
2. Süleymaniye Kütüphanesi Mustafa Efendi س nüshası.
3. Ezher Kütüphanesi birinci • nüshası.
4. Ezher Kütüphanesi ikinci ني nüshası.¹⁹⁸

Hadîsin yukarıda aktarılan nüshalara göre ilgili mahalde bulunmaması ve yalnızca bâb ile doğrudan mutabık olan Sad b. Ebî Vakkâs (r.a) rivâyetinin zikredilmesi bâb-hadîs bütünlüğünün var olduğunu gösterir mahiyettedir. Netice itibarıyla Vâil b. Hücr, Hz. Âişe ve Ebû Mûsâ el-Eşari’nin (r.a) rivâyetlerinin bazı nüshaların bâb başlığı ile mutabık olmadıkları anlaşılmaktadır. Ancak yapılan tahliller sonucunda ilgili hadîslerin ya başka bâb altında buldukları yahut da hiç bulunmadıkları görünmektedir. Bu hususun nüshaların tahlilinin önemini tekrar ortaya koyduğunu söylenebilir.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Sehârenpûri’nin ifade ettiği nüshalar için bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen li’l-İmâm Ebî Dâvûd*, 5/240-241.

¹⁹⁶ es-Sübkî, *Menhel*, 8/221.

¹⁹⁷ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 11/3105, Bâbu’Duâi li’l-Merîdi bi’ş-Şifâi ‘inde’l-İ‘âdeti.

¹⁹⁸ Ebû Turâb Âdil b. Muhammed ve Ebû Amr ‘Îmâdu’d-Dîn b. Abbâs, *es-Sünen li’l-İmâm Ebî Dâvûd*, 5/247.

¹⁹⁹ Aynı minvalde olan rivâyetler için bk. Ebû Dâvûd, “Diyât”, 6/4512, “Buyû”, 78/3527, “Ekdiye”, 7/3587.

2.2.3. Duhâ Namazı

Sünen'in bâb-hadîs bütünlüğü açısından değerlendirilmesinde önem arz eden bir örnek duhâ namazı ile ilgilidir. Nitekim çalışmanın diğer örneklerinde bir önce yahut bir sonrası hadîsler sayesinde bâb-hadîs uyumu sağlanabilirken duhâ namazı rivâyetinde *Sünen*'in tüm hadîsleri göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Söz konusu rivâyet Namaz bölümünün Duhâ namazı bâbında geçip Ebû Umâme'den (r.a) rivâyet edilmektedir.

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "صَلَاةٌ فِي إِثْرِ صَلَاةٍ لَا لَعْوُ بَيْنَهُمَا كِتَابٌ فِي عِلِّيِّينَ."

Ebû Umâme'den (r.a) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “Bir namaz sonrasında aralarında boş sözlerin bulunmadığı namaz, ‘illiyyîne yazılmaktadır.”²⁰⁰

Ebû Umâme'den (r.a) rivâyet edilen hadîs “Duhâ (Kuşluk) Namazı Bâbı” isimli bâbda aktarılmıştır. Hadîsin lafızlarından yola çıkılarak bâb-hadîs münasebetinin sağlanması mümkün görünmemektedir. Zira rivâyette duhâ namazı hakkında bir bilgi yoktur. Hadîsin önce ve sonrası da bir ipucu vermemektedir. Ancak Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i²⁰¹ ve Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inin 251 bâb öncesinde²⁰² ilgili rivâyetin mutavvel yani bütünüyle zikredildiği tespit edilmiştir.

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ مَشَى إِلَى صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ وَهُوَ مُتَطَهَّرٌ كَانَ لَهُ كَأَجْرِ الْحَاجِّ الْمُحْرِمِ، وَمَنْ مَشَى إِلَى سُبْحَةِ الضُّحَى كَانَ لَهُ كَأَجْرِ الْمُعْتَمِرِ، وَصَلَاةٌ عَلَى إِثْرِ صَلَاةٍ لَا لَعْوُ بَيْنَهُمَا كِتَابٌ فِي عِلِّيِّينَ " وَقَالَ أَبُو أُمَامَةَ: "الْعُتُوُّ وَالرَّوَاخُ إِلَى هَذِهِ الْمَسَاجِدِ مِنَ الْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ."

Ebû Umâme'den (r.a) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “Kim abdestli olup bir farz namazına yürürse ihramlı bir hacı gibi sevap kazanır, Duhâ Namazına yürüyen umre yapan kimse gibi sevap alır ve bir namaz sonrasında aralarında boş sözlerin bulunmadığı namaz ‘illiyyîne yazılmaktadır.” Ebû

²⁰⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 300/1288, Bâbu Salâti'd-Duhâ.

²⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/640 (No. 22304).

²⁰² Ebû Dâvûd, “Salât”, 49/558, Bâbu Fadli'l-Meşyi ile's-Salâti; bir benzeri için bk. Enes Kaynar, *Buhârî'nin Bab Başlıklarıyla İlgili Çalışmalar ve Bab Başlıklarındaki Kendi İfadelerinin Değerlendirilmesi*, s. 86-87.

Umâme (r.a) dedi ki: “Bu mescitlere gidip gelmek Allah yolunda cihadın bir parçasıdır.”²⁰³

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ مُنْطَهَرًا إِلَى صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ فَأَجْرُهُ كَأَجْرِ الْحَاجِّ الْمُحْرِمِ، وَمَنْ خَرَجَ إِلَى تَسْبِيحِ الضُّحَى لَا يَنْصِبُهُ إِلَّا لِإِيَّاهُ فَأَجْرُهُ كَأَجْرِ الْمُعْتَمِرِ، وَصَلَاةٌ عَلَى إِثْرِ صَلَاةٍ لَا لُغْوَ بَيْنَهُمَا كِتَابٌ فِي عَلَيِّينَ."

Ebû Umâme'den (r.a) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “Kim evinden abdestli olup bir farz namazına giderse ecri ihramlı bir hacının ecri gibi olur ve kim Duhâ Namazına sadece Duhâ Namazı için çıkarsa ecri umre yapanın ecri gibi olur ve bir namaz sonrasında aralarında boş sözlerin bulunmadığı namaz ‘illiyyîne yazılmaktadır.’²⁰⁴

Ahmed b. Hanbel ile Ebû Dâvûd’un aktardıkları rivâyetler lafızları bakımından birbirine yakındır. Her iki rivâyette Duhâ namazına giden kimselerin ecri beyan edildikten sonra örneklendirilen rivâyetteki “Bir namaz sonrasında aralarında boş sözlerin bulunmadığı namaz, ‘illiyyîne yazılmaktadır’” kısmı mevcuttur. İlgili kısım öncesinde Duhâ namazının zikredilmesinden Ebû Dâvûd’un “aralarında boş sözlerin bulunmadığı namazdan” Duhâ Namazını anladığı sonucuna varılabilir ki böylece bâb-hadîs bütünlüğü sağlanmış olur. Sübkî, Ebû Dâvûd’un ilgili hadîsin sadece bir parçasını alıp başını almadığını ifade ederek başını zikretmesinin daha uygun olacağını söylemiştir.²⁰⁵ Diğer bir ihtimale göre hadîs peş peşe kılınacak namazların hangileri olduğunun beyanı için zikredilmiştir. Söz konusu ihtimale göre peş peşe kılınacak namazlar ya Sabah ve Duhâ yahut Duhâ ve Öğle namazlarıdır. Ancak “Bir namaz sonrasında aralarında boş sözlerin bulunmadığı namaz, ‘illiyyîne yazılmaktadır.’²⁰⁶ hadîsinden önce zikredilen hadîsten²⁰⁷ peş peşe kılınan ama aralarında boş sözlerin olmadığı namazlar Duhâ ve Öğle namazı değil, Sabah ve Duhâ namazı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim söz konusu rivâyette Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: “Kim sabah namazını bitirdiğinde namazı kıldığı yerde ancak hayır

²⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/640 (No. 22304).

²⁰⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 49/558, Bâbu Fadli'l-Meşyi ile's-Salâti.

²⁰⁵ es-Sübkî, *Menhel*, 7/191.

²⁰⁶ Ebû Dâvûd, “Salât”, 300/1288, Bâbu Salâti'd-Duhâ.

²⁰⁷ Ebû Dâvûd, “Salât”, 300/1287, Bâbu Salâti'd-Duhâ.

konuşarak iki rekat Duhâ namazını kılana kadar beklerse, hataları -denizin köpüklerinden fazla bile olsa- affedilir.” Ebû Dâvûd’un “Bir namaz sonrasında aralarında boş sözlerin bulunmadığı namaz, ‘illiyyîne yazılmaktır.” hadîsini ‘illiyyîne yazılmak için Duhâ namazının kılınması gerektiğini ve Duhâ namazının faziletini beyan etmek için naklettiği sonucuna varılabilir ve böylece bâb-hadîs bütünlüğü sağlanmış olur.

2.2.4. Namazda Ayak ve Ellerin Durumu

Sünen’in hadîsleri bâb-hadîs bütünlüğü cihetiyle incelenirken hadîslerin sonrasının dikkate alınması gerektiği söylenebilir. Nitekim müstakil olarak uyumsuz gibi görünen rivâyetlerin sonrası göz önünde bulundurulduğunda uyum tesis edilebilmektedir. Sonrası ile uyumun sağlanabildiği hadîs Zür’a b. Abdurrahman tarafından rivâyet edilmektedir.

عَنْ زُرْعَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: "سَمِعْتُ ابْنَ الزُّبَيْرِ يَقُولُ: "صَفَّ الْقَنَمَيْنِ وَوَضَعَ الْيَدَ عَلَى الْيَدِ مِنَ السَّنَةِ."

Zür’a b. Abdurrahmân’dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Ben İbn Zübeyr’in şöyle dediğini duydum: “Ayakları bir çizgide tutmak ve eli el üzerine koymak sünnettendir.”²⁰⁸

Hükmen merfu olduğu söylenen²⁰⁹ Zür’a b. Abdurrahmân rivâyeti “Namazda Sağ Eli Sol El Üzerine Koyma” bâbı altında zikredilmektedir. Ancak rivâyette sağ elin sol elin üzerine koyulacağına dair bir ifade bulunmamaktadır. Ancak aynı bâbın bir sonraki rivâyeti aracılığı ile hadîsin bâb başlığı ile ilgisi ortaya çıkmaktadır. İlgili rivâyette İbn Mesud (r.a) namazda sol elini sağ eli üzerine koyduğunu ve Hz. Peygamber’in (s.a) bunu görünce İbn Mesud’un (r.a) sağ elini sol eli üzerine koyduğunu bildirmektedir.²¹⁰ İbn Mesud’un (r.a) rivâyet ettiği hadîsten anlaşıldığı üzere Zür’a b. Abdurrahmân rivâyetinde zikredilmeyen el, sağ elin sol üzere konulmasıdır. Buna göre Ebû Dâvûd’un Zür’a b. Abdurrahmân rivâyetini bâbın manasını mutlak olarak kapsayıcı olması hasebiyle aldığı akabinde asıl uygulamayı

²⁰⁸ Ebû Dâvûd, “Salât”, 120/754, Bâbu Wad‘i’l-Yumnâ ‘ale’l-Yüsrâ fi’s-Salâti.

²⁰⁹ Azîmâ bâdî, ‘Avnu’l-ma’bud, 350.

²¹⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 120/755, Bâbu Wad‘i’l-Yumnâ ‘ale’l-Yüsrâ fi’s-Salâti.

beyan eden rivâyeti naklettiği söylenebilir ve böylece bâb-hadîs bütünlüğü sağlanmış olabilir.

Bundan sonra örnek verilen dört rivâyetin de sonralarında zikredilen hadîsler vesilesiyle bâbları ile bütünlük halinde olduğu söylenebilir.

2.2.5. İstihâzede Gusül

Sünen'de ibadet konusuyla ilgili olup bâbı ile uyumsuz görünen bir rivâyet de Hz. Âişe'nin (r.a) Ümmü Habîbe'nin (r.a) durumunu anlattığı rivâyettir. Hz. Âişe (r.a) Ümmü Habîbe'nin (r.a) istihâze kanını gördüğünü ve bu konuda Hz. Peygamber'den (s.a) fetva istediğini anlatmaktadır. Ebû Dâvûd hadîsi "Müstehazanın Her Namaz İçin Yıkanacağına İşaret Eden Hadîsler" bâbı altında nakletmiştir.

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَتْ: "إِنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتَ جَحْشٍ - خَتَنَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَتَحْتَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ - اسْتُجِيزَتْ سَبْعَ سِنِينَ. فَاسْتَفْتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فِي ذَلِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. "إِنَّ هَذِهِ لَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ، وَلَكِنْ هَذَا عِرْقٌ فَأَغْتَسِلِي وَصَلِّي". قَالَتْ عَائِشَةُ: فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ فِي مِرْكَنِ فِي حُجْرَةِ أُخْتِهَا زَيْنَبَ بِنْتَ جَحْشٍ، حَتَّى تَعْلُو حُمْرَةَ النَّمِّ الْمَاءِ."

Nebî'nin (s.a) zevcesi Âişe'den (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Rasûlullah'ın baldızı, Abdurrahmân b. Avf'ın hanımı Ümmü Habîbe bint Cahş yedi sene istihâze oldu ve bu hususta Rasûlullah'tan (s.a) fetva istedi. Rasûlullah (s.a): "*Bu hayız değil, bir damar (kanı)dır. Yıkan ve namazını kıl*" buyurdu." Âişe şöyle dedi: "Ümmü Habîbe bint Cahş, kız kardeşi Zeyneb bint Cahş'ın hücrelerinde bir leğende yıkanır, kanın kırmızılığı suyun yüzüne çıkardı.²¹¹

Hız. Âişe'den rivâyet edilen hadîs, "Müstehazanın Her Namaz İçin Yıkanacağına İşaret Eden Hadîsler" adlı bâbda zikredilmektedir. Söz konusu bâbda hayız dışında kanama gören bayanların her namaz için abdest alacakları ifade edilmektedir. Ancak Hız. Âişe'den (r.a) rivâyet edilen hadîste müstehâzanın her namaz için abdest alacağı değil, genel olarak abdest alıp namaz kılmasına işaret edilmektedir. Bâb başlığında ifade edilen mananın hadîste bulunmaması hadîsin ilk bakışta bâb ile örtüşmediğini düşündürmektedir.

²¹¹ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 109/288, Bâbu men Ravâ enne'l-Müstehâdate Teğtesilu li külli Salâtin.

Müslim, aynı hadîsi Hayız bölümünün “Müstahâzanın Yıkanması ve Namazı Bâbı” altına Nesâî ise rivâyetteki “O, kız kardeşi Zeynep bint Cahş’ın hücrelerinde bir leğende yıkanır, kanın kırmızılığı suyun yüzüne çıkardı.” ifadeleri zikretmeksizin Tahâret bölümünün “Hayızdan Dolayı Gusletme Hakkında Bâb” isimli bâbın altına yerleştirmiştir.²¹² Hz. Âişe (r.a) hadîsi müstakil olarak değerlendirildiğinde, İmâm Müslim’in bâb başlığı en doğru başlık olarak görünmektedir. Ancak diğer hadîslerde olduğu gibi burada da bir sonraki hadîste zikredilen ziyadenin Ebû Dâvûd’un doğru seçimde bulunduğunu göstermektedir.

Bir sonraki hadîs Ümmü Habîbe’den (r.a) rivâyet edilmiştir. Ümmü Habîbe (r.a), Hz. Âişe’nin (r.a) rivâyet ettiği hadîsin aynısını aktarmış, daha sonra ek olarak Hz. Âişe’nin (r.a) “ve her namaz için yıkanır.” dediğini nakletmiştir. İlgili ziyadeyle Hz. Âişe’den (r.a) rivâyet edilen hadîsin bâb ile örtüştüğü ifade edilebilir. Nitekim Sübkî, Ebû Dâvûd’un söz konusu ziyadeyi daha sonraki hadîslerde bulunması nedeniyle Hz. Âişe (r.a) rivâyetinde zikretmediğini söyleyip, bâb-hadîs arasında bir münasebetin bulunduğunu söylemiştir.²¹³ Ayrıca Sehârenpûrî’nin ifade ettiği üzere Ebû Dâvûd, Hz. Âişe (r.a) rivâyetini “yıkan ve namazını kıl” ifadesinin “her namaz için yıkanma” anlamına geldiğini beyan etmek için serdetmiştir²¹⁴ ki bu yoruma göre de bâb-hadîs münasebetinin tesis edildiği söylenebilir.

2.2.6. Guslü Tehir Etme

Hz. Âişe’nin (r.a) Hz. Peygamber’in (s.a) ibadet hayatının özel halleri hakkında rivâyetleri çoktur. Söz konusu rivâyetlerden biri de kişinin guslü gerektiren bir durumla karşı karşıya kalması durumunda uyuması hakkındadır. Hadîste Hz. Peygamber’in (s.a) bu durumda nasıl davrandığı anlatılmaktadır. Ebû Dâvûd ilgili hadîsi “Cünübün Yemek Yemesi” isimli bâb altında nakletmektedir.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: "إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ وَهُوَ جُنُبٌ تَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ."

²¹² Müslim, “Hayız”, 14; Nesâî, “Tahâret”, 134.

²¹³ es-Sübkî, Menhel, 3/99.

²¹⁴ Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 2/384.

Hiz. ÂiŖe'den (r.a) rivâyet edildiğine göre o Ŗöyle demiŖtir: "Nebî (s.a) cünüp olduğu halde uyumak istediğinde namaz için aldığı abdest gibi abdest alırdı."²¹⁵

Hiz. ÂiŖe (r.a) rivâyetinde cünüp olan kimsenin uyuması hakkında bir husus yoktur. Hiz. ÂiŖe (r.a) Hiz. Peygamber'in (s.a) cünüp iken uyumak isteyince abdest aldığını rivâyet etmektedir. Ancak Zührî'den aynı isnat ve manayla rivâyet edilen bir sonraki hadîsteki²¹⁶ Ŗu ziyade bâb-hadîs bütünlüğü açısından önemlidir:

عَنِ الزُّهْرِيِّ بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ، زَادَ: "وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ وَهُوَ جُنُبٌ غَسَلَ يَدَيْهِ."

(Hadîs) Zührî'den aynı isnat ve mânasıyla rivâyet edilmiŖtir. (Zührî Ŗu) ziyadede bulunmuŖtur: "ve cünüp olduğu halde yemek istediği zaman ellerini yıkardı."²¹⁷. Bu ziyadede bâbın manası ifade edilmekte olup bâb-hadîs münasebeti kurulabilmektedir. Netice itibarıyla Ebû Dâvûd'un Hiz. ÂiŖe (r.a) rivâyetini tarikler arasındaki farklılıklara iŖaret etmek için²¹⁸ zikrettiği yahut Sübkî'nin ifade ettiği gibi²¹⁹ meselenin bir sonraki hadîs ile izah edilmesi nedeniyle böyle bir yol izlediği ifade edilebilir.

İbn Ebî Ŗeybe'nin (öl. 235/849) söz konusu hadîsleri Tahâret bölümünde "Yemek Yahut Uyumak İsteyen Cünüp Hakkında Bâb" isimli bâbın altında peŖ peŖe zikretmektedir.²²⁰ Ancak Nesâî'nin iki hadîsi ayrı bâb başlıkları altında ele alarak, ziyadesiz ve sadece uyku hususunu ihtiva edeni "Cünüp Olan Kimsenin Uyumak İstediği Zaman Abdest Alması", ziyadeli ve hem uyku hem yemek yemeyi ihtiva edeni birkaç farklılıkla "Yemek Yahut Su İçmek İstediği Zaman Cünüp Olan Kimsenin Elini Yıkamakla Yetinmesi" adlı bâblara yerleŖtirdiđi görünmektedir.

²¹⁵ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 89/222, Bâbu'l-Cünübi Ye'kulu.

²¹⁶ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 89/223, Bâbu'l-Cünübi Ye'kulu.

²¹⁷ Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 2/189.

²¹⁸ Bir benzeri için bk. Enes Kaynar, *Buhârî'nin Bab Başlıklarıyla İlgili ÇalıŖmalar ve Bab Başlıklarındaki Kendi İfadelerinin Değerlendirilmesi*, s. 92-94.

²¹⁹ es-Sübkî, *Menhel*, 2/289.

²²⁰ Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Ŗeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî, *Musannef*, "Tahâret", 79.

2.2.7. Müşriklerin Mescide Girmesi

Hız. Peygamber'in (s.a) özelliklerinden biri, onu tanımayan kimselerin onu diğer insanlardan zannetmeleri olarak aktarılmaktadır. Ebû Dâvûd Hız. Peygamber (s.a) zamanında cereyan eden bir olayı "Müşrikin Mescide Girmesi (Mümkün mü)?" adlı bâbın altında nakletmektedir. Söz konusu olay Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivâyet edilmektedir ve Dimân b. Sa'lebe'nin yaşadıklarını içermektedir.

عَنْ شَرِيكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: "دَخَلَ رَجُلٌ عَلَى جَمَلٍ فَأَتَاخَهُ فِي الْمَسْجِدِ، ثُمَّ عَقَلَهُ ثُمَّ قَالَ: "أَيُّكُمْ مُحَمَّدٌ؟" وَرَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- مُتَّكِيٌّ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ، فَقُلْنَا لَهُ: "هَذَا الْأَبْيَضُ الْمُتَّكِيُّ"، فَقَالَ الرَّجُلُ: "يَا ابْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ"، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "قَدْ أَجَبْتُكَ"، فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: "يَا مُحَمَّدُ، إِنِّي سَابَيْتُكَ"، وَسَأَقَ الْحَدِيثَ.

Şerik b. Abdullâh b. Ebî Nemr, Enes b. Mâlik'in (r.a) şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir adam devesi üzerinde gelip devesini mescidin içinde çöktürdü, sonra da bağladı ve şöyle dedi: "Hanginiz Muhammed?". Rasûlullah (s.a) (adam bunu sorarken) ashâbın arasında yaslanmış bir vaziyette idi. Biz (soruyu soran) adama: "Şu yaslanmış vaziyetteki beyaz (yüzlü) zattır", dedik. Bunun üzerine adam: "Ey Abdülmuttalib'in oğlu!" dedi. Rasûlullah (s.a): "*Seni dinliyorum.*" buyurdu. Adam: "Ya Muhammed sana (bir şeyler) soracağım." dedi. Bundan sonra Enes hadîsin tamamını zikretti."²²¹

Bir adamın Hız. Peygamber'i (s.a) mescitte ziyaret etmesi hakkında aktarılan rivâyet "Müşrikin Mescide Girmesi (Mümkün mü)?" isimli bâbda geçmektedir. Ancak rivâyette söz konusu adamın kim olduğu ve müşrik olup olmadığı aktarılmamaktadır. Hız. Peygamber'i (s.a) ziyaret etmek üzere gelen kimsenin hangi vasıfta olduğuna dair bir bilgiye rastlanmaması hadîs-bâb münasebetinin var olmadığını düşündürmektedir. Ancak bir sonraki hadîste gelen kişi sarahaten beyan edilmiştir.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ بَعَثَ بَنُو سَعْدِ بْنِ بَكْرِ ضِمَامَ بْنَ تَعْلَبَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدِمَ عَلَيْهِ فَأَتَاخَ بَعِيرَهُ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ ثُمَّ عَقَلَهُ ثُمَّ نَحَلَ الْمَسْجِدَ فَذَكَرَ نَحْوَهُ قَالَ فَقَالَ أَيُّكُمْ ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ". قَالَ: "يَا ابْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ". وَسَأَقَ الْحَدِيثَ.

²²¹ Ebû Dâvûd, "Salât", 23/486, Bâbun fî'l-Müşriki Yedhulu'l-Mescide.

İbn Abbâs'tan (r.a) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Benî Sad b. Bekiroğulları Dimâm b. Sa‘lebe’yi Rasûlullah’a (s.a) gönderdi ve Dimâm Rasûlullah’ın (s.a) yanına geldi, devesini mescit kapısının önünde çöktürdü, sonra bağladı, sonra mescide girdi. Sonra İbn Abbâs bir önceki rivâyetin benzerini zikretti. (İbn Abbâs şöyle) dedi: (Dimâm şöyle) dedi: “Sizin hanginiz Abdullmuttalib’in oğlu?” Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: “Ben Abdullmuttalib’in oğluyum.” (Dimâm) şöyle dedi: “Ey Abdullmuttalibin oğlu!”. Ve (râvî) hadîsin devamını aktardı.”²²²

İbn Abbâs (r.a) rivâyeti ile Enes b. Mâlik (r.a) rivâyeti kıyaslandığında şu farklar ortaya çıkmaktadır:

1. Enes b. Mâlik rivâyetinde Hz. Peygamber’i (s.a) ziyaret eden kimsenin ismi zikredilmemektedir. İbn Abbâs (r.a) rivâyetinde ise ilgili kişinin Dimâm b. Sa‘lebe olduğu bildirilmektedir.
2. Enes b. Mâlik rivâyetinde, gelen kişi devesini mescide bağlarken, İbn Abbâs rivâyetinde mescit kapısının önüne bağlamaktadır.
3. Enes b. Mâlik rivâyetinde, “Hanginiz Muhammed” diye sorulurken, İbn Abbâs rivâyetinde “Hanginiz Abdullmuttalip” diye sorulmaktadır.

Enes b. Mâlik rivâyetinde ismi zikredilmeyen kişi İbn Abbâs rivâyetinde beyan edilmiştir. Dolayısıyla Ebû Dâvûd’un Enes b. Mâlik rivâyetini içerisinde ismi belli olmayan kişinin kim olduğunu beyan etmek ve iki rivâyet arasındaki farklılıklara işaret etmek için ilgili bâb altında naklettiği söylenebilir.

2.2.8. Kabe’yi Görünce Elleri Kaldırmak

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: "أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- لَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ طَافَ بِالْبَيْتِ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ بِعِنَى يَوْمِ الْفَتْحِ."

Ebû Hureyre’den (r.a) rivâyet olduğuna göre, Peygamber (s.a) Fetih günü Mekke’ye girince Beyti tavaf etmiş ve Makam-ı İbrahim arkasında iki rekat namaz kılmıştır.²²³

Ebû Hureyre (r.a) tarafından rivâyet edilen hadîs, Hz. Peygamber’in (s.a) Mekke’nin Fethinde yaptığı tavaf hakkındadır. Hadîs “Kabe’yi Görünce Elleri

²²² Ebû Dâvûd, “Salât”, 23/487, Bâbun fî'l-Müşriki Yedhulu'l-Mescide.

²²³ Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 45/1871-1872, Bâbun fî Ra'î'l-Yedi izâ Raâ'l-Beyte.

Kaldırma” bâbında aktarılması nedeniyle evvelâ bâbı ile örtüşmediği görüntüsünü vermektedir. Ancak yine Ebû Hureyre’den (r.a) aktarılan bir sonraki hadîste Hz. Peygamber’in (s.a) Hacerü’l-Esved’e yönelip selam verdiği aktarılmaktadır:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: "أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَدَخَلَ مَكَّةَ، فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِلَى الْحَجَرِ فَاسْتَلَمَهُ، ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ، ثُمَّ أَتَى الصَّفَا فَعَلَاهُ حَيْثُ يَنْظُرُ إِلَى الْبَيْتِ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ، فَجَعَلَ يَذْكُرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَا شَاءَ أَنْ يَذْكُرَهُ وَيَدْعُوهُ. قَالَ: "وَالْأَنْصَارُ تَحْتَهُ."

Ebû Hureyre’den (r.a) aktarıldığına göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a) Mekke’ye geldi ve Hacerü’l-Esved’e yönelip selam verdi, sonra tavaf etti, sonra Safâ’ya gitti, Kabe’ye bakacak şekilde üstüne çıktı, ellerini kaldırı ve Allah’ı, zikretmesi ve dua etmesini dilediği kadarıyla zikretti. (Ebu Hureyre şöyle) dedi: (Bunlar olurken) Ensar’da onun altında bulunuyordu.”

Ebû Hureyre’den (r.a) nakledilen bu rivâyetle bâb ile hadîs arasında münasebetin kurulduğu, ilk hadîsin yine rivâyet farklılıklarına işaret etmek için seçildiği söylenebilir.

Nesâî aynı rivâyeti benzer lafızlar ve Abdullah b. Ömer (r.a) yoluyla Menâsiku’l-Hac bölümünde “Tavaf Namazı Nerede Kılınır” adlı bâbda şöyle aktarmıştır:

عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ: "قَالَ ابْنُ عُمَرَ قَالَ: "قِيمَ النَّبِيِّ ﷺ، فَطَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا، وَصَلَّى خَلْفَ الْمَقَامِ رَكَعَيْنِ، وَطَافَ بَيْنَ الصَّفَا، وَالْمَرْوَةِ وَقَالَ: {لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ}»

Amr b. Dînâr’dan aktarıldığına göre İbn Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a) (Mekke’ye) geldi ve Kabe etrafında yedi defa döndü, Makam-ı İbrahim arkasında iki rekat namaz kıldı, Safa ve Merve arasında say yaptı ve şöyle buyurdu: “Andolsun ki sizin için Allah’ın Rasûlünde güzel bir örnek vardır.””²²⁴

Buhârî ise Nesâî’nin lafızlarına benzeyen ve aynı sahâbîden rivâyet edilen hadîsi “Tavaf Namazını Makam-ı İbrahim Arkasında Kılanların Bâbı” isimli bâb altında zikretmiştir.²²⁵ İmâm Buhârî ve İmâm Nesâî’nin seçimleri göz önünde bulundurulduğunda Ebû Dâvûd’un yanlış seçimde bulunduğu zihne gelebilir. Ancak ilgili hadîs müstakil olarak değil, yukarıda ifade edildiği üzere aynı sahâbî râvisi, yani

²²⁴ Nesâî, “Menâsiku’l-Hac”, 162.

²²⁵ Buhârî, “Hac”, 71.

Ebû Hureyre'nin (r.a) bir sonraki rivâyetiyle değerlendirildiğinde bu düşüncenin doğru olmadığı söylenebilir. Netice olarak hadîs-bâb münasebetinin var olduğu sonucuna varılabilir.

Bu rivâyet İkinci Bölümün son rivâyetidir. Burada kısaca bâb-hadîs münasebeti konusunda Ebû Dâvûd ve Buhârî arasında bir mukayeseye gitmekte fayda vardır. Nitekim Buhârî'nin *Sahîh*'inin bâb-hadîs münasebeti hakkında da çeşitli hatta müstakil çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalardan *Sahîh* ve *Sünen*'in arasında birtakım benzerliklerin olduğu anlaşılmaktadır. İlk benzerlik *Sahîh*'in de bazı bâblarda bâb-hadîs münasebetinin birtakım araştırmalar ve ilmi tahliller neticesinde ortaya çıktığıdır.²²⁶ Söz konusu araştırma ve tahliller şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Hadîsin kendisi ve diğer tarikleri vasıtasıyla,
2. Diğer hadîs eserlerinde rivâyet edildiği şekliyle,
3. *Sahîh*'in tamamının göz önünde bulundurulmasıyla,²²⁷
4. *Sahîh*'in bâblarının nüshalara göre farklılıklarının incelenmesiyle.²²⁸

Buna göre *Sahîh*'teki hadîslerin bâbları ile münasebeti konusunda *Sünen*'de olduğu gibi sadece eserin kendisinin yeterli olmadığı, *Kütüb-i Sitte*'nin de göz önünde bulundurulmasıyla vakıf olmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bazı hadîslerin ilk başta bâbları ile uyumsuz görünürken aynı eserin farklı yerinde zikredildiği haliyle uyumun tesis edilmektedir. Örneğin *Sahîh*'te İlim bölümünde aktarılıp uyumsuz görünen, ama Hac bölümünde bulunan diğer tarikiyle uyumu sağlanan bir hadîs böyledir.²²⁹ İki eser arasında mevcut olan diğer bir benzerlik, hadîslerin bâbları ile hangi açıdan uyumsuz olduklarıdır. *Sünen* ve *Sahîh*'te dolaylı olarak bâbı ile uyumsuz olan rivâyetler bulunmaktadır.²³⁰ Ayrıca tespit edebildiğimiz kadarıyla Buhârî de birtakım maksatlara göre bâb ve hadîsleri seçmektedir. Buna göre

²²⁶ Kandehevî, Muhammed Zekeriyâ b. Yahya, *el-Ebvâb ve '-Terâcim li Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Veliyyud'-Dîn b. Takiyyu'd-Dîn en-Nedvî, (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye li't-Tabâ'ati, 1433/2012), 1/134-135; Nevvâl Ömer Basead, *Menâhîcu'l-İmâmi'l-Buhârî fî Terâcimi Sahîhihi*, (Mektebetu Daw'i'l-Ma'rife: 1442/2021), s. 74.

²²⁷ Nevvâl Ömer Basead, *Menâhîcu'l-İmâmi'l-Buhârî*, s. 75-77, 148, 149.

²²⁸ Kandehevî, *el-Ebvâb ve '-Terâcim li Sahîhi'l-Buhârî*, 2/246, 3/695, 4/589, 4/406, 5/12.

²²⁹ Nevvâl Ömer Basead, *Menâhîcu'l-İmâmi'l-Buhârî fî Terâcimi Sahîhihi*, s. 148-149.

²³⁰ Nevvâl Ömer Basead, *Menâhîcu'l-İmâmi'l-Buhârî*, s. 78, 133.

ilgili seçim vasıtasıyla fikhî ve itikadî konulara değinmekte,²³¹ bir hadîsin mensuh olduğunu bildirmekte,²³² ‘âm olanı tahsis yahut has olanı takyit,²³³ ihtilafî konulara işaret,²³⁴ okuyucuları irşat²³⁵ ve kapalı olan kelimeleri izah etmektedir.²³⁶

²³¹ Nevvâl Ömer Basead, *Menâhîcu'l-İmâmi'l-Buhârî*, s. 88, 130.

²³² Kandehevî, *el-Ebvâb ve '-Terâcim li Sahîhi'l-Buhârî*, 1/132.

²³³ Kandehevî, *el-Ebvâb ve '-Terâcim li Sahîhi'l-Buhârî*, 1/207; Nevvâl Ömer Basead, *Menâhîcu'l-İmâmi'l-Buhârî*, s. 96, 155-158.

²³⁴ Nevvâl Ömer Basead, *Menâhîcu'l-İmâmi'l-Buhârî*, s. 99.

²³⁵ Kandehevî, *el-Ebvâb ve '-Terâcim li Sahîhi'l-Buhârî*, 1/142.

²³⁶ Enes Kaynar, *Buhârî'nin Bab Başlıklarıyla İlgili Çalışmalar ve Bab Başlıklarındaki Kendi İfadelerinin Değerlendirilmesi*, s. 102, Ayşegül Eroğlu, *İbnü'l-Müneyyir'in (Ö. 683/1284) hadis ilmindeki yeri*, s.70-71.

SONUÇ

Sünen'de bâbı ile uyumsuz görünen rivâyetler toplam 62 tanedir. Rivâyetlerin çoğunluğu abdest ve namaz hakkında olup geriye kalanlar “Edeb”, “Hac” ve “Eşribe” bölümlerindedir. İlgili rivâyetleri uyumsuzluk durumuna göre ikiye ayırmak mümkündür. Bir kısım rivâyet metni itibarıyla bâbı ile uyumsuz görünmekte, yani bâbın manasını yansıtmamaktadır. Geriye kalan rivâyetler kendi içerisinde üç kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım *Sünen* rivâyetlerinde farklı bâblar altında zikredilen rivâyetlerdir. İkinci kısım, kendi başına değerlendirildiğinde uyumsuz görünenlerdir. Üçüncü kısım da Ebû Dâvûd'un kısaltarak aktardığı rivâyetlerdir.

Uyumsuz görünen rivâyetlerin bâb-hadîs bütünlüğünü incelerken şu hususların gerekli olduğunu tespit ettik:

1. *Sünen*'in tamamını göz önünde bulundurmak

Uyumsuz görünen rivâyetlerin değerlendirmesinde *Sünen*'in tamamı göz önünde bulundurularak Ebû Dâvûd'un ilgili rivâyeti neden seçtiği anlamak mümkündür. Nitekim çalışmanın bir örneğinde görüldüğü üzere uyumsuz görünen rivâyetlerden bir tanesi kendisinden 251 bâb öncesinde zikredilen bir rivâyetle uyum kazanmaktadır.

2. *Sünen* rivâyetleri ve rivâyetlere ait nüshalar arasında mukayesede bulunmak

Bâb-hadîs bütünlüğünün sağlanmasında *Sünen* rivâyetleri ve rivâyetler arasındaki farklar önem arz etmektedir. İlgili rivâyetlerin mukayesesi ile uyumsuz görünen hadîslerin hangi rivâyetlere göre bâb ile uyumlu olduğu tespit edilebilmektedir.

3. *Sünen* şarihlerini ve diğer hadîs eserlerini incelemek

Sünen şarihleri *Sünen*'deki bazı hadîslerin bâb-hadîs bütünlüğüne değinmektedir. Söz konusu eserler sayesinde ilgili hadîslerin bâbları ile hangi yönden uyumlu olduğu anlaşılakta ve genel olarak uyumsuz görünen hadîslerin değerlendirme yöntemlerine ipuçları elde edilebilmektedir.

4. Ebû Dâvûd'un bâb-hadîs seçme usûllerini tespit etmeye çalışmak

Sünen şarihlerinin yaptığı değerlendirmelerden ve *Sünen* okumaları esnasında yaptığımız incelemeler sonucunda Ebû Dâvûd'un hadîsleri belirli usûl yahut amaçlara göre bâblar altına yerleştirdiği neticesine vardık. Söz konusu usûl yahut amaçları göz önünde bulundurmadan bâb-hadîs bütünlüğüne dair değerlendirme yapmanın yanlış sonuçlar verebileceğini anladık. İlgili usûlleri şöyle sıralamak mümkündür:

- a) Bir önceki rivâyette kapalı olan bir lafzı, uygulamayı veya kişiyi açıklamak.

Ebû Dâvûd'un bâbın ilk hadîsinde râvînin izah etmediği Hz. Peygamber'e (s.a) ait bir kelime veya fiili yahut rivâyette ismi belli olmayan kişiyi başka bir rivâyette açıklamaktadır. Buna göre bâb-hadîs seçiminde bâbın manasını ifade eden hadîsteki kapalı olan manaları ve uygulamaları uyumsuz gibi görünen başka bir rivâyette beyan etmektedir. Dolayısıyla Ebû Dâvûd sadece hadîsleri bir araya toplamayıp aynı zamanda şerh ameliyesinde bulunmaktadır. Söz konusu ameliye hadîsi hadîsle tefsîr etmeye örnek olabilir.

- b) Rivâyette farklılıklarına ve bir rivâyetin zayıf olduğuna değinmek.

İkinci bir husus yine yukarıdaki amaca benzer olan rivâyette farklılıklarına değinilmesi ve bir rivâyetin zayıf olduğunun gösterilmesidir.

- c) Fikhî bir meseleyi ele almak.

Ebû Dâvûd'un eserinin *Sünen* mahiyetini taşıması nedeniyle fikhî konuları ihtiva etmektedir. Ebû Dâvûd'un bâbın manasını yansıtan rivâyetleri aktarıp aynı zamanda konu hakkında farklı görüşlere zemin olabilecek hadîslere yer verdiği anlaşılmaktadır. Bu sayede bir bâb altında konuya dair farklı rivâyetleri bulmanın kolaylığı sağlanmaktadır.

- d) 'Âm olan hadîsi tahsis eden hadîsi bildirmek

Ebû Dâvûd, bir konunun mutlak olarak aktarıldığı hadîsi zikrettikten sonra ilgili konuyu tahsis eden bir hadîsi -bâb ile uyumsuz görünse de- serdetmektedir. Bu ameliye ile konu hakkında farklı hükümlere sebep olabilecek rivâyetlere ulaşmak mümkündür.

e) Okuyucuyu irşat edip bilgilendirmek.

Ebû Dâvûd'un rivâyetleri bâblar altına yerleştirirken okuyucuları irşat etmektedir. Buna göre bir rivâyette ifade edilen bir hususun maksadını ve hangi cihetle ele alınması gerektiğini bâb başlığı ile uyumsuz görünebilen bir rivâyetle bildirmektedir.

Yukarıda aktarılan bâb-hadîs seçim yöntemi Ebû Dâvûd'a mahsus değildir. Nitekim Buhârî'nin, *Sahîh*'inde benzer ameliyelerde bulunduğu ve dolayısıyla her ikisinin birbirine benzer amaçlarla bâb-hadîs seçimi yaptığı anlaşılmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ikisi de tarik farklılıklarını bildirmek, kapalı olan lafızları izah etmek, kendi görüşünü bildirmek ve hâs-‘âm ilişkisine değinmek maksadıyla bâblar belirleyip altına hadîsler yerleştirmektedir. Netice olarak ister *Sünen*'deki hadîslerin ister diğer hadîs eserlerin bâb-hadîs bütünlüğü hakkında hüküm verirken birtakım incelemeler gerekli olup söz konusu incelemeler yapılmadan yanlış sonuçlar kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyerî. *el-Musannef fi’l-hadîs*. 12 Cilt. thk. Habîburrahmân el-A‘zamî. Beyrut: Tevzî‘u’l-mektebeti’l-islâmî, 2. Basım, 1403/1983.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*. 50 Cilt. thk. Şuayb el-Arnâvut. Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1416/1995.
- Ali b. Reslân, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Yûsuf b. Ali b. Reslân. *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*. 20 Cilt. Feyyûm: Dâru’l-Felâh, 1437/2016.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî. *el-Binâye fi şerhi’l-Hidâye*. 21 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fıkr, 2. Basım, 1411/1980.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî. *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, thk. Ebû’l-Münzir Hâlit b. İbrâhîm el-Mısrî. 7 Cilt. Riyâd: Mektebetu’r-Rüsd, 1420/1999.
- Azîmâbâdî, Ebu’t-Tayyib Muhammed Şemsu’l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânûvî. *‘Avnu’l-ma‘bud*. 1 Cilt. Amman: Beytu’l-Efkar ed-Duveliyye, yayın yılı bulunamadı.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali el-Beyhakî. *Sünen-i Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir ‘Atâ. 11 Cilt. Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 3. Basım, 1423/2003.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu‘fi el-Buhârî. *el-Câmiu’s-sahîh*. thk. Mustafa Dîb Elboğa. 8 Cilt. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, Dâru’l-Yemâme, 5. Basım, 1414/1993.
- Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah (Ubeydullah) b. Muhammed b. Ömer b. İsa. *Takvîmu’l-edille fi usûli’l-fıkhi*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1421/2001.
- Dinçoğlu, Mehmet. *Ebû Dâvûd’un Sünen’i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen-i Ebî Dâvûd*. Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1438/2017.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen li’l-İmâm Ebî Dâvûd*. 8. Cilt. thk. Ebû Turâb ‘Âdil b. Muhammed, Ebû Amr ‘İmâdu’d-Dîn b. Abbâs. Beyrut: Dâru’t-Te’sil, 1436/2015.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Risâletu Ebî Dâvûd ilâ Ehl-i Mekke*. thk. Dr. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ. Beyrut: el-Mektebetu’l-İslâmî, 3. Basım, 1405/1984.

- Eroğlu, Ayşegül. *İbnü'l-Müneyyir'in (ö. 683/1284) Hadis İlmindeki Yeri*. Konya: 2009.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tüsî. *el-Mustasfâ*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî. *Târihu Bağdâd*. 17 Cilt. thk. Beşşâr Avvad Maruf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1422/2001.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1371/1952.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 12 Cilt. Hindistan: Dâiratu'l-me'ârif en-nizâmiyye, 1326/1908.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtu'l-a'yân*. 8 Cilt. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdir, 1972.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 21 Cilt. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Beyrut: Dâru Hicr, 1419/1998.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame el-Cemmâilî el-Makdisî. *Umdetu'l-fikh fi Mezhebi'l-Hanbelî*. thk. Ahmed Muhammed Azvuz, Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1423/2003.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. 2 Cilt. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Haleb: Dâru İhyâi'l-kutubi'l-arabiyye.
- Kandehlevî, Muhammed Zekeriyya b. Yahya. *el-Ebvâb ve'-Terâcim li Sahîhi'l-Buhârî*. 6 Cilt. thk. Veliyyud'-Dîn b. Takiyyu'd-Dîn en-Nedvî. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye li't-Tabâ'ati, 1433/2012.
- Kayapınar, Hüseyin ve Yeniîl Necatî. *Süneni Ebî Dâvûd Terceme ve Şerhi*. 17 Cilt. İstanbul: Şamil Yaymevi, 1424/2003.
- Kaynar, Enes. *Buhârî'nin Bab Başlıklarıyla İlgili Çalışmalar ve Bab Başlıklarındaki Kendi İfadelerinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: 2016.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtâr*. 4 Cilt. thk. Şuayb el-Arnâvut, Ahmed Muhammed Berhum, Abdullatîf Hirzullâh. Beyrut: er-Risaletu'l-Alemiyye, 1430/2009.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî. *Tehzîbu'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*. 35 Cilt. thk. Beşşâr Avad Ma'rûf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983.

- Muhammed Muhammedî b. Muhammed Cemîl en-Nûristânî. *el-Medhal ilâ Süneni'l-İmâmi Ebî Dâvûd*. Kuveyt: Mektebetu's-suûni'l-fenniyye, 1429/2008.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 2. Basım, 1437/2016.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî. *Sünen-i Nesâî*. 8 Cilt. Kâhire: el-Mektebetu't-ticâriyyetu'l-kubrâ, 1348/1930.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Ravdatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muttakîn*. 12 Cilt. thk. Zuheyr eş-Şâviş. el-Mektebetu'l-İslâmî, 3. Basım, 1412/1991.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Tehzibu'l-esmâi ve'l-luğât*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî. *el-Mahsûl*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 3. Basım, 1418/1997.
- Sahnûn, Ebû Said Abdüsselâm b. Said b. Habîb et-Tenûhî. *el-Mudevvenetu'l-Kübrâ Rivâyetu Sahnun*. 16 Cilt. Vizâratu'l-Evkâf es-Suûdiyye Metbe'atu's-Seâde, 1324/1906.
- Sehârenpûrî, Halîl b. Ahmed b. Mecîd. *Bezlü'l-Mechûd fi halli Süneni Ebî Dâvûd*. 14 Cilt. Azamgarh: Merkezu's-Şeyh Ebi'l-Hasen en-Nedvî li'l-buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1427/2006.
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfî es-Sübkî. *Tabekâtu's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*. 10 Cilt. thk. Mahmud Muhammed et-Tanâhi, Abdulfettah el-Halevî. Faysal İsâ el-Bâbî el-Halebî, Dâru'l-hayâti'l-kütübi'l-'arabiyye, 1383/1964.
- Sübkî, Mahmûd Hattâb, *Menhelu'l-azbi'l-mevrûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd*. 6 Cilt. Kâhire: Metbe'atu'l-İstikâme, 1353.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî. *Neylu'l-Evtâr*. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1413/1993).
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Kitâbu'd-duâ*. thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ. Beyrut: Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, 1413/1992.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî. *Sünenü't-Tirmizî*. 5 Cilt. thk. Ahmed Mahmûd Şâkir, Muhammed Fuâd Abdalbâkî, İbrâhim Atve 'İvad. Mısır: Mektebetu ve Metbe'ati Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyerü A'lami'n-nübelâ*. 25 Cilt. thk. Şuayb el-Arnâvut. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 3. Basım, 1405/1985.
- Zeylâî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Ali b. Mihcen b. Yunus es-Sûfî el-Bâriî. *Tebyinu'l-Hakaik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*. 4 Cilt. Bulak: el-Metbe'atu'l-Emîriyye, 1314/1896.